

ФОНДАЦИЯ "ФРИДРИХ ЕБЕРТ"

ФОНДАЦИЯ "ПРОЛЕТНА ДЪГА"

СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

София, 2009 год.

ФОНДАЦИЯ "ФРИДРИХ ЕБЕРТ"

ФОНДАЦИЯ "ПРОЛЕТНА ДЪГА"

**СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА НА
ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА**

София, 2009 г.

**Материали от кръгла маса,
организирана от Фондация "Пролетна гъга" и
Бюро България на Фондация "Фридрих Еберт"
на 26 ноември 2008 г. в София**

Фондация "Пролетна гъга", София
Фондация "Фридрих Еберт", Бюро България
Съставителство и научна редакция: Иван Велев
Обща редакция: Тодор Марков
Графичен дизайн и предпечат:
Рекламна къща "ДЕМА ПРИНТ"
Коректор: Марина Божанова

Печатница: "ДЕМА ПРИНТ"

СЪДЪРЖАНИЕ

Анотация на кръглата маса	5
Структура	7
Откриване на кръглата маса. Слово на председателя на Фондация "Пролетна гъга" Александър Рагославов	9
Приветствие от Програмния координатор на Бюро България на Фондация "Фридрих Еберт" Пенчо Хубчев	12
Първи панел на кръглата маса	
Въведение на модератора Иван Велев	13
Ст.н.с. Евгений Матинчев	16
Проф. д-р Рагослав Гайдарски	21
Доц. Иван Велев	26
Проф. Васил Проданов	37
Ст.н.с. д-р Мария Китанова	45
Проф. Владимир Станков	49
Юрий Дугев	52
Втори панел на кръглата маса	
Въведение на модератора Тодор Марков	56
Проф. Горан Горанов	59
Таня Траянова	66
Данка Матеева	76
Анелия Кардашлиева	81
Тодор Марков	86
Иван Дочев	93
Тошо Кръстев	96
Резюмета за хода и акцентите на дискусията	
В I и II панел	99
Закриване на кръглата маса от Председателя на Фондация "Пролетна гъга" Александър Рагославов	106
Списък на участниците	108
Приложение: Социалната политика като тема и проблематика днес	110

Новото хилядолетие ще бъде борба за социална справедливост за цялото човечество.

Понятието глобални въпроси не е само една фраза. То е действителност и човечеството ще трябва да се справя с глобални въпроси. Не вече за класови, не за расови, не за отделни държави. Светът ... минава много мъчително към един нов начин на живеене. Светът минава наистина към една нова солидарност. Ние навлизаме в един нов вид хуманизъм.

Именно за този социален хуманизъм трябва да мислим като социалисти. Защото ние сме носители на социалното.

Д-р Атанас Москов

Разумът, съвестта и моралът в своето съчетание образуват съдържанието на хуманизма и тяхното триединство го превръща в магистрала на историята.

Социалният хуманизъм е синтез на основните ценности: свобода, справедливост и солидарност, издигнати до равнището на държавна политика, чият цел е уважението към човека, защитата на неговите права и създаването на условия за достоен живот.

Социалният хуманизъм е програмата, с която социалдемокрацията ще преобрази света в прехода към новото информационно (технотронно) общество.

Стефан Рагославов

Настоящото издание представлява сборник материали от кръглата маса "Социалната политика и предизвикателствата на глобализацията", проведена съвместно от Фондация "Пролетна гъга" и Бюро България на Фондация "Фридрих Еберт" на 26 ноември 2008 г. в Дома на техниката в София. В нея участваха над 30 експерти от областта на социалните науки и социалната практика, политици, депутати от 40-то Народно събрание, представители на институции и изборни органи от централната и местната власт, изследователи на общественото мнение, журналисти.

Форумът бе открит от председателя на Фондация "Пролетна гъга" Александър Рагославов и приветстван от програмния координатор на Бюро България на Фондация "Фридрих Еберт" Пенчо Хубчев.

Дискусиите протекоха в рамките на два панела: "Социална политика и глобализация. Тенденции в социалното развитие и политическата дейност. Социална практика и проблеми" и "Практики на социалната политика на ниво местна власт. Особености. Практически опит".

Във втория панел участваха по-активно предимно представители на "Движение за социален хуманизъм" в местното самоуправление.

В публикацията към въвеждащите експозета на модераторите са отразени също някои техни по-важни реплики и тематични препратки, направени при включването им в дискусиата като водещи.

Същевременно акценти и по-важни моменти от дискусиите по панели, в това число и някои изводи "от казаното и недоизказаното" са дадени в обобщена форма като резюме на съответния модератор.

Поради служебни ангажименти и непредвидено отсъствие някои от участниците депозираха предварително в писмен вид своите становища и идеи по определени проблеми на темата.

В приложение е включен материал, обсъждан във Фондация "Пролетна гъга" в рамките на подготовката за кръглата маса.

Фондация "Пролетна дъга" е учредена на 28 септември 1996 г. в София по инициатива на Стефан Рагославов, главен секретар на Българската социалдемократическа партия (1992-1996) и създател на "Движение за социален хуманизъм" като идейно течение.

Целите на Фондацията са следните:

1. Популяризиране и реализиране на идеите на социалния хуманизъм. Той определя човека като висша ценност на обществото, което трябва да работи практически за осъществяване правото му на достоен живот и пълноценна реализация. В тази връзка Фондацията подпомага публични и частни, колективни и индивидуални инициативи, свързани с осъществяването на тази високоблагородна цел.

2. Популяризиране постиженията на българската национална култура.

3. Подпомагане обучението на млади специалисти и обмяната на научен опит между тях.

4. Подпомагане организирането на международни и национални семинари и конференции с цел приобщаване на българското общество към европейските и световни структури.

5. Подпомагане на болните от диабет и други социално значими заболявания в България.

Председател на Управителния съвет на Фондация "Пролетна дъга" е ст. н. с. инж. Александър Рагославов. Изпълнителен директор на Фондацията е Тодор Марков.

Адрес на Фондация "Пролетна дъга":

1505 София, ул. "Мърфи", № 15

тел.: 846 33 87 и 0888 901 503 (изпълнителен директор Марков)

СТРУКТУРА

Откриване на кръглата маса

Слово на Председателя на Фондация Пролетна дъга“ ст. н. с. инж. Александър Рагославов.

Приветствие от Програмния координатор на Бюро България на Фондация "Фридрих Еберт" Пенчо Хубчев.

Първи панел на кръглата маса

Социалната политика и глобализацията. Тенденции в социалното развитие и политическата дейност. Социална практика и проблеми.

Въведение на модератора Иван Велев.

Евгений Матинчев. Европейският социален модел и задачите на социалната политика.

Рагослав Гайдарски. Здравеопазване, социална политика и хуманизъм естествена и неразривна взаимност, гаранция за овладяване предизвикателствата на глобализацията.

Иван Велев. Предизвикателствата към усъвършенстване на социалната политика и нейната инфраструктура. Някои принципни положения.

Васил Проданов. Неосоциалната държава.

Мария Китанова. Ролята на жените социалният модел и глобализацията.

Владимир Станков. За преосмисляне на социално-икономическите и социално-политическите стъпки в интеграцията на ромите.

Юрий Дугев. Социалната политика се нуждае от ясни, разумни и хуманни правила в икономиката.

Втори панел на кръглата маса

Практики на социалната политика на ниво местна власт. Особени-ности. Практически опит на представители на Движението за социален хуманизъм в местната власт.

Въведение на модератора Тодор Марков ...

Горан Горанов. Социалните национални структури в контекста на глобализацията.

Таня Траянова. Общественото мнение по актуални въпроси на социалната политика.

Данка Матеева. Разгърната и ефективна социална политика в полза на хората.

Анелия Кардашлиева. Социалната политика, младежта и предизвикателствата на глобализацията.

Тодор Марков. Глобализацията: Проблеми и последици на местно ниво. Някои изводи.

Иван Дочев. Социалната справедливост и сигурността като предпоставки за демократична и хуманна социална политика.

Тошо Кръстев. За някои специфични проблеми, практики и акценти на социалната политика на местно ниво.

Заключителна част на кръглата маса

Резюме на модератора на Първи панел

Резюме на модератора на Втори панел

Заключително слово на Председателя на Фондация "Пролетна дъга" Александър Рагославов.

Приложение

Социалната политика като тема и проблематика днес.

Кой кой е?

Автори на материалите в сборника и други участници в дискуси-ята на кръглата маса.

ОТКРИВАНЕ НА КРЪГЛАТА МАСА

Слово на Председателя на Фондация "Пролетна гъга" ст. н. с. инж. Александър Рагославов при откриването на Кръглата маса на тема "Социалната политика и предизвикателствата на глобализацията"

Уважаеми г-н Хубчев, програмен координатор на Бюро България на Фондация „Фридрих Еберт“,

Във Ваше лице благодаря за съпричастността и помощта на Фондация „Фридрих Еберт“, на германската социалдемократия и персонално на директора на фондацията г-н Марк Майнардуз за организацията на днешната кръгла маса.

Уважаеми участници в днешния дискуссионен форум на тема „Социалната политика и предизвикателствата на глобализацията“,

Уважаеми представители на средствата за масова информация, уважили форума,

Дами и господа,

Темата за социалното, за хуманизма в човешкото общество има дълга история.

Нашият духовен баща, създател на учението за социалния хуманизъм и патрон на „Движението за социален хуманизъм“, видният български социалдемократ и почетен председател на БСДП г-р Атанас Москов, сподели с делегатите на 40-ия конгрес на БСДП, състоял се през юни 1994 г. следното за еволюцията на хуманизма в човешкото развитие.

Цитирам: “Социалната справедливост се издига като един голям принцип на вековете от XVIII до нашия. Ние живеем именно в тази епоха, когато на либералния хуманизъм (свободата на личността и равенството пред закона) се дава социално съдържание. По всички континенти е развито това движение за социална справедливост и всички континенти е опасал Социалистическият интернационал...

В твърдо убеждение съм, че системата от която тръгваме с този идеал, е вече осъдена система. Печалбарската икономика не е в състояние да посрещне разходите за поддържането на солидарността на човечеството като вид. Не плащат капиталистите, не плаща МВФ, не плащат някои банки, а плащат държавите със своите бюджети, или плащат народите.

Всички държави са членове на ООН, Всички Вече са задължени съгласно международното право да си подадат ръце и да вляят в либералния хуманизъм съдържанието, което ние, социалдемократите, искаме да му дадем.

Това означава, че на нас, Всички социалдемократи, ни предстои голямата задача, световната задача, да възтържествува социалният хуманизъм...

Вие, като ратници на българската социална демокрация сте хората, които във Второто хилядолетие ще възглавите в България общочовешкото движение за социален хуманизъм... Това е последното убеждение, до което старецът е дошъл. Той го споделя с вас като един завет: свобода, солидарност, социална справедливост. Благодаря.“ (В-к. “Свободен народ“, бр.25 от 23-29 юни 1994 г.).

Възгледът на г-р Москов за социалния хуманизъм залегна в основата на Програмната декларация на Движението за социален хуманизъм, като идейно течение в БСДП, приета на неговата Учредителна среща, състояла се във Варна на 6 и 7 март 1995 г., която възприема социалния хуманизъм като нов етап в стратегията на социалдемокрацията.

И като говорим за социален хуманизъм бих желал да припомня съдържанието, което ние влагаме в него в най-синтезиран вид в смисъла на идеята на основателя на Движението за социален хуманизъм покойния Стефан Рагославов, народен представител от 7-то ВНС и главен секретар на БСДП, а именно: „Социалният хуманизъм е синтез на моралните ценности свобода, справедливост и солидарност, издигнати до равнището на държавна политика, чиято цел е уважението към човека, защитата на неговите права и създаването на условия за достоен живот“.

Уважаеми приятели, позволих си да ангажирам Вашето внимание с някои основополагащи мисли на г-р Москов и Стефан Рагославов, за да припомня на аудиторията, кои сме ние българските социалдемократи социални хуманисти, организатори на днешната кръгла маса, със съдействието на Фондация „Фридрих Еберт“. Това е нашето верую от което не можем и няма да отстъпим.

Започналата в САЩ финансова криза се превръща в световна, но за обща тревога на човечеството заплашва да се превърне и в световна икономическа криза. Тези събития като че ли потвърждават пророчеството на г-р Москов.

Усилено започна да се говори за необходимостта от нов световен икономически ред, за международна система за превенция и контрол на световните финанси. В свои изказвания и новоизбраният президент на САЩ г-н Барак Обама изразява съпричастност със свои думи за общочовешката солидарност в името на човечността.

Така, че темата на днешната кръгла маса за социалната политика и предизвикателствата на глобализацията - Вие, драги участници разбирате - не е случайно избрана само защото има много актуално звучене.

За нас социалните хуманисти отношението към защитата на социалната справедливост и нуждата от общопланетарна солидарност на съвременното човечество в нейна защита е смисъл на нашия обществен ангажимент и своего рода ценностна разделителна линия на обществена позиция, ангажименти, политическо поведение и партньорство.

Затова ние желаем заедно в откровен диалог да допринесем за изясняване измеренията на социалното като възможни цели и практическа политика в условията на глобализацията се свят и за нейната конкретика в днешна България.

Искрено желая ползотворна и откровена дискусия по темата, защото както гласи народната мъдрост „в спора се ражда истината“.

Благодаря на всички, които се отзоваха на поканата за участие.

Предлагам за модератори доц. Иван Велев и Тодор Марков, директор на Фондация „Пролетна съгва“.

Откривам днешната кръгла маса от името на домакина Фондация „Пролетна съгва“.

Пожелавам успех на начинанието.

Приветствие към участниците в Кръгла маса "Социалната политика и предизвикателствата на глобализацията" от програмния координатор на Бюро България на Фондация "Фридрих Еберт" Пенчо Хубчев

Уважаеми г-н Рагославов, уважаеми проф. Гайдарски, уважаеми г-н Гороломов,

Уважаеми гами и госпога,

Разрешете ми да ви поздравя от името на Фондация "Фридрих Еберт" и от мое име. Искам да благодаря на съорганизаторите от Фондация "Пролетна дъга", на тези от вас, които допринесоха за организацията на днешната кръгла маса на Иван Велев, на Тодор Марков, на Чавдар Сутински. Искам да благодаря и на тези от вас, които изпратихте доклади за днешната кръгла маса и на всички вас за участието. Това, което каза г-н Рагославов е истина: ние определихме темата за днешната кръгла маса преди горе-долу 1 година, но сега виждаме, че днес тя е наистина много актуална.

Ние живеем в един глобален свят, в който чрез интернет, чрез възможностите за електронна комуникация имаме обвързване на хората от всички континенти, от всички държави. От друга страна, големите интернационални концерни са представени в почти всички страни, има възможност за сравнително евтин транспорт до всички краища на света. Налице е една взаимнообвързаност на икономиките на всички държави по света и виждаме, че за съжаление поради тази причина, когато някъде се случи нещо лошо, тогава страдат всички държави. От друга страна пък е хубаво, че когато върви световната икономика, тогава всички държави печелят в една или друга степен. Смятам, че в условията на такава глобална икономика основните насоки на социалната политика трябва да бъдат насочени към човешкото развитие, към ученето на чужди езици, най-вече на английски, към придобиването на компютърни умения, към това как в образованието да се изучават такива предмети, които наистина са съвремененно полезни и необходими, чрез които хората да могат да намерят своята конкретна реализация.

От друга страна, много важен е въпросът за здравеопазването. Рагвам се, че проф. Гайдарски е тук, защото наистина трябва при този стрес, на който са подложени хората в днешното време, здравеопазването да обезпечава една превенция, хората да бъдат предпазвани от болести. От друга страна, на тези които се разболяват, да им бъде осигурено също така една качествена медицинска помощ.

Но не искам да отнемам гумата на експертите, не съм експерт в тази област. Благодаря още веднъж на всички и пожелавам ползотворна дискусия.

ПЪРВИ ПАНЕЛ

Социалната политика и глобализацията. Тенденции в социалното развитие и политическата дейност. Социална практика и проблеми

Въведение на модератора Иван Велев

Целта на настоящата кръгла маса е да се открият и обсъдят някои от очертанията се предизвикателства в глобалното развитие, техни особености в регионален и национален план (ЕС и България), провокиращи повече или по-малко, пряко или косвено сферата на социалната политика и нейните взаимни зависимости с други сфери на обществения живот. Да се обмени информация за известни решения и овладяването на предизвикателствата и проблемите, както и съответен практически опит за това. За да могат на тази база да се формират евентуални информационни предпоставки за съответни решения и стъпки в социалната практика. И нека подчертаем: илюзия е да се смята, че глобалните проблеми и последиците от тях, от подходите и работата по тях, независимо с какъв резултат, ще отминат нашата страна. Или която и да е друга.

В тази връзка особено внимание е отделено на тази проблематика на местно ниво в отделно, второ заседание. В този смисъл първото ще има за цел също да предложи известна аналитична база за това.

За да знаем **какво да правим днес и как да се подготвим за утрешния ден**, трябва да се опитаме да хвърлим **поглед в бъдещето**. Там къде още латентни и симптоматични, повече или по-малко открояващи се - още днес можем да открием, или да предугадим и изградим нагласа за това, което се очертава. За да не бъдем изненадани, още по-малко пък паникьосани. Да подготвим инструментариум от възможни практически решения, които да са гъвкави - така, както динамична и гъвкава е самата социална действителност.

Като принципна нишка на нашата дискусия предлагам да проследим причинно-следствената верига глобализационни процеси - социални проблеми - социалнополитическа практика. При което да изходим преди всичко от социално-структурни, икономически и социокултурни промени и свързаните с тях предизвикателства, вече познати и утвърдени удачни решения за овладяването им, посочим също известните като неудачни или принципно погрешни и неприемливи практики, особено мащабно лансирани представи за неовладяни и нововъзникнали или нововъзникващи проблеми, включително латентни

такива и техни симптоми, очаквани или вече откروили се в определена степен в социалната практика. Тук някои най-общи акценти и направления от тях, без претенции за изчерпателност.

В социо-структурно и демографско отношение силно въздействие върху социално-политическата практика имат промяната на пропорциите между основните възрастови групи; националната, наднационална и надрегионална миграция на огромни човешки маси; бурното развитие на пазарите и особено на трудовия пазар, свързано в приложението на новите технологии в практиката, което извиква на живот нови социални групи слоеве - например този на хората с несигурно работно място и професия, поставени в силно затруднени трудови и икономически условия, без редовна заетост и социално осигуряване, обозначаваан в редица европейски и други страни като "прекариат". Също така очертаващото се ново по характер и по-задълбочено противоречие между града и селото; в глобален план между богатия Север и бедния Юг. Прехвърлянето на традиционни производства в области с изгодни за капитала наличност и близост на ресурси, значително по-евтина работна ръка и "по-либерално" трудово законодателство, провокиращо по-голяма безработица и задълбочаване на разликите между имотни и безимотни, бедни и богати, засилващо тенденции на социална несигурност и несправедливост. Всичко това създава допълнителни проблеми за социалната политика, отправя специфични изисквания за нейното формиране, провеждане, планиране.

По отношение на държавността се правят опити да се лансира и утвърждават практики на модела на т. нар. "постдемокрация", който до голяма степен обезсилва и обезмисля ролята на политическите партии в общественения живот, води до срастването им с икономиката и зависимост от нея, до ерозиране на влиянието им сред електората. В Третия сектор - неправителствени и подобни организации - нараства комерсиализирането, а с това и тенденциите на клиентелизъм и корупция, придобиващи също необичайни размери. Регулацията от страна на държавата като принцип на управленски и на социален контрол се атакува с всевъзможни средства от привърженици на тезата за "възможно най-много пазар и най-малко държава". Продължават и дори се засилват нападките срещу социалната държава и нейното реформиране, срещу социалното пазарно стопанство. Независимо че сегашният срив на финансовите пазари и заплахата от рецесия сочат несъстоятелността на такива и подобни фундаменталистски твърдения. Регулацията в икономическите, а чрез тях съответно и в социалните отношения, е изключително важна за социалната политика. Поради което тя е заинтересована от реформиране и по-нататъшно утвърждаване на социално-правовата държава.

В социокултурно отношение не малко трудности за социалната политика създава и засилената десекуларизация в насока не само на световни религии и техни секти, но преди всичко на суеверия и езически верски нагласи, на преден план астрологията. Последните определено занижават позитивната социална активност, засилват асоциална нагласа и се превръщат в допълнително бреме за социалната политика, водят до увеличаване на контингента за социални помощи. Същевременно нарастването на приоритетността на инструменталните ценности като пари и власт, постигането на благоденствие тук и сега, възможно най-бързо и без оглед на средства и методи (установена от демоскопските изследвания за съжаление като сигнификантна ценностна нагласа в нашата страна дори в по-висока степен, отколкото в редица други) и "загърбването" на основни ценности като социална сигурност и социална справедливост създава също допълнителни трудности за социалната политика. "Ръката" на глобализационните процеси тук остава като че ли невидима, немалко от социалните проблеми обаче са именно техен продукт. Причинно-следствената връзка не е трудно да се докаже; а когато се изведат на светло и идентифицират реални субекти на преднамерения хаос тя става дори очевидна.

Така описаната ситуация, явления и основни проблеми не са обективна цел на глобализацията. Те са по-скоро развихрили се на повърхността турболенции от протичащо обективно развитие с всичките му противоречия и временни ексцесии. Същевременно редица моменти от тяхното задълбочаване са резултат обаче също така повече или по-малко от субективни решения и начини на поведение, разчетени на "прагматизъм тук и сега", в това число също на временна полза за някои социални и политически обществени субекти, разчетена и извлечана от конюнктурата. Овластяването им изисква "освобождаване" от погодно практики в името на социално-еволюционното развитие на човечеството.

За социалната и политическата практика възниква естествено перманентен въпрос за овладяване на ситуацията и нейните предизвикателства. В нашия случай също за форми, методи и инструменти на социалната политика, за организационни и преди всичко за финансови ресурси. Т. е. перманентният оперативно-технологически проблем. Но преди да се предприемат политически и управленско-организационни стъпки трябва да се опознае добре проблематиката, нужна е достатъчно, оптимална информация, в това число познаването на позитивен опит.

Евгений Матинчев
Европейският социален модел и задачите
на социалната политика

Темата на нашата дискусия е многопластова и има различни аспекти. Надявам се, че в своите изказвания, всеки от участниците в днешната дискусия съвсем непредубедено и обосновано ще изрази своите виждания по тези въпроси.

Смисълът на социалната политика е хармонизацията на обществените отношения, осигуряване на политическа стабилност и гражданско съгласие. Основните цели на социалната политика в нашата страна досега са били, независимо от това какво правителство е било на власт, борбата с бедността, намаляването на безработицата и подобряването на качеството на живот на българските граждани. Главният социален проблем на цялото ни общество днес е бедността и това, че сме на последно място в Обединена Европа, както по доходи, така и по жизнен стандарт.

Основните фактори за бедността са ниското заплащане на труда и системното ограничаване на социалните гаранции, поради недостатъчни средства в държавния бюджет. Две са основните направления, според мен, за решаването на проблемите с бедността. Първото е икономическа активност, чийто обем се измерва с размера и динамиката на брутния вътрешен продукт. Или по друг начин казано, основното в битката срещу бедността е осигуряването на висок икономически растеж. Икономическото развитие на страната и адаптацията на икономиката ни към процесите на глобализация и интеграция са основата на социалната политика. Това са моите отправни моменти за цялото ми изказване по-нататък.

България е член на Европейския съюз. С европейската интеграция на страната ни ставаме част от европейския социален модел. Какъв е този модел? Единственото определение, което съм срещал в международните документи на Европейския съюз е дадено в Барселона през 2002 година. Там дословно е казано: **"Европейският социален модел е базиран на възходящото икономическо развитие, висока степен на социална защита, образование и социален диалог"**.

Европейският социален модел се използва като аргумент за европейската интеграция, като мотив за съществуването на наднационални институции, правила, политики и механизми за взаимодействие между страните-членки. Европейският социален модел е смисълът, според мен, на европейската интеграция. Европейският социален модел означава висок икономически растеж и благоденствие на всички граждани в общността.

В тази връзка можем да определим четири приети концепции на европейския социален модел.

Първо, **съвкупност от споделяни от държавите-членки ценности, приоритети и принципи**, които те използват при формулирането на националния подход към проблемите. В този смисъл, можем да говорим за общоевропейска политика, тъй като в Европейския съюз се използва един и същ подход за решаването на идентични проблеми.

Второ, **идеален модел на европейска държава**, при който се отчитат различията в национален контекст и към който страните-членки трябва да се стремят. Освен общеевропейския, в този подход се различават и няколко национални модела - скандинавския, континенталния, англосаксонския и южния модел. Всички те се различават от общеевропейския социален модел по икономическа политика, индустриални отношения, политика на заетост и социално благосъстояние.

Трето, **общоевропейски проект**. Този подход разглежда социалния модел като транснационален феномен, инициатива с национално равнище за модернизация и адаптация към променящите се глобални социални, икономически и културни условия, от значение за развитието на Европа. Тук фокусът е върху координацията на националните политики, в името на общи цели, за реализацията на общ проект.

Четвърто, **универсална регулаторна система**, т.е. единство между европейски и национални правила на регионално, местно и локално равнище, с общ фундамент и с обща цел. Това са документи с национално значение, като договорът за Европейския съюз, хартиите за фундаментални социални и други права, Европейската социална харта и други, които са намерили отражение в законодателството на Европейския съюз и са пренесени или са в процес на пренасяне в националното законодателство на страните членки.

На срещата в Лисабон през март 2000 г. Европейският съвет определи нова стратегия за следващите 10 години. Това е постигането на най-конкурентната и динамична в света икономика на познанието с възможности за стабилно икономическо нарастване, придружено с количествено и качествено подобрене в заетостта и широко социално сближаване. За осъществяването на тази стратегия европейският социален модел ще инвестира в човешките ресурси и в развитието на активната социална държава, което включва образование и квалификация за целия активен живот на човека, разкриване на повече работни места, по-добро качество на труда, активна политика по заетостта, модернизирани социалната защита и социалното интегриране.

През 2005 г. Европейската комисия определи три насоки на социална политика за периода 2006 - 2008 г.:

Първата, насърчаване на социалното сближаване и равните възможности за всички, чрез адекватни, достъпни, финансово устойчиви, адаптивни и ефикасни системи за социална защита и политики за социално включване.

Втората, взаимодействия с целите на Лисабон за постигане на по-висок икономически ръст, на повече и качествени работни места, както и с възприетата стратегия за устойчиво развитие.

Третата, укрепване на държавното национално управление, което е особено актуално за България, включително на заинтересованите институции, при формулиране, изпълнение и мониторинг в политиката.

Тези насоки намериха конкретизация в следните три области на политиката по социалното включване и социалната защита чрез конкретни цели:

- да се осъществи значителен напредък за преодоляването на бедността и социалното изключване, като се осигури активно насърчаване за участието на пазара на труда и се противодейства срещу изключването от него сред най-маргинализираните хора и групи в страната;

- да се гарантира достъп на всички до основните ресурси, права и социални услуги, необходими за участието в обществото;

- да се осигури координация на политиката за социалното включване, като се обхванат всички заинтересовани субекти на различните нива на управление и вземане на решения.

Това са насоките, в които ще се развива България. Искаме или не - в тези рамки, с тази нормативна документация и с тези характерни черти, формулирани по категоричен начин в единната европейска социална политика. Първата стъпка е направена - общи насоки, цели и резултати на социалната политика. Налице е също така общ стратегически подход и инструментариум за модернизирание на социалната политика и социалното включване и за постигането на цели, чрез така наречения **открит метод за координация**, като съвкупност от методи и средства за въздействие.

Европейският социален модел е подложен на натиск от външни сили, от конкурентноспособността на страни като Съединените щати, Китай, Япония и други, както и от вътрешни фактори - конкретните държавни политики, които страните-членки следват. И докато първите поставят на изпитание потенциала на Европейския съюз да изпълни стратегическата си цел, като се превърне в най-конкурентноспособната, динамична и модерна икономика на

знанието с високо ефективна и квалифицирана работна сила, то вътрешните проблеми предизвикват преосмисляне на посоката и развитието на Европейския съюз. Тези проблеми засягат самоидентификацията на обединена Европа като общество на солидарност, което може да осигури на всеки един от своите граждани достойно съществуване.

В резултат от прилагането на Лисабонските стратегии за развитието на европейския социален модел беше отворен енергийния пазар, за въздухоплаването бе създадено "общо небе", осъвремени се конкурентната политика, изгради се финансов пазар и се наложи стандарт на общността. От началото на 2000-та година досега бяха създадени над 7 милиона работни места. Тези забележителни резултати не би следвало да отклоняват вниманието ни обаче от някои слабости. Повече от 15 милиона европейци са безработни, а пазарът на труда се характеризира с относително нисък процент на заетост и недостатъчно участие на жените и възрастните в него. Налице е дългосрочна безработица в някои отрасли и несъответствие между равнищата на безработица по-конкретно в телекомуникациите и интернет. Очевидният недостиг на квалифициран персонал се задълбочава, особено в сектора на комуникационните технологии, където броя на незаемите места непрекъснато нараства.

Кои са предизвикателствата, които произтичат за България от всичко казано дотук.

За нас прилагането на европейския социален модел е от основополагащо значение за оформянето на нашето общество като равноправно, конкурентноспособно и солидарно, носещо националните си характеристики в европейската общност. Концепциите на европейския социален модел са в развитие. Европейският социален модел може да се приеме не само като единство на принципи и цели, около които всички страни-членки са се обединили, но и като съвкупност от разнообразни подходи за прилагането им в практиката. Всяка държава в Европейския съюз може да се отличава чрез своите практики, но приема принципите и целите на европейския социален модел за общество на сближаване и конкурентноспособност.

Европейският социален модел е преодолял редица предизвикателства. Едно важно предизвикателство сега се състои в това, как да съгласуваме конкурентността, социалното сближаване и солидарността. А това означава също, по какъв начин социалната политика може да бъде продуктивен фактор. Всяка страна, включително и България, трябва да намери отговор на тези глобални въпроси. Нашата страна е изправена пред предизвикателството да динамизира процеса на сближаване като поддържа висок икономически

растеж и постигне високи доходи от труда. Необходими са решителни мерки и програми за повишаване конкурентността на бизнеса и на човешкия ресурс, което ще осигури равнопоставеност на страната ни в Европейския съюз.

Проблемите за България бих обособил съвсем накратко в три групи. Това са проблемите свързани с пазара на труда и свободното движение на хора, с корпоративната социална отговорност и с ролята на социалния и граждански диалог за развитието на социалния модел.

Благодаря Ви за вниманието.

Радослав Гајдарски **Здравеопазване, социална политика и хуманизъм -** **неразривна връзка на социалното**

Благодаря за предоставената ми гума. Благодаря на г-н Радославов, че ме покани да участвам в тази дискусия. Приех с удоволствие поканата, тъй като считам, че здравеопазването е неразривно свързано със социалното в нашето общество. Здравеопазването е един от елементите на социалната политика. Доколкото ние като хора, които се занимаваме с проблемите на здравеопазването, успяваме да направим така, че тази здравна политика да се обвърже със социалното. Ако прочетем наименованието на вашето движение, "Движение за социален хуманизъм", ще установим пряка връзка: самата наша медицинска наука се нарича хуманитарна наука. Тя най-добре отразява всичко това, което вие правите и към което се стремим всички, т. е. да наложим такъв подход в нашето общество, който да бъде подчинен на човека за подобряване на неговия жизнен статус, на здравния му статус и т. н. Понеже г-н Матинчев непрекъснато се спираше в своето изложение на постулатите от Барселона, аз също бих искал да кажа, че в областта на здравеопазването ние имаме няколко постулата, които са възприети в цяла Европа, във всички страни, които сме в семейството на Европейския съюз, на Европейското общество. Подчинили сме своята дейност на следните пет основни принципа. Това са:

Принципът на солидарност

Какво означава този принцип на солидарност? Означава, че всички хора в една страна трябва да бъдат равнопоставени в получаването на здравни грижи и още повече, че когато трябва да се съберат определени финансови средства за здравеопазването, всички трябва да участват. За съжаление този елемент, този постулат в България се изпълнява само отчасти. Вие знаете, че в нашата страна около 1 милион граждани не си плащат здравните вноски - по-рано се водеха 1 милион и двеста хиляди, сега се твърди, че са намалели и са около 1 милион граждани. Освен това самата държава не си изпълнява задълженията по този постулат "солидарност". Досега здравната вноска беше 6% за всеки един гражданин. Шест процента, от които 65% се заплащаха от работодателя, а 35% от работещия. Какво се получава обаче на практика? За децата се отделяше 0.5%. Три години водихме битка в Министерския съвет и по-специално с Министерството на финансите, за да можем едва от тази година да вдигнем вноската за тях на 3%. Т. е. държавата осигурява всяко едно българско дете с 3% здравна вноска, не 6%. Държавата се опитва и осигурява държавните служители пък с една вноска, която -

ако сметнем общо 6% и особено с тези допълнителни 2% ще видите за каква огромна сума става въпрос. За много милиони. Например само тези 2%, които здравната ни система очакваше към настоящия момент като финансиране са някъде между 750 и 800 милиона, значи правете сметка за какви суми става въпрос. Но те липсват в хазната, в Националната здравна каса и в Министерството на здравеопазването. Т. е. този елемент на солидарност в България, освен че не се спазва от отделните хора, не спазва и самата държава.

Достъпност

Това означава, че всеки един гражданин, по всяко време да има възможност да бъде лекуван, да му бъде оказана необходимата здравна помощ. Тук може да се спори, защото аз познавайки добре здравните системи на някои от така наречените "стари европейски демокрации" като Франция, Англия, Италия и Германия мога да твърдя, че в България достъпността, поне на този етап, все още е по-добра от тяхната. Категорично го подчертавам и мога да се обоснова. Например в Англия, за една оперативна интервенция на сърце, при плановите диагнози и операции, може да се чака например от 2 до 3 години. За протезиранията при възрастните хора, които се правят на крайници, на коленни стави, на тазобедрени стави и т. н., се чака между 2 и 3 години. Вие знаете, че у нас всеки един човек, който има херния, може да отиде и на другия ден да се оперира. В Англия се чака средно 6 месеца. Така че, по този елемент и постулат за достъпността, поне засега сме по-добре. Но както вървят нещата, аз съм силно обезпокоен, защото виждам че има тенденция, която почва да навлиза все повече сред нашите лекари и в системата ни. Искане се да има листа на чакащите, т. нар. "уейтинг лист", но това дава възможност за корупционен елемент. Чакащият ще предпочете да отиде да си плати, да намери някакъв друг начин и тогава вече да бъде приет по-бързо.

Равнопоставеност

Тук не говорим за равнопоставеност по етнически модел, не говорим за това, че не трябва да се прави разлика между роми, турци, българи и т.н. Ние говорим за равнопоставеност на възрастовите групи. Представете си хората, които живеят в малки махали, в бедни села, трудно достъпни местности, където лекар се явява рядко. Вярно е, че те всички са обхванати с така наречените общопрактикуващи лекари или джипита, обаче ако някой от вас е от такава малка селищна система, знае, че е много труден достъпът на тези възрастни хора. Те с месеци понякога не могат да намерят своя лекар, да не говорим за това, че там трябва да се провежда профилактика, че трябва да има инициатива от страна на медицинските лица,

които да осигуряват една превантивна дейност, за да могат тези хора да не се разболяват и да получат съвременна помощ и т. н. Така че с равнопоставеността засега страдаме доста и бих искал да подчертая, че до 2006 г. в България нямахме закупена нова санитарна кола. Шест години без нито една закупена нова санитарна кола - линейка. За първи път през 2007 г. намерихме средства, закупихме 155, тази година планирахме и пуснахме в действие нови 105 коли. Само за 2 години успяхме да модернизираме част от това автостановище към отделите на спешната помощ. Вече имаме 260 нови коли, което представлява горе-долу 1/3 от целия парк, който е 600. Следователно има нужда от още нови коли, за да може да направим този постулат или този елемент от здравеопазването достъпен за всички.

Високо качество

В България трудно бихме могли да говорим за много високо качество, освен базирайки се на факта, че наистина имаме много добре подготвени лекарски кадри. Но високото качество не означава само уменията на лекарите и на останалия помощен персонал. То се основава и на иновативни апарати, на диагностични и лечебни съоръжения, които биха могли да подобрят и да вдигнат качеството на медицинското обслужване на хората. Но за това са нужни изключително много средства. Аз непрекъснато говорех, че трябва много пари, за да можем да модернизираме нашата диагностична и лечебна апаратура. Знаете, че един модерен рентген, един модерен скенер, един модерен ядрено-магнитен резонанс например Р.Е.Т citiscan, струва много скъпо. Всеки един от тях струва над 1 милион евро. Ние нямаме в момента най-модерните от тези скенери, които откриват метастазите в човешкия организъм. Нашата цел е да открием болестта в нейния начален етап, защото това, което се говори, че раковите заболявания не могат да се лекуват, са остарели догми. Всяко едно заболяване от рак може да бъде лекувано и то успешно, ако се открие навреме. Знаете, че има 4, някои говорят за 5 стадия на това заболяване. Открием ли го в 1-ви и 2-ри стадий, това означава, че болният може да бъде излекуван окончателно. Открием ли го в 3-ти и 4-ти стадий, както е при нас в над 60-70% от случаите с болните, това означава, че вече сме закъснели и нищо не можем да направим. И моята битка, която водех непрекъснато с Министерския съвет и с Финансовото министерство, беше да се приеме прословутата здравна стратегия. Обвиняват ни че няма здравна стратегия, но това означава ли, че ако имаме здравна стратегия, ще закупим повече апарати? Ако нямаме здравна стратегия тези апарати не трябва ли да бъдат

закупени, т. е. няма да лекуваме хората ли? И тука ще си позволя да Ви кажа още нещо: че липсата на тези апарати води до забавяне на лечебните процеси.

За какво става въпрос? Една жена, която има рак на гърдата, би следвало веднага след оперативната интервенция, след 20 гена, да започне облъчване. Същото се отнася за ракови заболявания в женските гениталии или при мъжете примерно при карцином на белия дроб, където се чака с месеци, защото нямаме модерна апаратура. Бяхме планирали да закупим такива апарати за Пловдив, Варна, като ги ситуираме в отделните университетски градове, но липсата на пари не ни даде възможност да направим това. Обикновено когато се сравняваме с Европа, то е по отношение на цените, като приемаме, че тук следва да са такива, каквито са и там. Но стане ли въпрос специално за нашето здравеопазване, се казва: Е, това са ни възможностите. Е, кои са възможностите ни? Знаете ли, че една оперативна интервенция, примерно на черния дроб или на панкреаса (говоря за тези интервенции, които познавам добре, защото работя в тази област), струват навън между 50 и 70 хиляди евро. В България това струва от 2 до 3 хиляди лева. И което е най-опасното нашите лекари бягат от тези тежки оперативни интервенции, в резултат на което кадрите ни се деквалифицират.

И още един постулат: **Здраве във всички политики**

Това е общоевропейско изискване и то е залегнало в Лисабонската концепция и стратегия. Какво означава той? У нас само Министерството на здравеопазването се грижи за опазване здравето на българския гражданин. Докато здраве във всички политики означава, че всяко едно министерство в страна-членка на ЕС е задължено да изпълнява определени политики в областта на здравеопазването. Давам пример: **социалното министерство** трябва да подобри статуса на бедните, за да имат повече пари, с които хората да се хранят по-добре, да няма гладуващи; **просветното министерство** да дава съответната здравна провета на младите в страната; **транспортното министерство** и **Министерството на регионалното развитие и благоустройството** да подобрят състоянието на пътищата, за да се намалят катастрофите, при които загиват толкова много хора. Защото ние си купуваме вече европейски коли бързи, удобни, но пътищата ни не отговарят на скоростта на тези коли; **кметовете** също трябва да бъдат включени в общата система на грижата за здравето в рамките на техните правомощия в селищните системи. И така, когато всички министерства се включат в общото дело в своя ресор, се получава здраве за всички. Това обаче не се прави с нагласата: "Е, ние си оправихме нашата работа, та ще оправяме и здравеопазването!"

И трябва да Ви кажа, уважаеми гами и господа, че това хубаво, което става в нашето здравеопазване, го правим свърх силите си. Което пък поражда голямо недоволство сред лекарите, сред сестрите и вие виждате, че голяма част от тях вече търсят реализация навън. Защото при трудово възнаграждение за лекар от 700, 800 или 1000 лева у нас, в ЕС и то като санитар, не като лекар, той ще вземе от 2000 до 3000 евро. Така че кадрите ни започват да изтичат навън, качеството ще се влошава и ние трябва да направим нещо изключително сериозно в областта на здравеопазването, за да подобрим нещата. Разбира се, необходимо е да се инвестират допълнително сериозни средства в здравеопазването.

В заключение ще посоча, че се прави голяма грешка в момента, като от 800-те милиона, които трябваше да постъпят чрез увеличаване на здравната вноска с 2%, Министерският съвет реши, по настояване на Министерството на финансите с оглед финансовата криза и очакваното повишение на инфлацията през следващата година, да сложи 400 милиона от тях в резерв. При положение, че здравната каса има 2 милиарда лева, в здравеопазването 770 милиона лева ще стоят в резерв. Това е една трета от общата сума. Никакъв смисъл не виждам в това, 770 милиона лева да бъдат в резерва при този недоимък, който има в здравната система!

Това са накратко проблемите в областта на здравеопазването и те са изключително социални. Не виждам нещо по-социално от сферата на здравеопазването!

Благодаря Ви за вниманието!

Иван Велев

Предизвикателствата на глобализацията към социалната политика и нейната инфраструктура.

Някои принципни положения

Когато се говори за глобализация обикновено се разбира разгръщането и интензификацията на икономическите и особено на финансовите и търговски отношения в света, възникването на глобална мрежа от такива, включваща, по-скоро въвличаща в своите динамични процеси и повече или по-малко действащи и утвърдени процедури и международни институции. (Световната търговска организация, Световната организация за туризъм, Г-8, отскоро Г-20 и други). Активността в тази сфера в глобални мащаби е наистина най-висока, не на последно място защото и резултатите идват най-бързо, непосредствено и са най-ясно видими и осезаеми.

Глобализацията е всъщност разгърнат комплексен, обективен социален, в смисъл също на социо-еволюционен процес, обхващащ в една или друга степен, в един или друг конкретен момент, поетапно или относително едновременно всички области на обществения живот. При което процесите във всяка област са обвързани и зависими с тези в други и се намират в непосредствена причинна или следствена връзка с тях, винаги във взаимозависимост. По този начин глобализацията във финансите и търговията, в икономиката, може да се каже, че е по-скоро породена и тръгва именно от общите социални процеси - преди всичко в развитите страни и съответното им въздействие върху останалия свят - и се изнася от тях.

Социалното глобализиране

В тази връзка се говори също така за процеси на "социално глобализиране", които ясно се открояват и описват. Някои негови характеристики са неоспорим факт вече повече от две десетилетия и за тях обществото би следвало да има достатъчно натрупан опит и съответна подготовка за овладяване на произтичащите от това проблеми. Други негови съществени моменти се открояват относително отскоро като симптоми на нова проблематика, свързана естествено с вече принципно най-малкото фрагментарно познати явления.

Като такива измерения на "социалното глобализиране" следва да се посочат на преден план социално-демографските преструктурирания в света с техните глобални, регионални, национални и местни специфики: наднационалната миграция, изменените социално-възрастови (генерационни) пропорции; нови образователни пропорции;

нови образователни пропорции и структури с променени характеристики по отношение на съдържание, насоки и акценти на общото и висше образование и на професионалната подготовка; свиване на едни и възникване на нови социални слоеве в резултат на новите свързани с услугите технологии и необходими за тях професии и кадри; промените в някои основни характеристики на социално-възрастови групирания - възникването на т. нар. постадолесценция, социално, съответно трудово-професионално активна трета възраст (чрез по-късно пенсиониране, пенсионери в заетост; формирането на "прекариат" (слоевите със затруднено социално положение преди всичко поради несигурност в заетостта, доходите и нестабилна социална осигуровка); нови съотношения от гледна точка на религия и вяра - десекуларизация, промени в количествено отношение между основните световни религии, от една страна, и техни разновидности (ереси и подобни) от друга, както и между тях и езически вярвания, верски предразсъдъци и суеверия, не на последно място неимоверното разпространение на астрологията, в смисъл също на тяхното неимоверно нарастване през последните две - три десетилетия и т. н.

На втори план се открояват промените в условията и в изискванията по отношение на социализацията. От една страна като процес на адаптиране на индивида към променящия се социум с оглед оцеляването, повече или по-малко устойчиво индивидуално развитие, овладяване и осъществяване на наличните шансове за това в рамките на стремеж към реализация на личността и определен просперитет. От друга страна като процес на развитие и усъвършенстване на самото общество като по-добро, по-смислено и по-ефективно за хората и техните взаимоотношения. Т. е. развитието и измененията на и в социализацията като разгърнат социо-еволюционен процес в прекия смисъл на думата.

В този ход на мисли следва да се посочи аспекта на сигурността. Нейното значение нараства изключително много, особено на фона на безпрецедентно нарастналите възможности на новите високи технологии, поставящи отделни малки групи, дори индивиди в състояние да дестабилизируют опасно ситуации и структури от широк, включително глобален мащаб. В този аспект на водеща позиция се откроява социалната сигурност. Социалното, икономическото и политическото развитие, цялата история след Великата френска революция (а впрочем в определен смисъл и преди това) сочат убедително, че социалната сигурност винаги е имала по принцип меродавно значение за физическата - лична и колективна - и особено за международната сигурност. Всяка дестабилизация, кризи и катастрофи

фални явления в и по отношение на социалната сигурност са рефлектирала в съответна степен, при това често неадекватно, но винаги мултиплициращо върху физическата, в това число и международната сигурност като неин екстремно масиран вариант. Тази зависимост важи и днес, при всички промени в отделни елементи, страни, форми и начини на изява на феномена.

В следващ план - естествено без никакви претенции за субординация - са глобалните социокултурни процеси. Взаимодействието между култури (съответно реално функциониращи цивилизации) - къде толерантно и в определен синхрон, къде конфронтационно, включително под формата на сблъсъци - си проправя път в процесите на формиране на единия, макар и неединен (особено в това отношение) свят. "Единството на плурализма", независимо дали под формата на пресилено и дори прекалено обруган, по-скоро криво разбран мултикултурализъм, или друга подобна форма и обозначение, е в ход, при това невъзвратимо. То изгражда същевременно предпоставките за нови идентичности, често пъти нееднозначни, амбивалентни. Които всъщност формират разбирането, понятието, респективно съзнанието за новата идентичност "човек". Някои от тези моменти са разположени на по-голямо, други на по-близко разстояние до нас, до наши дни, както и съответно помежду си. Но те са "видими вече и зад хоризонта": за някои те са сега все още виртуални, за други направо утопични ("научна фантастика"), за трети - особено за хората със "социален пресантиман",⁽¹⁾ те са просто латентни, но пък "почти осезаеми" чрез негдвусмислените им симптоми.

Нарастващото значение на социалното произтича предимно от посочените по-горе - естествено без претенция за субординация и изчерпателност - основни аспекти на глобализацията.

Наличието на някои принципни противоречия в анализа и интерпретацията на глобализационните процеси преди всичко по отношение на посоките и характера на тяхната обективност и оттук възможности за субективно адаптиране и въздействие върху тях, прерастването на тези противоречия в идейно-политически и ценностни противоположности - социалност versus либералност, социална демокрация versus либертарна демокрация, социалдемократизъм versus неолиберализъм и подобни - извежда и потребността от нарастваща роля на една засилена регулационна функция по отношение на процесите от страна на политиката, чрез политическата власт и институциите. "Невидимата ръка" на пазара се оказва несъществуваща, или в най-добрия случай елиминирана, немощна и неспособна да се справи с нарастналата в наши дни до безкрайност мощ на прекомерно овластените пазарни субекти, на тяхната

алчност, необузданост и безогледно антихуманно нахалство. Впрочем нещо, за което предупреждава и самият автор на тази метафора Адам Смит още при формулирането ѝ преди кръгло 250 години. Те просто я лишиха от авансцена на конкурентната борба. Поради което, както при всички подобни случаи досега, се налага да се намеци "явната", съвсем реална ръка на държавата, замислена още в зората на възникването си именно като съответно регулиращ и стабилизиращ инструмент, апарат, система, при това не само за трудни, но и за всекидневни ситуации с цел именно избягване, предотвратяване на дестабилизации и кризисни положения, независимо от какъв характер.

Процесът на "социалното глобализиране" е свързан същевременно и естествено с този на едно "глобално социално политизиране" на световния обществен живот в различните му области, със световната политика. Под това се разбира (засега) "нарастващата приоритетност на социални и екологични въпроси (т. е. техните социално значими аспекти - бел. моя, И. В.) по отношение на предишните въпроси на сигурността в световната политика". (2) Впрочем публичното обсъждане на социално-политическите аспекти, включително на международната сигурност, не е толкова нова тема. (3)

"Социалното глобализиране" е обективен социо-еволюционен процес. "Социалното политизиране на световната политика" и оттук формирането на "глобална социална политика" с нейните политически и социални актьори, институции, структури и инфраструктури, е засега определено субективен процес. Който с изграждането и утвърждаването на съответните мрежи постепенно (ще) се обективизира. Какъвто път на развитие преминават по принцип и въобще в и чрез социалната практика всички процеси, политики и институции в обществото при своето операционализиране, функциониране, утвърждаване и развитие включително в перспективата на своето усъвършенстване.

В случая нас ни интересуват "социалното глобализиране" и "социализирането на световната политика" преди всичко от гледна точка на предизвикателствата, имащи своето отражение върху една - изграждана не на последно място в резултат на това - социална политика на регионално и /или по-специално на национално и местно равнище. Т. е. възникващите от този процес изисквания за нейното формиране и функциониране. В този ход на разсъждения се открояват следните съществени моменти:

На първо място това е специфичното "социализиране" на другите сфери на политиката, на другите политики чрез самата социална политика. Нарастването на нейното значение по отношение на

другите политики и на политиката въобще, новата ѝ роля и отговорности в този смисъл, изграждането и утвърждаването на произтичащите от това взаимодействия и взаимозависимости са очевидно приоритетна задача, с чието осъществяване следва да се заеме самата социална политика. По тривиалната причина, че просто няма кой друг.

На второ място това са изискванията за подходяща промяна и операционализиране на нейните характеристики, произтичащи от гореказаното. За да може да изпълнява тази роля адекватно - съдържателно, оперативно и ефективно.

Естествено това е възможно на основата на съответни структурни, функционални и качествени промени на самата политическа система като такава: посочените нова роля - същност и функции на социалната политика се нуждаят от това като структурно-функционални предпоставки.

С този въпрос е свързан същевременно, пряко и неизбежно, също въпросът за социалполитическата инфраструктура на съответното равнище. Като съставна част, сектор на цялостната инфраструктура на обществото, но също и от гледна точка на ресурси.

Социално-политическата инфраструктура - основен елемент и изискване за функционирането на социалната политика

Какво се разбира, какво би следвало да се разбира под "социално-политическа инфраструктура" (на обществото)?

В специализираната литература и в практиката се разграничават следните три вида инфраструктура:

Материална инфраструктура. За икономиката (4) това са предимно транспортните и комуникационни съоръжения, енергийното обезпечаване, както и съответната подхранваща я образователна и здравна мрежа. При социалната политика това са материалните обекти на социалната работа и социалните помощи, на социалната хигиена и социалното медицинско обслужване, за преодоляване на отклоняваща се социализация и съответна ресоциализация (специфични за социалната политика и работа, разглеждани и осъществявани също паралелно и / или във връзка с тези на правосъдната система) необходимите за подхранването ѝ комуникационни и други съобщителни, елементи на образователната и здравна мрежи и други подобни.

Институционална инфраструктура. Като такава се смята съвкупността от взаимосвързани закони и други норми, осигуряващи, контролиращи, регулиращи и защитаващи функционирането на съответните надстроечни структури. В нашия случай това са тези на социалната политика.

Кадрова инфраструктура. Под това в икономиката разбират трудово-изпълнителски, предприемачески, мениджърски и подобни качества и умения на (местното) население, на преден план професионални такива. По отношение на социалната политика можем да ги специфицираме и обобщим като съответни социокултурни, духовни, интелектуални способности и нагласи на хората (населението) обслужващи, но също така и ползващи социално-политическата инфраструктура. При това става дума явно за социална и политическа култура и съответно равнище на социализация и съзнание.

Формирането, развитието и усъвършенстването на тези три направления на социално-политическата инфраструктура следва да се съобразяват преди всичко с новите произтичащи от глобалните предизвикателства задачи и отговорности, с фокусиращата ѝ роля спрямо другите сфери на обществения живот, съответно политиките в тях и за тях, с нарастналото изискване за нейното активно мрежово взаимодействие с тях. Както и да отчитат своевременен актуалните предизвикателства и промените в тях, провокирани от глобалните процеси, техните перспективи на развитие и изисквания за осъществяване на реформи, да ги отразяват гъвкаво и да бъдат същевременно адекватно активни към тях от гледна точка на собствени изисквания и перспективи с оглед принципно развития и възможности на обществото. При което не бива да се пренебрегва при всички положения и съответни политически стъпки основния факт, че самата социално-политическа инфраструктура е важен основен елемент от общата инфраструктура на обществото. Чрез която се изявяват повече или по-малко ефективно също и другите сфери на обществения и политическия живот в смисъла на текущата социализация на обществото. Че тя има същевременно особено, специфично значение за неговото социално-емоционално здраве и нормалното, социално креативно поведение, което при ситуации на повишена социална емоционалност оказва обикновено важно, съответно при определени обстоятелства решаващо въздействие върху политическото поведение и нагласите за включване или поддръжка на съответни политически и управленски решения. А те пък от своя страна често пъти могат да се окажат малко популярни или съвсем непопулярни от гледна точка на обикновения човек и на всекидневния живот.

Ценностният аспект

Глобалната социална политика, социалната глобализация на политиката на световно, регионално, национално до местно равнище извеждат на преден план не само изисквания за гъвкави своевременни и адекватни реакции и умения за решаване на актуално въз-

никнали и възникващи социални проблеми, но и за техните текущи задълбочени анализи и интерпретации от принципни идейно-политически и ценностни позиции в смисъла на поддържането на политическа и социална устойчивост и перспективи за развитие. Изискват принципна и отговорна регулация, недопускане и своевременно овладяване на всякакви социални турбуленции и хаос, особено в либерализирани публични пространства с бързо и мощно въздействие върху дневния ред на обществото, като тези на икономиката - производството, пазарите и заетостта, но също така и като здравеопазването, образованието и науката - новите технологии, генетиката, извеждането на съответни открития в продуктова и пазарна фаза, не на последно място възможни "свободи и некомпетенции" по отношение на опазването на околната среда. Всички тези сферически естествено без претенции за изчерпателност и субординация по значение - притежават своите изключително важни, решаващи аспекти и влияния, а оттук и последици за социалната политика, могат да ѝ създават от малки до огромни проблеми и да я поставят също в силно затруднено положение.

Поради което позициите за овладяване на проблемите, в смисъл също на провеждането на съответни превенции против настъпването и засилването им би следвало да са не само принципни, но и разработени в перспектива и варианти, т. е. стратегически. Т. е. в името на ясни социално-хуманни цели и чрез социално-поносими, рационално-адекватни и емоционално-толерантни принципни методи. Което пък изисква именно ясна ценностна нагласа и ориентация за формирането и утвърждаването на такива. Защото принципно поведение и още повече провеждането на политическа стратегия са невъзможни, по-скоро нереални, без съответна ценностна база. Независимо дали става дума за основни или инструментални, за социални, политически, културни или други духовни ценности.

При "социалното глобализиране", съответно глобалното "социално политизиране" на политиката - от световните ѝ измерения до регионално, национално и местно равнище, се открояват на преден план някои исконни основни принципи и ценности, присъщи, защитавани и популяризиращи от организации, партии и движения, поставящи си цели, характерни, типични преди всичко за социалната демокрация. Светът върви към повече и по-съвършена демокрация; в този смисъл "социалното глобализиране", независимо от различни актуални повече или по-малко временни отклонения и диспропорции, е ориентирано именно към социални и демократични принципи и ценности, независимо от политическия етикет, който им се слага в даден момент. Същността и насоката на социо-еволюционното движение си остава социална и демократична.

Такива исконни основни принципи и ценности са преди всичко социалната сигурност, социалната справедливост, личната и социална свобода (човешките права). А в тази връзка като инструментални ценности - в смисъл за тяхното постигане - също личната и социална еманципация, социалното коопериране и солидарността. Тази палитра от идейно-политически принципи и ценности се обединява комплексно от идеята за социалния хуманизъм. С разгръщането на глобализационните процеси и детайлното открояване на техните предизвикателства, усилията и политиките за тяхното овладяване и ползването им за новото, по-справедливо, по-сигурно и благоденстващо общество на 21-ия век, значението на тези основни принципи и ценности нараства, придобива също все по-конкретни форми на пряко политическо и всекидневно поведение особено на местно ниво.

Някои по-общии изводи

Както при всеки дискурс след нахвърлянето на проблемите и опитите за аналитично изложение на темата се чувства естествено потребността от формулиране на изводи, нещо като форма за легитимиране на позиции и на самия дискурс. Без да правим изключение от така наложилата се практика ще я последваме и в нашия случай, макар някои неща да прозвучат за някого тривиално. Но самото търсене на истината и решения за нея неизбежно се сблъсква с тривиалността, някои от които впоследствие могат да се окажат лишени от красота, преди всичко поради суровата действителност, но пък не толкова банални: въпрос и на разбиране и на проверка във времето. Какво произтича на пръв оглед от казаното дотук?

Политиците биха изтъкнали необходимостта от **нова социална политика**. Привържениците на теоретичното мислене веднага биха изтъкнали необходимост от разработване, формиране, приемане и въвеждане в практиката на **нова парадигма** за социалната политика. На общоприето ново разбиране за нея, за нейните същност, характеристики, цели и задачи, насоки, акценти и начини на приложение, права и отговорности, подходящо за приложение и анализи както в теорията, така и в практиката. Общоприето в смисъл на подкрепено от едно мнозинство от съответни специалисти в социалните науки и социалната практика, в това число и политиката, оптимално покриващо проблематиката, рационално и съответстващо на откритиите се перспективи за нейното позитивно развитие. Същевременно възприемано в определен смисъл аксиоматично, като неуждаещо се от доказателства в конкретните случаи, улесняващо по този начин бързото му и гъвкаво използване в социалната практика. Докато следващите променени условия на социалното и свързани с тях нови изисквания, поредната актуализирана потребност и търсене на (нова) истина, под въздействие на същата тази .

практика не наложат неговото ново преосмисляне. Връзката между политически инструментализираната потребност и теоретичното формиране на парадигма за практиката не се нуждае от доказателства и аргументи, особено в условията на шестващото, вече утвърждаващото се в наши дни "общество на знанието". Важното, същественото в случая е, новата парадигма и свързаната с нея нова социална политика да могат да се реализират ефективно в съответствие с променящите се условия и възможностите за овладяване на произтичащите от тях предизвикателства.

Новата социална политика следва да може да предоставя възможности за концепиране и утвърждаване на принципа за нейната откритола се **фокусираща роля** по отношение на другите политики, за приемане и постепенно реализиране на **стратегия** като такава, за **операционализиране на взаимодействието ѝ с другите политически сфери** в обществения живот. Кое то пък предпоставя **промени в самата политическа система**, т. е. нейното реформиране включително в този смисъл.

Друг извод се съдържа в постановката, че така откритолата се в най-общи контури нова социална политика се нуждае при своята реализация от принципно и същевременно обхватоно **разгръщане на демокрацията**. От една страна демокрацията е съществено условие за това, от друга обаче нейното разгръщане и усъвършенстване следва да се разглежда като продукт от успешно реализиране на новата социална политика. При което е неизбежно едно постепенно ограничаване, овладяване и отстраняване на негативните въздействия на "постдемокрацията" и последиците от тях. Корупцията е само едно от тях и тя е свързана със съответни изкривявания в политическата система на обществото и произтичащи от това управленски решения и практики, типични именно за "постдемокрацията". (5) При което първостепенно внимание следва да се обръща непрекъснато, в самия ход на обществените процеси на натрупания достатъчно убедителен опит, че **демокрацията** е нещо, което се **твори отдолу, от хората**, и не се налага отгоре, от властта и нейните институции. Отгоре тя може и следва всъщност само да се регулира и контролира, в смисъла на възприетия "обществен договор". В противен случай, предоставена сама на себе си, на "движение по инерция" и на "самотек отдолу", тя просто се разпува и изопачава, извежда на преден план и облагодетелства определени (обикновено близки до властта) личности, групи и общности, нарушава и пренебрегва свои основни принципи и може да премине в непродуктивен, нежелан и често неуправляем хаос. Закономерност, проявявала се при всички революции и народни въстания, в това число "затлачени демократични развятия". Примери за това има достатъчно и от най-близкото минало.

Новата социална политика се нуждае от гарант и защитник. Такъв може да бъде само **правовата социална държава**. Новата, пък и настоящата реална социална политика е органически свързана със социално-правовата държава. Нещо повече: тя е по същество интегрирана с нея, с нейното развитие, актуално и текущо, съответстващо на разумна принципна социална сигурност и социална справедливост, включително адаптиране към променящите се условия и с това с нейното усъвършенстване в смисъл също на социализиране. С по-нататъшното протичане и разгръщане на глобализационните процеси потребностите на социалната политика от правно регулиране и контрол от страна и в смисъла на социално-правовата държава ще нарастват, а с това и обвързаността ѝ с нея. По простата причина, че има нужда именно от такъв гарант. Поради това последната се нуждае от по-нататъшно реформиране, усъвършенстване и утвърждаване в социалната практика.

И в тази връзка още нещо, за повече яснота. **Държавата не е станала излишна** и не е вече в пенсия, както твърдяха преди някои, а сега в нови нюанси и с нов тембър твърдят други. Тя не е (и не бива да бъде) в ролята само на "нощен пазач", както се иска на радетелите на неолиберализма и на либертарната демокрация: Да бъде пенсионера като "нощен пазач", който "пази" единствено с пасивното си присъствие и не е в състояние решително, включително със сила да пресече посегателствата срещу опазването на общото благо и на обществото като цяло. Това е ситуация изгодна само за онези, които предпочитат и искат да действат на тъмно, необезпокоявани от строг контрол. Съвременната социално-правова държава също има специфични нови отговорности и задачи и те ще се променят паралелно с промените в резултат от турболентната динамика на глобализацията. Държавата е тази, която ще трябва да отдели динамиката от хаоса, да канализира турболенциите и да ги превърща в овладяни разумни скорости. В този смисъл регулационната и съвременна контролна функция на държавата, на централната изпълнителна власт, нараства обективно в отговор на нарастналите нови управленски изисквания и отговорности.

Страните с преобладаваща либертарна демокрация, които се обявяват против практиката и утвърждаването на социално-правовата държава вече почувстваха, а очевидно скоро ще се наложи да почувстват още по-осезателно несъстоятелността на това свое отношение. Последиците от развихрилия се тази година финансов "крънч", чието "око на торнагото" е все още в САЩ, но пък постепенно се мести към другите развити страни и останалия свят, скоро ще ги накара да разберат, че тези позиции - напълно погрешни за останалия рационално разсъждаващ свят - твърде скоро ще ги отпратят в незавиден хендикап.

Икономически, политически и социални кризи се овладяват ефективно и в полза на обществото единствено с разумна и позитивна социална активност, справедливост и целево полагане и постигане на сигурност чрез устойчивост, т. е. в резултат не на последно място на добре балансирана социална политика. Палиативни и силни за деня, но неразчетени в перспектива мерки - макар и претендиращи за ефикасност, или изглеждат на първо време такива - водят обикновено до ексцеси. "Бой се от бързия успех! Независимо колко е голям. Особено когато надхвърля очакванията!", обичал да повтаря Анибал, а след него през вековете и множество други, включително останали в крайна сметка непобедени велики стратегии и политици, които по принцип са се отнасяли въздържано, "рационално хладнокръвно" към въодушевените възгласи и хвалебствия на свои съратници, подчинени и поддръжници. Хората, които четат и препрочитат единствено своя катехизис, които се ръководят в действията си единствено от него, не обичат историята и нейните уроци; и са повече или по-малко (политически или други) фундаменталисти. Очевидно неолибералите не обичат да четат и не обичат историята.

Същевременно **социалната политика си остава в съвременните условия, но също и в очакваните в по-близко или по-далечно бъдеще условия, специфичен вид управленска политика и съществена част от инфраструктурата на самата политическа система на обществото**, със свои особености по отношение на постигане и поддръжане на определено равнище на социална активност и креативност на населението. Тя си остава също **ефективен инструмент** по отношение текущото гарантиране на **обективно разумния "Властови баланс"** (6) в социума (разбиран често също като "обществен договор") включително по отношение на неговото реформиране, развитие и усъвършенстване, а с това и на рационална устойчивост.

1. Вж. Mancur Olson. Die Logik des kollektiven Handelns. Tübingen, 1985.
2. Вж. приложението към седмичното издание на немския Бундестаг "Das Parlament,, Aus Politik und Zeitgeschichte. Nr. 21/2008, S. 21
3. Вж. Franz-Xaver Kaufmann. Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem. Ferdinand Enke Verlag. Stuttgart, 1973
4. В случая при характеристиките и на трите вида по отношение на социалната политика се посочват на преден план примери от икономиката, тъй като в нашата страна е силно разпространено, по-скоро преобладава, често пъти едностранното разбиране за инфраструктура единствено в смисъла на икономиката. Бел на авт.
5. За справка сравни: Colin Crouch. Postdemokratie. Suhrkamp Verlag, 2008
6. Норберт Елиас. Шо е социология? София, 1999

Васил Проданов

Неосоциалната държава

Държавата винаги е играла и определена преразпределителна роля, утвърждавала е като политика някакво понятие за социална справедливост. Винаги, когато не е успявала да изпълни ефективно тази си роля, се е стигало до остра социална криза, променяща радикално нейните функции. Фашизмът, либералният корпоративизъм, държавният социализъм и различни други версии на социалната държава са реакция на такава криза след Първата световна война и от 30-те години на нашия век. Модерната държава през XX век се трансформира в различни версии на социална държава, осигуряваща защита на хората от пазара и играейки активна преразпределителна роля. С помощта на кейнсианската регулация на икономиката стимулираща потреблението, възниква възможност да се съчетават интересите на различни социални групи и при силно нарастване на преразпределителната роля на държавата.

Глобализацията подкопава нейните основи и води до спорове за нейната съдба, простиращи се от неолибералното ѝ отхвърляне изобщо до различни тези, според които тя е необходима за успешното функциониране на икономиката. Високите данъци от страна на държавата в полза на социалната сфера водят до бягство на производства в страни с по-ниска цена на работната сила, а движението на хора през границите води до това, че пристигат емигранти, които са готови да работят и за по-ниска работна заплата. Това води до нарастващо социално неравенство и в най-развитите държави и до загуба на предходната способност за осигуряване на пълна или почти пълна заетост, т.е. нарастване на безработицата, особено на структурната безработица, до трудности в съвместяването на икономическа ефективност и равенство. За да задържиш или привлечеш бизнес и инвестиции на твоя територия, трябва да намаляваш данъците и това е особено необходимо за страни като България, която се стреми да догони останалите, а няма достатъчно вътрешни ресурси за това. По-ниските данъци обаче дават възможност по-голяма част от средствата на богатите да останат у тях и бързо увеличава социалното неравенство. Типичен пример за това са САЩ, които дават тон в това отношение на световната икономика. През 1979 г. там 1 % най-богати американци получават 9.4 пъти повече от 90 % от техните съотечественици, получавали най-ниски доходи. През 2006 г. този разрыв се е удвоил, стигайки 19,9 към едно. Сравнението на аналогични показатели от периода между 1947 и 1979 г., когато е времето на най-голямо развитие на социалната държава, показва че тогава подобен разрыв отсъства - доходите на много богатите и много бедните американци

се променят с еднакви темпове.¹ Същите тези процеси се разгръщат навсякъде по света.

За определен период съществуват надежди за запазване на предходната социална политика, макар и на ново, интернационално равнище - например, чрез наднационални общности от рода на Европейския съюз - но те остават напразни. През 1989 г. той прие Харта за основните социални права на работниците, към която се присъединиха всички негови членки, освен Великобритания. Нейното осъществяване бе предоставено обаче на желанието на отделните държави. България прие тази социална харта, но от това практически не следва нищо. Защото, знае се, нейните положения не бяха включени в клаузите на Маастрихтския договор, поради което сред социалдемократите и левите сили в Европа царя разочарование, че трудно ще използват Европейския съюз за запазване на предходните социални права. Затова има предложения ООН да се занимава с тези въпроси, но това звучи съвсем нереалистично.

Нарастващото социално неравенство без евентуални социални амортизатори би могло да има силно дестабилизиращи държавата следствия и това в крайна сметка е икономически неефективно за държавата и за обществото. Устойчивото и стабилно развитие не би било възможно при голямо социално неравенство и значими маргинализирани слоеве, които ще бъдат предпоставка за висока престъпност и нестабилност, отблъскващи чуждите инвеститори. Уязвимостта на силната международна конкуренция е много по-голяма, ако основните участници в икономиката на една държава са неспособни да съчетаят своите влизаци в конфликт една с друга претенции и не могат да установят консенсусни взаимодействия и си нямат достатъчно доверие, т.е. равнището на доверие в обществото рязко пагне.

Глобализацията увеличава потребността от социална осигуреност и в същото време ограничава способността на правителствата да реагират ефективно на тези потребности. Най-остър проблем в развитите страни става стесняването на пазара за неквалифициран труд и едновременно изчезването на националната му затвореност, превръщането му в глобален пазар на неквалифициран труд.² При това дискусииите и проучванията през последните години показват, че основната причина за безработицата и пагането на заплащането например на по-неквалифицираните работници не е толкова конкуренцията от страна на страни с по-ниска работна заплата, а технологичните промени, свързани с упадък на трудоемкото масово производство и деиндустриализацията, водеща по-специално до намаляваща потребност от цял ред професии и полуквалифицирани и нискоквалифицирани работници от предходните индустриални отрасли.³ Реакцията на тези процеси в началото беше да се субсидират съответните губещи отрасли - текстилна

промишленост, стоманодобивна промишленост, корабостроене и т.н. След като стана ясно, че различията са устойчиви, възникна въпроса какво да се прави. Неолиберално настроените кръгове настояваха за рязко намаляване правомощията на държавата по отношение на икономиката и особено във връзка с преразпределението на бюджета. Това от своя страна доведе до опити за преосмисляне на съществуващите структури на социалните държави и от останалите политически сили.⁴

Разбира се, по въпроса за промените в социалната държава в условията на глобализация съществуват определени различия, които вървят по традиционната ляво-дясна ос на политическото пространство. Две са особено характерните различия в това отношение.

Първо. Непрекъснато се дискутира в каква степен държавата и доколко самите индивиди на пазарна основа чрез съответни пенсионни и здравни фондове трябва да се грижат за своята социална сигурност. Колкото по-неолиберално ориентирани са съответните изследователи и партии, в толкова по-висока степен те проповядват засилването на конкуренцията и в социалната сфера и използването на пазарни принципи в образованието, здравеопазването, пенсионната сфера. Приватизирането на социалната сфера, което се препоръчва от неолибералите, най-често се критикува обаче като засилващо социалното неравенство и водещо до много по-висок риск за тези, които се осигуряват частно. За разлика от тях, по-ляво ориентирани изследователи и политически сили наблягат на факта, че когато става дума за социалната сфера, пазарът не може да бъде адекватен регулатор, поради спецификата на съответните блага и настояват за по-силна държавна намеса. Особено внимание те отделят на активната политика на държавата в сферата на образованието, на формирането на човешки капитал.

Второ. По-дясно и либерално ориентирани автори и политици се опитват да заместят социалната държава с "наказваща държава" ("penal state").⁵ В нея намесата на държавата по отношение на бедността чрез менажиране на социалната сфера се премества по посока на менажиране на наказателната политика чрез полицията, съдебната система и затворите. Демонтирането на социалната държава се съпътствува от засилване на наказващата държава. Тя трябва да ни подсили срещу нарастващата несигурност, заливаща ни от всякъде, да компенсира следствията от увеличаващото се неравенство и маргинализирането на различни социални групи. В публичната сфера предходният проблем за бедността в развитите държави наистина е изтикан на по-задно място за сметка на непрекъснатите искания държавата да реагира срещу престъпността и корупцията. От ляво най-честата реакция е на противопоставяне срещу нарастващите контролни и санкциониращи функции

на държавата, на защита на правата на личността и на търсене на отговори на въпроса за престъпността по посока на решаване на социалните проблеми.

В същото време обаче, независимо от неолибералната вълна от 80-те години насам и риториката срещу социалната държава, нейното демантиране се извършва по-ускорено в по-бедните държави и особено в рухналата икономика на Източна Европа, отколкото в развитите западни държави. Днес наистина се отчита, че редица традиционни функции на правителствата могат да бъдат изпълнявани от частни агенции или чрез пазара, но не и повечето от социално-преразпределителните ѝ функции. Равнището на социални плащания дори продължава да расте по-бързо от заплатите. Някои леви мислители смятат, че с глобализацията, която изостря икономическото неравенство, тази функция ще стане още по-необходима.⁶ В този смисъл при развитите страни може да се открие позитивна връзка между степента на откритост и разходите на една държава за социални програми.⁷

Дори в страни като Великобритания и САЩ, където призивите за *laissez faire* капитализъм */ са много силни, мащабите на социални трансфери почти не намаляха. Въпреки неолибералната критика на "голямата държава" обемът на БВП, който минава през бюджета на държавата за развитите страни от ОИСР почти не е спаднал. За периода 1960 - 1989 г. делът на държавните разходи в БВП на страните от ОИСР като цяло нараства от 28 на 42 на сто, а ако се прибавят и извънбюджетните разходи, той надхвърля 50 на сто.⁸ На увеличаването на отговорностите на държавата при формирането на доходите на работниците за сметка на задълженията на работодателите се гледа в повечето случаи като своеобразна помощ за бизнеса, за да може да устои той на международната конкуренция. Политическият натиск на широки слоеве от населението не позволяват по-енергични мерки на демантиране на социалната държава. Нейните три основни функции се запазват: да компенсират семействата при болест и временна безработица; да подпомага възрастните и хронично болните; да улеснява, легитимизира, стабилизира икономиката. Тя има както компенсирателни, така и регулиращи функции, осигурявайки възпроизводството на работната сила и насърчаването на дисциплиниран труд.⁹

---

*/ "Непринуден", без външна намеса, силно либерализиран капитализъм от края на 19 век, наричан също "манчестерски", характеризира се с подчертано въздържание на държавата в икономическата политика. Бел. на ред.

От началото на 80-те години данъчните ставки спрямо печалбата на капитала в развитите държави намаляват, докато тези на труда по принцип нарастват. Извършват се реформи в различни страни на социалната система като основна причина е фискалният натиск спрямо нея. Възрастта за пенсиониране се вдига, обхватът на различни социални програми се стеснява или намалява. Общото равнище на социално осигуряване във всички страни на ОИСР намалява, но незначително и в една или друга степен има стабилизация на социалните разходи по отношение на националния доход. Високата производителност на труда и нетният внос на капитали от победните страни на Източна Европа и изобщо от периферията и полупериферията на капиталистическия център позволява запазване в основни линии на социалната държава. Премахват се предишни крайности, спира увеличението на разходите за нея, но най-важните ѝ елементи продължават да функционират. Запазва се, особено в Западна Европа, силният политически натиск от страна на широки слоеве от населението против нейното демантиране. Това минимизира и усилията на Тачър и Рейгън в тази област, независимо от тяхната силна антисоциална риторика. Друг е въпросът, че начинът на реализация на тези функции се изменя и социалната държава не може да остане такава каквато е била досега. Потребността от социални програми трябва да се съобразява с необходимостта да се намалят данъците върху капитала, който сега е много по-мобилен.

Дискусията по тези въпроси роди в крайна сметка серия от промени, които могат да бъдат характеризирани като развитие на една неосоциална държава. Когато се реши да кандидатства за президент през 1992 г., Бил Клинтън обяви, че "ще сложи край на социалното осигуряване, каквото го познаваме".¹⁰

В отделните региони се очертаха три различни стратегии на справяне с този проблем, които в една или друга степен трансформират предходната социална държава в посока, която може да бъде характеризирана именно като **неосоциална държава**:¹¹

1. **Англосаксонска**, характерна за Северна Америка и Великобритания, свързана с пазарна дерегулация на заплатите и на икономиката изобщо. Тя доведе до намаляване на заплатите в редица отрасли, но безработицата не се разрасна твърде много. Позитивната страна на тази стратегия е, че тя намалява безработицата и подпомага интегрирането на младите хора и имигрантите, но пък води до бързо нарастване на неравенството и не случайно през последните две десетилетия сред всички развити държави най-драстично нараства социалното неравенство в САЩ и Великобритания. Във Великобритания обаче, за разлика от САЩ, същата политика не води до такова снижаване на равнището на безработица.

2. **Европейската стратегия** е свързана със субсидиране на по-ниско продуктивните работници при напускане на трудовия пазар и изплащане на значими социални компенсации. Нейни позитивни следствия са нарастването на производителността и конкурентноспособността на икономиката, преориентирането ѝ към производства, в които доминира висока квалификация на работещите. Щедрите компенсации за тези, които са загубили работното си място, предотвратяват появата на неравенства от типа на тези в англосаксонските страни. Но негативна страна на тази стратегия е, че не дава възможност за достатъчно саморегулация на икономиката, води до висока и устойчива безработица, при което милиони хора са изключени за много дълъг период от трудова дейност, а младежката безработица също е висока. Затова двуцифрените проценти на безработица днес в Западна Европа изглеждат немислими преди десетилетие.

3. **Скандинавската стратегия** набляга на преквалификацията на работниците, които освобождават места в губещите отрасли, и на осигуряването на субсидирани работни места в публичната сфера от социалната държава, което пък подпомага осигуряването на работа особено за жените и младежите. Така например в Дания незаематите млади хора на възраст между 18 и 25 г. са задължени да преминат 18-месечен курс, който да ги подготви за някакъв вид труд и след това неизменно им се предлага работа, макар и понякога частично субсидирана от правителството; ако някой откаже, спират му се социалните помощи. Подобен подход изглежда като че ли най-подходящ, но при него възниква проблем с висока заетост в субсидираните места в публичната сфера и забавяне процеса на нарастването на производителността в нея.

В крайна сметка плюсовете и минусите на различните стратегии показват, че най-перспективна е стратегията, която поставя в центъра образованието и квалификацията на работещите, тъй като пазарният натиск е за намаляване на заплащането на по-малко квалифицираните и относително увеличаване на заплатите на квалифицираните работници и служители. Пожизненото образование и "социално инвестиране" в условията на налагане на постиндустриални технологии са най-удачната политика срещу попадането на големи слоеве от хора в капана на маргиналността, бедността и постоянната безработица. Вярно е, че на мястото на полуквалифицирания и неквалифициран труд в предходните индустриални отрасли се появяват неквалифицирани и нископлатени работни места в сферата на услугите и потреблението, но квалификацията и преквалификацията създава предпоставки ангажиментът с такива дейности да не бъде доживотна съдба на хората, а епизод в процеса

на преквалификация. Именно тази стратегия излиза на преден план в развитите държави, още повече, че тя се оказва по-евтина от стратегията на социално подпомагане на бедните и безработните, които нямат перспективи да излезат от това си състояние. Философията на "социалното инвестиране" не е съвсем нова. Тя е характерна за шведския модел от десетилетия, макар че там средното време за преквалификация на работещите е сравнително ограничено. Типична е също и за новоиндустриализираните страни в Азия, а след това стана официална политика и на администрацията на Клинтън в САЩ и на Блейър във Великобритания, като в центъра на пожизненото образование и квалификация се поставят, разбира се, потребностите на постиндустриалната икономика.

В този контекст се разгръща и трансформацията на социалната държава, на основни нейни функции в условията на глобализация и рухването на регулативните инструменти на кейнсианската политика. Основни моменти на такава трансформация сега са:

а) Социалните измерения трябва да бъдат интегрирани в цялостната политика на държавата, тъй като те не са някаква добавка или спирачка на растежа, а средство за разгръщане потенциала на повече хора, което е съществено важно за икономиката по принцип. Социална политика обаче без макроикономическа стабилизация не е възможна, тъй като инфлацията вече не помага на бедните, както в кейнсианската държава, а наказва несъизмеримо повече бедните отколкото богатите. При това системите за социална сигурност трябва да са в рамките на възможностите и да са годни за приспособяване, да стимулират отговорността и трудовото поведение, да не допускат възможности за злоупотреба.¹²

б) За да бъде конкурентна, тя трябва да запази определени преразпределителни функции по отношение на сфери и групи, чието положение не може да бъде компенсирано от пазара. Основното е тези сфери и групи да се погберат, като трябва и да се осигуряват наистина нуждаещи се, а не да се раздава на всички. Това би трябвало да направи помощта на държавата по-минимална, по-целенасочена и по-справедлива, защото ще се цели към действително нуждаещите се.

в) Социалното осигуряване не трябва да създава условия за постоянна зависимост на определени социални слоеве от държавата, за тяхното инфантилизиране, самозатваряне в един омагьосан кръг на бедността, в който пасивно очакваш социалната помощ. Това означава, че основната посока на социалната политика следва да бъде, да се осигурят възможности, условия, шансове на индивидите и групите, които са в неблагоприятно социално положение, да променят своите позиции. Това става по същество в контекста на

транснационална мобилност на капитала, труда и технологиите, в съчетание с нарастваща гъвкавост и несигурност на трудовия пазар. Поради което социалната помощ от страна на държавата не трябва да насърчава жизнената пасивност, а да стимулира за активност, за продуктивност, спестявания, гъвкавост и готовност да се променя характера на труда през целия живот на човека.¹³ За тази цел централен пункт на социалната политика следва да бъде обучението, квалификацията, преквалификацията на хората, за да се измъкнат от зависимото положение, в което са изпаднали. Здравето, образованието и отглеждането на децата са най-важните елементи на инвестирането в бъдещето.

г) Промените на предходните социални разделения и структури правят сегашните общества по-малко хомогенни и усложняват проблемите, свързани с традиционните въпроси на социалното неравенство. Равенството и днес остава значима ценност, но се разбира не само в социално-икономическия смисъл на разпределение на блага и преразпределение на доход между различни групи. Акцентира се вече и на множество други неравенства - полови, възрастови, на способностите и прочее. Става дума за комплексно разбиране на неравенствата и извеждане на преген план на тези, които имат водещо значение спрямо останалите. Изходът се търси в посока изравняване на жизнените шансове така, че неравенството за определени индивиди и групи в момента да не се превръща в трайно състояние, а да бъде свързано с гаранции, че в зависимост от личните усилия на всеки, съществуват шансове да се излезе от него. В този смисъл задача на социалната политика е да оптимизира способностите на индивида да разчита на своите собствени сили, да се справя с живота чрез своите способности, да прилага в живота полученото в образователната система, но и да се стреми сам да продължава да се образова и квалифицира. А това е свързано на първо място именно отново с образованието, квалификацията и преквалификацията.

¹ Вж. **Економически разрыв**, <http://www.washprofile.org/ru/node/7779>, 18.06.2008.

² Вж. **Wood, A.** North - South Trade, Employment and Inequality, Oxford: Clarendon Press, 1994.

³ Конкуренцията с развиващите се държави не води до по-голямо намаляване на работните места отколкото до създаване на нови. (Вж. The OECD Jobs Study, Vol. I, Paris: OECD, 1994).

⁴ Вж. **Rosanvallon, Pierre.** The New Social Question. Rethinking the Welfare State, Princeton University Press, 2000; **Page, Robert M.** Revisiting the Welfare State, Open University Press, 2007; **Shaw, Greg M.** Welfare Debate, Westport: Greenwood Press, 2007.

⁵ Вж. **Wacquant, Loïc.** Les Prisons de la misere, Paris, Raisons d'agir Editions, 1999.

⁶ **Hobsboun, E. J.** The Future of the State, In: *Development and Change*, Institute of Social Studies, Oxford: Blackwell, 1996, Vol. 27, pp. 276-277.

⁷ Вж. **Rodrik, Dani.** Sense and Nonsense in the Globalization Debate, *Foreign Policy*, Summer, 1997, pp. 25-26.

⁸ Organization for Economic Cooperation and Development, *Economic Outlook*, Paris, June, 1991.

⁹ Вж. **Standing, Guy.** The Folly of Social Safety Nets: Why Basic Income is Needed in Eastern Europe, *Social Research*, 1997, Vol. 64, N 4, pp. 1364-1365.

¹⁰ Вж. **Jenks, Ch.** What Happened to Welfare, *The New York Review of Books*, Vol. 52, N 20, 2005.

¹¹ **Esping - Andersen, Gosta.** Toward a Post-industrial Welfare State, *Internationale Politic und Gesellschaft. (International Politics and Society)* 1997, N 3, pp. 239-240.

¹² Вж. **Итуел, Д. и М. Елман, М. Карлсон, Д. Марио Нуми, Д. Шануро.** Не просто "поредното присъединяване". Политическа икономия на разширяването на ЕС на Изток, С., ЦИПИ - Фондация "Фридрих Еберт", 1998, с. 14-17.

¹³ Вж. **Sen, Amartya.** The Political Economy of Targeting, In: *Public Spending and Poor: Theory and Evidence*, Eds. D. Van de Walle and Kimberly Heddt, Baltimore: The John Hopkins University Press, 1995

Мария Китанова
Ролята на жените - социалният модел и
глобализацията

Отминалият 20-ти век донесе дълбоки промени в структурата на обществото и в обществените отношения. Една от тези промени е новата, много по-активна роля на жените в социално-икономическия и политическия живот. Излизането на жените на пазара на труда доведе до коренни изменения в техния социален статус и роля. Този процес е резултат от една глобална трансформация, която още не е приключила, а продължава и днес в различни части на света. Отминалият 20-ти век донесе дълбоки промени в структурата на обществото и в обществените отношения. Една от тези промени е новата, много по-активна роля на жените в социално-икономическия и политическия живот. Излизането на жените на пазара на труда доведе до коренни изменения в техния социален статус и роля. Този процес е резултат от една глобална трансформация, която още не е приключила, а продължава и днес в различни части на света.

Причините за тази промяна са различни, но главните от тях са от икономически характер. Преминаването към индустриален стадий в развитието на икономиката навсякъде по света е свързано с редица последици от социално-демографски характер, като например икономическата миграция на селското население към градовете, което води до бързото механично нарастване на тяхното население. В България този процес се осъществи в условията на модела на „държавния социализъм“ през 50-те и 60-те години на миналия век, на фона на извършващата се колективизация на селското стопанство и екстензивна индустриализация на страната.

Какви са социалните последици за жените от тези процеси? Те са от икономически и социо-културен характер. Урбанизацията и включването на жените като трудов ресурс в стопанския живот постепенно ерозира и разрушава традиционния патриархален модел на семейството. Новият социален и материален статус на работещата жена, налагат и постепенна промяна на нейната роля в обществения живот, нейното все по-активно включване в него.

В Европа, включително и у нас, социалдемократическата левица е основният политически фактор, който поставя на дневен ред и утвърждава политиката на равни възможности за жените, срещу всяка форма на дискриминация по полов признак. В това отношение важна роля играят иницираните промени в трудовото законодателство, които гарантират равно право на труд и равно заплащане за мъжете и жените. От особено значение са мерките, които

целят да намалят конфликта между ролята на жената като майка и ролята ѝ на активен участник на пазара на труда. Законодателната закрила на бременните жени от уволнение, гарантираното от държавата и социално-осигурителната система право на платен отпуск при майчинство, изграждането на достъпна за работещите жени мрежа от детски заведения, осигуряват тяхното успешно включване и тяхната нова роля в живота на обществото.

Сега у нас вече можем да видим последиците от процеса на трансформация за ролята на жените и тяхното активно включване в социално-икономическия живот. Емпирично можем да констатираме феминизация на редица професии - днес жените преобладават в администрацията, в системата на науката и образованието, в сферата на услугите, а също така на редица други места. А това преди 50 г. не е било така. Не всички последици от активното включване на жените могат да се определят като положителни и благоприятни. Така например, имаме основания да потърсим причинно-следствена връзка между новата роля на жените в обществото и извършващия се демографски преход, който се изразява в спад на раждаемостта и постепенно увеличаване на относителния дял на хората в пенсионна възраст. Разбира се, демографските процеси имат обективен характер и те не са характерни само за нашата страна. Върху тях обаче може да се въздейства активно чрез инструментите на социалната политика.

От началото на 2007 г. България е страна-член на Европейския съюз. Това ни поставя в качествено нова ситуация като участници в процесите и тенденциите на един огромен по мащабите си пазар, обхващащ територията на 27-те страни-членки на този безпрецедентен в историята социално-икономически и политически съюз на държави. България не е изолиран остров на картата на Европа. С отпадането на бариерите пред свободното движение на стоки и капитали и постепенното отпадане на ограниченията пред свободното движение на българската работна сила в другите страни на съюза това неизбежно води до сериозни социални последици. Най-малкото защото налага съобразяването на условията на труд и на социалното законодателство с тези на другите страни-членки. При наличието на свободно движение на хора, стоки и капитали, една недостатъчно адекватна социална политика води до сериозни негативни последици. Това налага ние ясно да определим принципите, на които се гради провежданата от нас социална политика.

Аз смятам, че за нас като лява, социалдемократическа партия, водещ принцип при определянето на насоките и целите на социалната политика трябва да бъде **не пазара, а ценностите**. За съжаление, до този момент при осъществяващите се глобализационни

процеси, водещи бяха принципите на неолиберализма и пазарния фундаментализъм. Тези принципи бяха вложени в приетия през 1990 г. т. нар. „Вашингтонски консенсус“, който дава рамките на реформиране на икономиките и обществата на развиващите се страни и на т. нар. „страни в преход“, т.е. бившите социалистически страни. Неговите основни принципи са "Все по-малко държава", дерегулация, приватизиране на сферата на социалните услуги, откриване на пазарите на тези страни и решаваща роля на пазара при определяне на целите и инструментите на социалната политика. Този модел на глобализация обслужва преди всичко интересите на международния финансов капитал, последиците от което можем да видим днес. Алтернативата на този модел на глобализацията, според мен е европейския социален модел, при създаването и реализацията на който водеща роля имат европейските социалистически и социалдемократически партии и движения.

След краха на неолибералната практика, неизбежно ще се появи стремеж към търсене на алтернативи. Тези алтернативи не могат да бъдат в обратно връщане към затворените национални пазари. Проблемите, пред които сме изправени имат глобален характер екологичните проблеми, суровинната криза, социалните контрасти, породени от неравномерното развитие, кризата на световната финансова система. Затова тяхното решаване не може да стане само със силите и средствата на националните правителства, а изисква намирането и на наднационални решения и наднационални механизми за регулация. Европейският съюз може да даде модел за такива наднационални решения.

Ако се върнем към сегашните проблеми в нашата страна, за нас, като лява партия, е важно да поставим социално-хуманните ценности, като ориентир при определяне на целите и средствата на политиката ни от стратегическите програмни цели, до актуалните политически задачи, които трябва да решаваме. Според мен, възелът на проблемите е средоточен в съотношението икономическа политика - социална политика. Това е принципен въпрос, защото от избора на водеща страна в това съотношение произтичат редица фундаментални последици. Това за нас трябва да бъде ценностният водогел между социалдемократия и либерализъм. Разбира се, конкретните решения, които се предлагат зависят от задачите на деня. Те са едни в условията на приток на капитали и бърз икономически растеж, а други в условията на глобална икономическа криза, съпроводена със спад на производството. Но тук са важни ценностните ориентири, които като жалони маркират целите и посоката на нашето движение.

България през последните 19 години извървя дълъг път на преход. Резултатът е обществото такова, каквото го имаме сега. През този период водещо място беше дадено на икономическата политика. На социалната политика беше отредена ролята по-скоро на „буфер“, смекчаващ негативните последици от провеждащата се социално-икономическа трансформация. Доминиращите процеси определяха посоката към дерегулация, приватизация, постепенно „свиване“ и ограничаване на преразпределителните функции на държавата. Беше осъществен демонтаж на съществуващия дотогава социален модел на държавния социализъм. Той беше патерналистичен по същността си, но все пак основан на ценности, а не на пазарни принципи.

Резултатите от прехода бяха усетени от всички социално-професионални и социално-демографски групи, но особено силно го усетиха жените. Въпреки своята социална включеност, жените имат да изпълняват специфична роля в обществото, свързана със семейството и възпитанието на следващото поколение. А това влиза в противоречие с принципите на пазарния либерализъм. От пазарна гледна точка, жената е несигурна като трудов ресурс, доколкото може да излезе в отпуск по майчинство. А това я излага на опасността да се превърне в обект на икономически мотивирана дискриминация от страна на работодателите. Тази опасност може да се елиминира само с помощта на активна социална политика на насърчаване на заетостта, на субсигуране на защитени работни места, на действена и ефикасна социално-осигурителна система, част от която е увеличаването на платения отпуск при майчинство.

Днес в България има жени с високо социално положение и високи доходи. Това е факт. Едни от тях са в бизнеса, а други получават своите доходи по неясен начин в сектора на "сивата" икономика и т. нар. "сенчест" бизнес. За съжаление обаче все още повечето българки са принудени активно да участват на пазара на труда, за да издържат семействата си, да поддържат техния статус. Не малък дял от тези жени са тези, които имат високо равнище на образование и квалификация и работят в системата на науката и образованието. Не е трудно да прогнозираме, че за съжаление неизбежните последици от глобалната икономическа криза, които вече засягат и нашата страна, ще засегнат на едно от първите места и жените, работещи в различните сектори на икономиката. Наша задача към настоящия момент и с оглед на очакваните негативни ефекти е, да извършим преоценка на приоритетите на нашата социална политика и да предложим ефикасни решения, които да намалят негативните ефекти от този процес.

Владимир Станков

За преосмисляне на социално-икономическите и социално-политическите стъпки за интеграцията на ромите

Много се говори и много политика се прави относно интеграцията на ромите в обществото. Многобройни са и програмите за това - разнообразни, повече или по-малко осмислени и ефективни. Една от последните, в която бяха ангажирани също учителите, бе озаглавена: "Интеграцията на ромите във футбола".

Това, което смятам, че не се разбира, е сериозността на проблема, мащаба на трудностите, свързани с тази интеграция. Защото наред с полезното има и много празни обороти, много демагогия. Не са малко и политиците, които прибягват до такава, водени от конюнктурата на предизборна обстановка, или от страх от укори от страна на не много добре запознати с проблемите деятели на международната общественост.

Едва в последно време започнаха да се преодоляват някои примитивни представи за социалните помощи. Досега те формираха нагласа, наричана иронично "професия получател на социални помощи".

Известно е, че големи германски фирми като например "Сименс" и други са провеждали политика по осигуряване на свои работници още през 19-ия век. След 1927 г. социалните помощи за безработни в Германия са практика на държавата. След Втората световна война там се извършват промени: подпомагането на безработните и социално слабите става на основата на програми, които, от една страна, изключват формиране на индиферентност, на изчакване и мързел, а от друга, обратното: стимулират нагласата за трудова заетост, включително чрез повишаване и усъвършенстване на професионалните знания и умения, чрез преквалификация. Така например държавата поема по определени програми до 62 % от разходите по откриване на нови работни места, включително за възрастни, и други стимулиращи производството и заетостта стъпки.

В този смисъл направлението на нашата политика за борба с безработицата трябва да се основава именно на стимулиране към труд, към активност в трудовата подготовка, преквалификацията и търсенето на работа. Като основа и решаващ критерии за всяка програма в това направление трябва да бъде ефективността, измерена именно с резултата, а не с раздадените пари и броя на социално обезпечените дни без какъвто и да е икономически ефект.

Това обаче не е главният проблем относно интеграцията на ромите.

Големите съвкупности роми, известни преди всичко като цигани, са дошли в Европа предимно в края на 14-ия и началото на 15-ия век.* Издват преследвани предимно от монголите, при което били масово

избивани от тях, поради нежеланието си да се подчинят: пощадявани са били само занаятчиите - тези, които могли да вършат полезна работа, и хубавите жени. Но въпреки терора те обаче не се променят и продължават да водят номадски живот.

Още в Средновековна Европа циганите са преследвани във всички страни, включително със закони. Това преследване е израз на европейската нетърпимост срещу скитничеството, кражбите, склонността към измами и преди всичко поради упоритото нежелание да се отдадат на европейския начин на отседнал живот, свързан с труд и регулирани и коректни икономически взаимоотношения. В течение на миналия век особено в Западна и Средна Европа една значителна част от тях вече се адаптира, но въпреки суровите преследвания голямата маса не се променя и продължава да се възпротивява и дистанцира от основните европейски ценности.

Демократичните промени у нас след 1990 г. спомогнаха в определен смисъл за това, ромите да се представят още повече откъм негативната си страна. Особено в началото на прехода, когато се създаде обстановка на пермисивност, на всепозволеност, която насърчи тази нагласа. Тогава се разруши нормативното ядро у много хора, не само при ромите, но пък особено сред тях ядрото, което придържа човека към балансирано социално поведение, нормирано от формалните и неформалните институции. И сега продължават масовите кражби на селскостопанска продукция, разбиване на вили, апартаменти, мазета. Можем да си припомним, че визирайки масовите кражби на селскостопанска продукция от ромите, лидерът на КТ "Подкрепа" г-р Тренчев предложи веднаж доста радикални мерки в защита на труда и резултатите от него. Същевременно твърде анонимно и необяснимо криво разбрано, даже по-скоро вредно за обществото се възразява срещу търпимостта на органите на реда, а също и на повечето медици, спрямо асоциалното поведение на ромите, което пък рефлектира като принцип насърчително върху маргиналните и асоциалните елементи. Примери за това могат да се посочат не един и два, почти всекидневно. Това е една позиция, едно поведение, които са в ущърб на самите ромите, на тяхното развитие като общност и в крайна сметка на реалната им интеграция в българското, а оттук вече и в европейското общество.

Проблемността на тяхната интеграция е очевидна. Можем да си представим мащабите и тежестта на проблемите в недалечно бъдеще, ако нещата не се променят, ако интеграцията не се осъществи, когато те ще бъдат вече 50 % от нашия народ. Необходимо е повече тревога и реална загриженост за проблема относно приобщаването им към европейските ценности. В този смисъл е нужна комплексна, интеграционно насочена социална политика, която да

оглави, координира и реализира целенасочени социализационни усилия от другите политически сфери.

Смятам, че основен момент в това направление трябва да бъдат грижите за децата. За ромските деца. Само в тяхно лице и чрез тях може позитивно и успешно да се прекъсне веригата, връзката с един манталитет, който не се е променил съществено в продължение на стотици години.

Ромските деца са много будни. Попаднали в подходяща среда те са ученолюбиви и трудолюбиви. Това показва опитът и у нас, но особено в скандинавските страни. Нужно е основните финансови и други средства да се предоставят във връзка, в зависимост от пребиваването на ромчетата в целодневни детски градини, в училища с целодневни занимални, в интернати и подобни. И на това да се гледа като на изключително полезна за формирането на обществото, за социализацията му основна социална инвестиция. Конкретните административни решения ще се предложат естествено от специалисти. Нужно е повече и по-комуникативно, социално активно смесване на български и ромски деца в училище. Интеграцията на ромските деца е важно направление за интеграцията на ромите въобще. За целта финансова подкрепа може да се търси не само от българската държава и от фондовете на Европейския съюз, но също така и от преуспяващи бизнесмени, представители на общността, които вече са се интегрирали в обществото.

Едно следващо направление е естествено интеграцията на по-възрастните роми чрез програми за обучение и трудова заетост. Без съмнение обаче най-продуктивното направление е интеграцията на децата. Всичко това следва да се разглежда в рамките на възможностите и задачите на една разгърната нова по същество социална политика, разглеждана в широк смисъл на думата, която да обединява, концентрира и координира съответни усилия и стъпки в останалите политически сфери тези на здравеопазването, образованието, културата и т. н. Този пример откроява същевременно и нови характеристики, нова роля и нов статус на социалната политика на 21-ия век.

---

*/ Цигани, синти, хитанос, джипси, роми. Различни наименования за народностни групи с общ етнически произход, водещ началото си от Западна, според други източници от Източна Индия. Различават се днес повече или по-малко по традиции и културна памет в зависимост от вековното си пребиваване сред отделни по-големи народи. В средновековна Византия са известни като "astiganoi", недокоснатите; недосегаемите, поради близостта им с природната среда. Някои предполагат, че още там са започнали сами да се наричат "рома", за да се възползват от закрилата на граждани на Рим (Roma). Първи литературни източници за тях са известни още от края на X и началото на XI век. Бел. на ред.

Юрий Дугев

Социалната политика се нуждае от ясни, разумни и хуманни правила в икономиката

Разбирам, че голяма част от присъстващите на кръглата маса се вълнуват страшно много от финансовата и икономическа криза. Може би е по-точно да говорим за икономическата и финансова криза, защото в основата на финансовата криза, всъщност е икономическата криза, която засегна най-вече САЩ и Европейския съюз. Що се отнася до България, което аз мога да кажа, е, че степента на развитие на българската икономика, до голяма степен ще ни предпази от тази икономическа криза. Т. е. тя няма начин да не се усети и у нас, но не по този начин, както примерно в Европа и Щатите, имайки предвид, че те там бяха постигнали насищане на икономическото си развитие. Най-вече, възпроизводственият процес в техните икономики се осъществяваше неефективно, имайки предвид конкуренцията, в която всички бяхме поставени от китайското производство. Така или иначе България има условия да избегне част от негативите, дори може би ще има и положителен ефект за нас от тази икономическа криза. Защото голяма част от производствата в Европейския съюз могат много лесно да преминат в българската икономика. Вече има такива тенденции, има много инвеститори в Европа, които са се насочили и търсят възможност да прехвърлят цели производства в България. Мога аргументирано да го кажа, даже и за град Русе вече имаме два или три проекта, по които работим. И е много вероятно, част от тези производства да бъдат прехвърлени примерно в Русе. Казаното от мен, разбира се, е за икономическата криза. Аз не смятам, че това днес е най-важното и че това трябва да коментирам.

Доколкото разбирам, темата е социално-икономическия модел на управление, важна част от който е социалната политика. Ако изхождаме от това, че той трябва да бъде и справедлив модел, разбира се говоря за последните 15-20 години в България, тази социална политика е била изключително погрешна. Ако направим сравнение с провеждането на социалната политика, например в Европейския съюз, защото за нея имам определена информация, може да се каже, че най-ефективна е социалната политика на държавата, когато има ясни и опростени правила за провеждане на тази политика, с максимално ограничаване на субективния фактор и въвеждане на обективни критерии за достигане на тази политика до хората, които се нуждаят от нея, а това са най-бедните в обществото. Като пример мога да посоча, че един такъв обективен начин на провеждане на социална политика у нас беше прогресивния данък облагане. За съжаление, той беше заместен с плоския данък. Разбира се, той има своя икономически ефект.

Плоският данък не е случаен, заг него стои сериозна икономическа аргументация. Неговото въвеждане има икономически ефект, който така или иначе раздвижи и изкара голяма част от сенчестата икономика на светло и я вкара в официалната икономика, като по този начин се увеличи brutния вътрешен продукт, даде се една по-голяма възможност на бюджета да се събират и насочват средства за социална политика. Но така организирана в България, социалната политика е най-малкото неефективна. Ще ви дам следния пример. Съвсем наскоро четох, че Министерството на труда и социалната политика организира съвместно с Министерството на науката и образованието помощ за закупуване на дрехи и т. н. Това, първо, е много сложна и тромава процедура, а освен това се оказва, че тази помощ на практика, може би все пак достига чрез цяла верига от организации, включително и фирми по някакъв начин до крайния бенефициент. Но истината е, че на първо място генерира огромна корупция и това трябва по някакъв начин да се избегне. Т. е. голяма част от ресурсите, които се отделят за социална политика, просто изтичат наистина много изтъркана стана тази формулировка, но пък е така в обръчите от фирми около управляващите или около това министерство. Но в общи линии неефективността и корупцията, това са основните проблеми при провеждането на социалната политика.

Каква е алтернативата? Мога да посоча като пример за ясно правило, за прозрачно и ясно финансиране от държавата, например субсидиите, които се дават на единица площ в селското стопанство. Това е един ясен обективен критерий и там корупция няма как да има. Просто е невъзможно. Но далеч по-субективно се оценяват и класират проектите, до които и по линия на ФАР и по другите програми се достига с толкова сложни процедури и бизнес-проекти, че просто предварително възникват да, и това се набижда в очи създадени са условия за една страшна корупционна схема. Която няма начин да бъде избегната и точно това е една от главните причини днес да сме така унижително порязани от Европейския съюз.

Съжалявам, че тук имаше няколко депутати, но остана само г-н Рагославов. Ние много пъти сме говорили с него на тази тема. Има закони, които трябва час по-скоро да бъдат променени. Примерно Закона за обществените поръчки. Това е най-ужасния закон, който може да съществува в Европейския съюз. Там на първо място е конкурсът. Как може да има конкурс за нещо, което може да бъде оценено с пари? С конкурс може да изберете някой по красота, но в никакъв случай с конкурс да изберете фирмата, която ще бъде изпълнител. Там трябва да има ясни правила, и да бъде не конкурс, а търг и да спечели този, който предложи най-добрата цена, най-добрата

оферта. Условието на търга могат да бъдат точни и ясни. Всичко друго генерира корупционни нагласи. Да не говорим как въобще е протекла приватизацията в България. Така или иначе, вече всички знаем, че десетте процента, прословутите десет процента на г-н Александър Божков са били всъщност 10% за държавата, а 90% за управляващите. Това е истината: прогадено имущество и имоти от приватизацията на стойност 27 - 28 милиарда лева за един милиард и седемстотин милиона лева. Това е факт и това всъщност просто не мога да си го обясня. По същия порочен начин е продавано с всякакви други схеми, но не и по единствения ясен начин чрез търг, на борсата. Тези са основните начини, по които следва да работи държавата. Всички други, просто ни насочват към корупционни схеми.

Понеже темата е социалната политика на държавата, аз се сещам как само преди 8 - 9 години бюрата „Социално подпомагане“ в големите градове се бяха превърнали в складове на консерви и други, но не за съхраняването и разпределението им, а всъщност в търговски складове и в места за продажба. Може да си представите, докъде стига изобретателността на българския чиновник, за да може от всяко нещо да прави пари, но не в полза на обществото или на тези, които се нуждаят от тази помощ, а в полза на кръговете и фирмите, които са около тези бюра или въобще около съответните структури на държавата.

Това е главното, което исках да кажа по темата. Разбира се, много въпроси се повдигнаха тук, около кръглата маса, много е голяма темата за социалната политика и много неща още могат да се кажат, но е много трудно в едно изказване да се изяснят всички аспекти. Аз пак се връщам към въпроса за финансовата криза, който тук се повдигна, не смятам, че България ще има повече негативи от нея, отколкото ползи. Отново казвам, може би за всеки икономически процес е необходимо време за да се осъществи, например за да се осъществи това преместване на производства от по-развитите към по-слабо развитите страни и чрез него да се достигне до социално-икономическо изравняване. Според мен, като резултат, тази икономическа криза ще изравни в голяма степен стандартите, както в Европейския съюз, така и в целия свят.

Разбира се, за мен като човек, който доста чете и се занимава с причините на икономическата криза, смятам, че в нейната основа е наистина държавната политика на Китай. Просто е невероятно това, което се прави. Там се хвърлят огромни ресурси, за да може по всякакъв начин да се конкурира производството в целия свят. Вие виждате как тук, в България, пристигат стоки, на които цената всъщност е по-ниска, не само от тяхната себестойност, но и от стойността на самите материали, вложени в тяхното производство. Това не може да се получи по друг начин, освен ако някой

не инвестира в това, ако някой не вкарва нечий ресурс за такова производство. Защото не може, например платът за един чифт дънки да струва около два или три лева, а пък самата тази стока да се изпраца и продава на цена под тази стойност. И така да пристига в България. Значи ясно е, че в случая цената се занижава умишлено, за да може да конкурира пряко световните икономики, най-вече на развитите държави.

Но аз отново казвам, това не е толкова фатално за България, имайки предвид нивото на разходи за работна сила в у нас. Това, така или иначе, ще доведе капитали и производства в България, стига държавата да не пречи на този процес, поне така, както пречеше в началото на прехода, със сигурност поне до 1996 - 1997-ма година, а може би дори до 2000-та година. Тогава доста големи фирми се опитаха да влязат в България и заради корупционните схеми бяха отблъснати и си отидоха. Съсредоточиха се в съседни на България страни, например в Румъния, в Унгария. Знаем, че става въпрос за такива големи корпорации като Сони, Панасоник, за крупни световни автомобилпроизводители, които проявяваха интерес да инвестират в България. Просто има много такива примери от близкото ни минало. Сега ние отново имаме възможност да ги привлечем, да пренесат производства, да инвестират у нас.

Може още много да се говори по тези въпроси, но аз не смятам повече да занимавам аудиторията с това. Искам само да подчертая още веднаж, че възникващите в тази глобална и регионална ситуация проблеми от икономическата политика и развитие имат свое много важно, съществено отражение именно върху социалната политика. С това ще приключа. Благодаря ви за вниманието.

ВТОРИ ПАНЕЛ

Практики на социалната политика на ниво местна власт. Особености. Практически опит на представители на Движението за социален хуманизъм в местната власт

Въведение на модератора Тодор Марков

Уважаеми колеги,

Като модератор на Второто заседание на нашата кръгла маса аз използвам предоставената ми възможност да направя кратко въведение в темата на втория панел, засягаща практики и особености на социалната политика на ниво местна власт. Като си запазвам правото в хода на дискусиата да изложа допълнително някои мои съображения по нея. С това естествено нито имам никакви претенции, още по-малко пък желание, да задавам или налагам посоката на вашите изказвания и мнения. Всичко следва да протече в рамките на една свободна колегиална дискусия.

Темата на втората част на нашата кръгла маса е свързана със социалната политика в действие на равнище местно самоуправление. Социалната политика не е само теория. Тя е нещо, което хората усещат непосредствено. Социалната политика определя живота ни, дори когато не мислим за нея. Друго не е възможно: това са доходите, които получаваме. Дали те ще бъдат справедливи, дали те съответстват на качеството и количеството на труда ни, дали за равен труд се получава равна заплата, как са регламентирани минималните ставки на заплащането ни надали някой е безразличен към това. Това са също така пенсиите и начинът, по който се изчисляват и се формират те. Това са механизмите на социалното партньорство по браншове и в сферата като цяло. Защото така се договарят много параметри на социално-икономическите отношения. Това е системата на социалното осигуряване. Това е системата на социалното подпомагане. Мрежата от социални услуги, които можем да ползваме. Да не забравяме също здравеопазването неговото качество и достъпност, както вече беше подчертано в първия панел на кръглата маса, което също така е важна част от социалната политика.

Ако погледнем по-общо, социалната политика сякаш обхваща повечето аспекти от вътрешната политика на страната. Всъщност по-правилно би било да кажем, че всички елементи и аспекти на вътрешната политика, имат и социален аспект, социален компонент. Да вземем например престъпността и корупцията. Тези безспорни язви в обществото. Техните причини имат социални корени. Но

Веднъж възникнали, те оказват обратно влияние върху обществото чрез обществените отношения, които се създават в резултат на обществените нагласи и които се формират от тях. И това влияние е определено негативно. Преди всичко защото нарушава един основен принцип, от който се ръководи в преценките и в поведението си човекът в обществото: принципа на справедливостта. Както посочи генерал Иван Дочев в своята реплика към участниците в първото заседание, справедливостта е много важна като мотивация на човешкото поведение. За да има съответствие между намерението, целта и резултата. При нарушаването на този принцип, особено при неговото системно и целенасочено потъпкване, човешката мотивация бива смачкана и унищожена. След като добродетелта не само не се награждава, а се наказва, след като порокът се превръща в «правилен избор» и разчиства пътя към успех в обществото, за какви принципи на социална политика можем да говорим, без да изпагаме в схоластика и социално лицемерие! В такива и подобни случаи добродетелта се оказва сигурен път към социалното аутсайдерство, а арогантната и безпардонна порочност при избора на целите и средствата - подсигурен път към социален просперитет и личностна кариера.

Извинявам се за емоционалния заряд на това мое изказване, но темата е такава, че не може да ни оставя равнодушни. Защото социалната политика не е политика на социалните подаяния, а политика на социалните инвестиции, на социалните иновации, които ако са направени разумно и далновидно имат своята възвръщаемост, имат свой ефект на разширено възпроизводство. Казвам и подчертавам това, защото много представители на икономическия и политическия елит говорят и вършат точно обратното. И за съжаление много хора им вярват. За да разберем истината обаче, не трябва да разчитаме само на някакво вътрешно чувство, което да ни подсказва кое е правилно и какво не е. В случая не става въпрос само за морална емоция, а също така за ясна аритметика. За да можем да се обосновем, просто трябва да имаме ясни критерии и механизми, с които да изчисляваме социалния ефект. Например на инвестициите в образованието, на инвестициите в здравеопазването, на инвестициите за подобряване на социалната инфраструктура, на инвестициите в сферата на културата и т. н.

Когато имаме такива ясни критерии и механизми за изчисляване на социалния ефект, става пределно ясно, че дори инвестициите в създаването на достоен живот за хората от третата възраст не са само морален акт, свързан с разход на финансови средства. Сигурно ще ме попитате, защо и там търся и намирам социална ефективност на инвестициите? Ще се опитам да ви обясня и се надявам да

го разберете. Ефектът е опосредстван, но несъмнен. Защото когато един младеж вижда, че трудът и усилията, които е положил в живота си един вече възрастен човек се възнаграждават с достойни старини, с една адекватна, отговаряща на жизнения стандарт пенсия, днешният младеж започва да изпитва доверие и уважение към обществото и системата. Той знае, че усилията му сега няма да бъдат напразни, че когато остарее няма да бъде изоставен на произвола на съдбата. И като следствие от това той планира и мотивира живота си, както и работата си с оглед на тази убеденост. Ако това не се случи, ако той е убеден в обратното, той ще планира живота и работата си по друг начин, ще търси краткосрочните решения а те са между «големия удар» и живеенето ден за ден. Оттук до нарушаването на правилата, до преминаването «от другата страна» на закона, има само една крачка. С какво да го мотивираш да бъде добродетелен, да полага усилия и да инвестира в бъдещето си, когато той всеки ден с очите си вижда едно «реално» бъдеще в лицето на настоящето на сегашните пенсионери, на своите родители и близки от третата възраст?

Прощавайте отново за моите малко емоционални слова, но аз пак подчертавам, че самата тема е такава и предполага ангажираност и лично отношение. Същевременно това е нещото, което ни отличава като социални хуманисти от подхода, основан на чисто икономически анализи и калкулации на интереси. Надявам се, че тук ще чуем интересни факти и примери от практиката по места, в общините.

Надявам се също така, че когато дойде време да обобщаваме, една част от тези факти и примери ще послужат за основа на конкретни послания и предложения към нашите представители в парламента, а друга част ще залегнат в по-нататъшното разработване на програмните цели на социалния хуманизъм.

Горан Горанов **Социалните национални структури** **В контекста на глобализацията**

Всеки анализ, чиито предмет е връзката между българското общество и процеса на разгръщащата се глобализация, рискува да се подпада на два тенденциозни мисловни подхода. Единият от тях е възприемането на глобализацията като фон, върху който се проектира съвременното развитие на българското общество. В глобализацията са въвлечени могъщи обществени и политически сили, призвани да сътворят неподозирани и невиджани технологични, икономически, културни, и защо не, антропогенни цветове. Изследването на връзката между тези тенденции и българското общество е една от възможностите и чрез нашето общество да се илюстрира обективното място и роля на малките национални общности в епохата на глобализацията.

Другият подход е маргинализирането на представата за влиянието на глобализацията върху общества, които не се вместили в нейното уникално съдържание и териториален мащаб. Глобализацията като реален процес засяга само незначителна част от национално обособените човешки общности. Тя е нещо, което става в и се прави от високо развитите държави. Тя е изключително явление, чрез нея се създава един нов свят, но за нас това има все още пожелателни значения. За нас нейните стойности се актуализират по начин, който ни принуждава да възприемаме част от нейните реалности.

Маргинализирането на глобализацията се подхранва най-вече от комплексите на национална малоценност. Да, тя е нещо, което все пак ни засяга непосредствено. Обръщам внимание на тези на пръв поглед колкото контрастни, толкова и приличащи си възприятия, защото тяхното въздействие е демотивиращо. Реалността е друга. По какъвто и начин да се конституират и ситуират във времето и пространството различните глобализационни процеси, сегашният модел на глобализацията има подчертано интеграционен характер. В глобализацията участват всички национални общности. Дилема участие-неучастие в извършващата се глобализация не съществува. И това е може би най-различното и непривичното, когато се поставя въпросът за формирането и реализирането на различните национални глобализационни стратегии. Подчертавам, става дума за участие, което не може да бъде заобиколено или отложено по какъвто и да е претекст. Най-неубедителна е нагласата, че това участие е предстоящо. По този повод веднага може да се посочи, че за България участието в глобализацията след 1990 година се определя от включването ѝ в два глобализационни процеса. Единият на транснационалния капитализъм чрез възприемането на модела на либералната пазарна икономика. И другият от битието ни като държава-член на ЕС.

Политическите алтернативи на глобализацията през 90-те години на миналия век

Осмислянето на реалното участие на отделната държава в глобализацията предполага едно уместно уточнение. Имам предвид промяната на политическата стратегия за реализирането на глобализацията като интеграционен процес. Уточнението е уместно, защото от една страна то позволява глобализацията да се разглежда както като рационално планиран наднационален процес, така и като процес, който е подчертано зависим и от съотношението между държавноорганизираните субекти, които определят съвременното световно развитие.

По този повод искам да се върна към 70-те и 80-те години на миналия век, когато функционира т. нар. Римски клуб. Авторитетът на тази институция се дължи както на състава на участниците ѝ, така и на проблемите, които се поставят в центъра на вниманието на деловите и на политическите кръгове по това време. Участниците в клуба изрично подчертават стремежа си да не се поддават на политически емоции и да не се ръководят от идеологически амбиции и пристрастия. Обяснима защитна реакция, предизвикана от афишираното убеждение, че водещият проблем, който ги обединява, е загрижеността за съдбата на човечеството. С поредица от разработки Клубът се ангажира с концептуализирането на глобален подход за откриване и обяснение на връзките между икономически, културни, психологически и социални състояния и тенденции, които позволяват да се дефинира съгържателно понятието за една актуална "световна проблематика". Разработването на тази проблематика има за цел предприемането на съвместни практически действия, необходимостта от които произтича както от универсалния характер на открояващите се проблеми, така и от задълбочаващата се зависимост между отделните държави.

Целенасочената изследователска и обществена дейност на Клуба се ознаменува с разработването на концепцията за първата глобална революция. Излишно е да се напомня, че това явление е предизвикано от постиженията на модерния свят, от развитието на индустриалните държави и не на последно място от неоползотворените възможности на науката и техниката. Впрочем самото словосъчетание "глобална революция" е твърде показателно. Модерният свят е преживял няколко големи политически революции, които се извършват в една отделно взета страна, независимо че се ангажират с решаването и на общозначими човешки проблеми. Политическото предизвикателство този път е от различно естество. Глобалната революция е подготвена от една универсална по природата си

причина, известна като научно-техническа революция, която извежда на преден план потребността от адекватен отговор на социални, хуманни и екологични конфликти и предизвикателства. Тази революция не само е насочена към решаването на универсални проблеми, но има за цел обединяването на усилията на отделни държави в името на едно съвместно усилие и на една световна солидарност. Цел, която предполага и политическа воля за създаване също на подходящо компетентно управление, което на първо място следва да предпази Хората и Земята от очертаващи се трайни климатични изменения с непредсказуеми последици.

Въздържам се да коментирам натрапващите се аналогии със заглъбчаващата се в момента финансова криза, за която най-вече се твърди, че е породена от "некомпетентно управление" на банковата сфера. Не желая ни най-малко да създавам впечатление, че криза от подобен род би била невъзможна при възприемане на препоръките на Римския клуб. Стремежът ми е да разкрия промяната в начина на въздействието, което чрез глобализацията фактори от икономическо и властово естество упражняват върху развитието на съвременните национални общества. Колкото и далновидна да изглежда концепцията за "глобалната революция", в известен смисъл тя си остава идея на един интелектуален елит, който ратува за създаването на "общ планетарен дом", "общ европейски дом", "ново глобално общество" и т. н.

За съгбата на тази идея допринасят събитията в началото на 90-те години на XX Век, предизвикани от стратегическото реструктуриране на международните отношения след разпадането на Съветския съюз. Между другото, авторите на "Декларацията за глобалната революция" имат съзнанието за очертаващия се неуспех на тяхното намерение. Защото то предполага сътрудничество между съществуващите тогава различни обществени системи. Глобалната революция е процес, който пряко засяга самите системи. От държавите и от техните ръководители се изисква по съответен начин да адаптират съществуващите структури в името на едно ново развитие, което не фетишизира икономическия растеж.

Появата на нова политическа алтернатива след "студената война" е обективно детерминирана. Интересното е, че преустановяването на съществуването на едната обществена система води до своеобразен глобален автоматизъм. Глобализацията не се преустановява. Нещо повече. Убедително звучи твърдението, че след разпадането на двуполусния модел на световните отношения и след края на идеологиите, глобализацията се насочва от логиката на либералния капитализъм и неговите естествени пазарни механизми.

Започва прилагането на монетаризма, най-общо на стратегиите и инструментите, залежали в разработената през 80-те години на миналия век неоконсервативна либерална доктрина, известна като "Вашингтонски консенсус". Променя се и политическата парадигма на глобализацията. Тя става част от процеса на установяване на новия световен ред. Ролята на хегемон, която поемат САЩ, не е неочаквана. По-различно стои въпросът, свързан с възприемането на американския икономически и политически модел на развитие, също като модел за осъществяване на глобализацията.

Ще си позволя да посоча две съществени разлики между идеята за глобалната революция и възприемането на глобализацията като транснационален либерално-пазарен капитализъм. В първия случай възникват промени, свързани с институционализиране на управлението на въпросите от глобален стратегически характер, които засягат цялото човечество. За тази цел могат да се използват част от съществуващите международни организации. Но те далеч не са подходящи и ефективни, защото образно казано, не разполагат с изпълнителна власт. Без система от подобни институции взетите решения имат препоръчителен характер за правителствата на националните държави. Очевидно е, че терминът "революция" илюстрира институционалната необходимост от функционирането на своеобразно световно правителство, с всички възможни разногласия и противодействия при нейното реализиране.

Сегашният модел на глобализацията е доминиран от САЩ и по-конкретно от американския бизнес елит с неговите несравними управленски умения, опит и комплекс от икономически и технологични ресурси за глобална експанзия. По аналогичен начин стоят нещата и с възможностите за влияние на политическия и интелектуалния елит на американската държава.

И тъй като казаното досега се отнася пряко до разбиранята относно социалната инфраструктура на глобализацията, ще посоча, че разработките на Римския клуб имат за цел издигането на качеството на живот. Лансират се тезите за съкращаване на работното време, за преминаване към четири часова трудова заетост на ден, а оттук и за въвеждането на двусменен дневен режим на работа като средство за решаване на проблема със заетостта. Обсъждат се възможностите за пълноценно оползотворяване на свободното време, чрез включване на хората в образователни и развлекателни дейности. Отглас на тези разбираня е въвеждането в редица развити държави на тридесет и пет часова работна седмица. Достатъчно е да се посочи, че сега са меродавни разбиранята за съчетаване на основната с допълнителна трудова заетост. Една от последните прояви на тази социална ориентация са правителствените инициативи за удължаване на седмичното работно време във Франция.

Българските реалности

Както вече стана дума, осмислянето на различните аспекти на развитието на българското общество в контекста на глобализацията, следва да се прави от гледна точка на участието на България в глобализацията. Потвърждение за реалността на това участие са възприемането на модела на либералната пазарна икономика, структурните промени от рода на приватизацията, Валутният борд, контролът от страна на Международния Валутен фонд и Световната банка. Същевременно от пръв поглед е трудно да се констатира някакво драматично глобализационно преструктуриране на социалната сфера през последните две десетилетия. В България по-голямата част от социалните проблеми на обществото и на хората продължават да се структурират по конвенционален начин. Това са заетостта, образованието, здравеопазването, социалното осигуряване, пенсионното дело и демографските тенденции. Към тях могат да се причислят като нещо ново вътрешната миграция, която превръща най-вече София в "българския мегаполис", концентрирането на населението в още няколко града и външната миграция на работната сила. Що се отнася до реформите, насочени към промени в различните социални сфери, и до подходите за решаването на възникващите проблеми, те се вписват в пазарно-либералната политическа и социална философия на българския преход. Най-драстичен в това отношение е фактическият отказ от модела на социалната държава, възприет от създателите на действащата българска конституция

Трудно е да се прецени също до каква степен обявените намерения за устойчиво развитие и за икономика на знанието биха могли да доведат до някакви по-съществени промени в краткосрочна перспектива. Икономическият растеж през последните години се обяснява със структурни промени в икономиката. Видно е, че той далеч не се дължи на функционирането на отраслите, които биха му предали действителни качествени характеристики. Все още не е възможно да се прецени дали социалните неравенства, появата на новата бедност и критично оценяваното състояние на здравеопазването и на образованието са резултат от непосредствената глобализация на българската икономика. Влиянието на глобализацията е налице като оценъчна база и като препоръки за действие. Симптоматично е схващането за ролята на българското образование. От една страна въпреки плачевното състояние, особено на средното училище, от образованието се изисква да осигурява равнище на подготовка, която прави възможна професионалната реализация на българите и в най-развитите държави. Завишените изисквания са адресирани най-вече към системата на висшето образование.

Дори и да е в състояние да откликне на подобни изисквания, функционирането на образователната система по такъв начин би довело до трансфер на създадения със собствени сили и средства национален кадрови и професионален капитал.

На част от българските бизнес среди е присъщо потребителско отношение към образованието. Настойчиви са призивите за реформиране на образованието чрез привеждането на неговата организация и методи на обучение в съответствие с профила и квалификацията на работната сила, от която се нуждае в момента реформираната национална икономика. Несъмнено е, че в годините на трансформирането на българското производство нещата се промениха. Положително е движението от "гаражния модел на благосъстоянието" към реално работещи туристическа индустрия и строителство.

Големият въпрос е как след атрактивно проведената деиндустриализация ще се пристъпи към изграждане на иновационни технологични структури. И ще бъде ли в състояние образованието да реагира "сега и веднага" на подобна икономическа стратегия от подчертано глобализационно естество.

В контекста на транснационалния либерално-пазарен капитализъм ще споделя накратко и моето разбиране за възможния изход от финансовата криза, която все повече набира скорост. Логично е да се очаква, че по-задълбочените оценки и прогнози предстоят. Но и от това, което вече е известно, съм склонен да приема, че се допуска известно надценяване на очакванията за качествена преоценка на икономическата интервенция на държавата. По-внимателното вглеждане в действията на правителствените фактори във високоразвитите държави показва, че мерките се възприемат като принудителни и тактически. Това е особено показателно за досегашните инициативи на американската администрация. Склонен съм да приема, че изходът от кризата ще се търси в рамките на икономическия либерализъм чрез прилагане на познатия арсенал от финансови и властови механизми. Повод за това ми дава разделянето на икономиката на финансова и реална и концентрирането на усилията именно в реалната икономика, като условие за възстановяване на позициите на световната финансова система.

И макар че най-оспорими са прогнозите по време на криза, ще се опитам да свържа близката перспектива на българското участие в глобализацията с три възможни варианта. Ще започна с онзи от тях, който е детерминиран от тенденциите на транснационалния либерално-пазарен капитализъм. Тук най-вероятно ще продължи да се задълбочава трансформирането на националните социални сфери в социална инфраструктура на глобалните икономически и финансови структури. В този дух ще продължат външните препоръки за по-нататъшното реформиране на образованието, здравеопазването и социалното и здравното осигуряване.

В началото обвързах българското участие в глобализацията с членството ни в Европейския съюз. Връщам се към това твърдение, защото следващият вариант се отнася до възможността за известна комбинация на американския и на европейския модел на социално развитие. Приемам тази възможност, защото смятам, че разглеждането на тези два модела като алтернативни е вече твърде подвеждащо. Допускам също, че подобна комбинация има повече шансове за реализиране в рамките на Европейския съюз, което ще открие и възможността за нейното приложение и в българските условия. Затова ще бъде необходима стратегия за създаване на още една форма на реално функциониращата икономика, а именно на социалната икономика. Доколко и как подобна стратегия ще се гради върху пазарния принцип и върху непазарни фактори и институции, са въпроси, които предполагам ще бъдат решени в духа на характерната за Европа привързаност към социалните и духовните аспекти на общественото развитие.

Друг възможен вариант е още по-пряко обвързан с влиянието на членството ни в Европейския съюз. Този вариант не е радикален, но неговото предимство е, че има реалистичен характер, тъй като се основава върху солидно натрупан опит. Европа създаде модела на социалната държава. Този модел през последните десетилетия болезнено се адаптира към неолибералния капитализъм. Не е изключено финансовата криза, съчетана и с обществен натиск, да доведе до ревизиране на разбиранията относно глобалната перспектива на социалната държава.

Всичко това ми позволява да дам израз на убеждението си, че понататъшното участие на България в глобализацията ще се осъществява предимно в рамките на Европейския съюз.

Използвана литература:

Кинг, А. / Шнайдер, Б. Първата глобална революция. С., 1992.

Бауман, З. Глобализацията. Последниците за човека. С., 1993.

Проданов, В. Глобалните промени и съдбата на България. С., 1999.

България 2010: Икономическите предизвикателства. С., 2005.

Таня Траянова
Общественото мнение по актуални въпроси
на социалната политика

Един от най-важните и същевременно най-болезнени и щекотливи въпроси в социалната политика на развитите страни е този за трудовата заетост. Естествено не на последно място поради факта, че от това зависят пряко приходите, стандартта, а оттук и начина на живот на индивидите, на тяхните семейства. Поради това намираме за подходящо да предложим някои данни от наши актуални изследвания и коментари върху тях, отнасящи се до безработицата и очакванията за нейното овладяване. Особено при вече заформилата се ситуация на може би от десетилетия непозната по размери икономическа криза с всичките ѝ познати досега и същевременно специфично нови последици в резултат от глобализацията, за които още нямаме ясна представа.

Първо, някои резултати от национално представително изследване на НЦИОМ по въпросната тема, проведено в дните между 8 и 10 юли т. г., както и кратки коментари върху тях. (В съответно приложение са дадени графично процентните разпределения при някои от въпросите).

Специализираните проучвания на Националния център за изследване на общественото мнение за миграционните нагласи на населението показват, че работодателите подценяват опасността от изтичане на квалифицирана работна ръка от България към страни от Европейския съюз. Част от работодателите са останали по-скоро във времената на предишната безработица и като че ли не са в крак със своите задължения и отговорности.

От друга страна обществените представи също така се разминават с реалността. Общественото мнение изобилства от генерализации на лоши примери и практики, а в същото време изследванията на НЦИОМ показват, че повечето работодатели стават все по-коректни към работниците си що се отнася до основните им трудови права. Изчистването на образа на бизнесмена по необходимост ще минава през изграждане на образ на работодател, който уважава законите и правата на своите работници.

Съзнанието, че България е най-бедната страна в ЕС, а българските трудещи са най-ниско платените, оказва влияние върху нагласите на работниците към трудовете отношения. Регистрираме дори наличието на известен компенсаторен механизъм, който може да се вербализира приблизително по следния начин: “като сме по-ниско платени, поне да се грижат да работим в човешки условия .“

Ситуацията допълнително се усложнява на фона на нелошата информираност (често и от личен опит) на българите за това, как се спазват правата на работещите и какви придобивки ползват те в страните на ЕС.

Основните очаквания за регулация на трудовите права на работещите са насочени към гържавата. Това се свежда преди всичко до изискването за ефективен контрол и строги санкции на работодателите.

Трудовите взаимоотношения между работници и работодатели винаги бугят интерес и хората, които участват в социологически изследвания на тази тема охотно споделят своите мнения и съображения.

На фона на тези масови нагласи не е изненада пълната консолидация на общественото мнение в подкрепа на предложението за въвеждане на по-строги санкции при установени нарушения на трудовото законодателство. 87% от българите в трудоспособна възраст подкрепят идеята за многократно увеличаване на паричните глоби за работодателите, допуснали нарушения на трудовите и социалните права на своите работници и служители.

Неодобрение към по-строгите санкции изразяват само 5% от интервюираните. По-високо от средното е неодобрението единствено сред мениджърите в частния сектор, но и при тях одобрението доминира над неодобрението.

Изследването даде възможност да се измерят конкретните обществени очаквания за промени след въвеждане на по-строги санкции спрямо работодателите.

Най-изразителни положителни промени се очакват по отношение на следното:

✓ Наемането без трудов договор - 64% очакват положителни промени.

✓ Правилата за безопасен и здравословен труд - 63% очакват положителни промени.

✓ Съдействие за работата на контролните органи и спазване на предписанията им - 62 % очакват положителни промени.

✓ Спазване на условията от трудовите договори, като работно време, изплащане на трудовите възнаграждения и подобни - 62 % очакват положителни промени.

✓ Наемане на работа на непълнолетни лица - 61 % очакват положителни промени.

Въпреки увереността на повечето от респондентите, че е възможен ефективен контрол в посочените сфери, столичани остават по-скептични в сравнение с живеещите извън столицата относно възможностите за положително въздействие на санкциите.

Най-силно Вярват В ефективността на предлаганите мерки и санкции жителите на селата.

Когато става дума за намаляване на нарушенията при наемане на работа на непълнолетни, най-скептични са самите млади хора на възраст между 16 и 17 г.

Като цяло скептицизмът на хората расте когато става дума за ефективността на санкциите по отношение на следното:

- ✓ Забраните за ползване на отпуски.
- ✓ Случаите на заплащане на труда на „черно“.
- ✓ Неправомерното полагане на извънреден труд.

Въпреки това и по отношение на тези мерки между 50 и 52 % от респондентите очакват в резултат на санкциите да настъпят положителни промени.

Най-скептични спрямо ефективността на мерките срещу забраните за ползване на отпуските са столичани и хората на възраст между 40 и 49 години.

По-често резерви по отношение на мерките срещу заплащането на труда „на черно“ изразяват младежите на възраст от 18 до 29 години и жителите на градовете (без столицата).

Когато става дума за намаляване на неправомерното полагане на извънреден труд, най-скептични са трудово активните българи на възраст между 30 и 49 години, жителите на областните градове и висшистите.

45 % от българите в трудоспособна възраст посочват, че не им се е случвало да бъдат осигурявани върху доход, различен от реално получавания. Този дял е по-висок сред елитните обществени прослойки - заетите в държавния сектор, хората с висше образование и мениджърите в частния сектор. Именно хората от тези прослойки в най-голяма степен познават законите и правата си и ги отстояват

26 % посочват, че в миналото си са били осигурявани върху доход, различен от действителния.

Общо 43 % от интервюираните признават, че те лично са осигурявани върху доход, различен от реално получавания.

Повече са респондентите, които отнасят подобни практики към миналото, в сравнение с онези, които признават, че сега са в подобно положение: съотношението тук е 26 % към 18 %. Това показва, че има благоприятна тенденция за спад на подобни практики.

12 % от интервюираните посочват, че не знаят на какъв доход ги осигурява работодателят им. Тази група е най-чувствителна към темата за неправомерно полагане на извънреден труд и най-много очаква ефект от санкциите на правителството в тази посока. По-често това са хора с основно образование, представители на малцинствените групи, непълнолетни и учащи, както и жители на селата.

Хората, които не знаят на какъв доход са осигурявани, в по-малка степен очакват да има ефект от мерките, които предприема правителството за увеличаване на санкциите срещу работодателите-нарушители.

Няма категорично надделяващо мнение по въпроса дали паричните глоби да бъдат по-малки за по-малките предприятия и по-големи за по-големите. 47 % от интервюираните подкрепят тази идея, а 37 % я отхвърлят. Има две социално-демографски групи, в които съотношението е обърнато и преобладават отхвърлящите идеята. Това са хората на възраст между 40 и 49 години и жителите на областните градове. В случая не толкова прагматични, колкото емоционални са основанията за подобна оценка, но все пак очевидно на основата на определен страх да не се загуби източника на доходи и това по всяка вероятност надделява в преценките по въпроса.

Ако контролните органи по-често спират дейността на предприятия-нарушители, тежките нарушения на трудовото законодателство ще намалее, смятат 72 % от интервюираните. Тук няма регистрирани специфики по социално-демографски признак. Сред хората съществува усещането, че на контролните органи съзнателно се пречи да изпълняват функциите си. Затова е резонно да се очаква, че мерките за осигуряване на достъп на контролните органи, за спазване на предписанията и санкциите ще дадат много висок ефект.

В наши дни търсенето на гаранции за сигурност в сферата на труда преминава все повече през изискването за гаранции относно спазването на трудовото законодателство, а не просто за предоставяне на работни места. Включването в системата на труда като проблем вече не е толкова актуално и на дневен ред стои въпросът за гарантиране правата на работещите. Това е сфера, в която от държавата се очаква да поеме и реализира на практика своите отговорности.

Проведеното два месеца по-късно, в дните между 19 и 25 септември т. г., на същата тема второ, аналогично национално представително изследване на НЦИОМ със същите изследователски гнезда и населени места предостави възможност за сравнения и по-задълбочен поглед върху проблемите, както и за открояване на определени тенденции в актуалната социална политика. Тук предлагам в обобщена форма някои изводи и кратки коментари, естествено без претенции за подреждане по сила или значимост, а именно следните:

Най-изразителните положителни промени в социалната сфера през последната година, по мнение на участвалите в изследването, се отнасят до заетостта и справянето с безработицата. Кръгло една трета от респондентите са на мнение, че проблемите със

заетостта се решават Все по-успешно. В същото време два пъти повече са хората, според които безработицата намалява в сравнение с онези, според които тя продължава да расте. Прави впечатление също така, че добрите оценки за постижения в сферата на заетостта се дават преди всичко от хора, които са в трудоспособна възраст. Половината от жителите на столицата и също толкова от висшистите в страната са на мнение, че безработицата намалява и се изработват все по-успешни политики в сферата на заетостта.

2. Регистрираме положителен отзвук за предприетата политика от Министерството на труда и социалната политика, особено що се отнася до условията на живот на младите майки и на семействата с деца. А това, че именно висшистите и столичаните по-често от останалите посочват положителни промени в сферата на майчинството и работата с младите семейства и децата, е добър индикатор за обществената оценка за извършеното от социалния министър.

3. Хората в активна трудова възраст, заможните и образованите българи оценяват в по-голяма степен от останалите усилията на политиките в социалната сфера, когато става дума за обитателите на домове за възрастни и стари хора, както и за децата от детските домове. Това означава, че има чувателност за усилията на социалните работници.

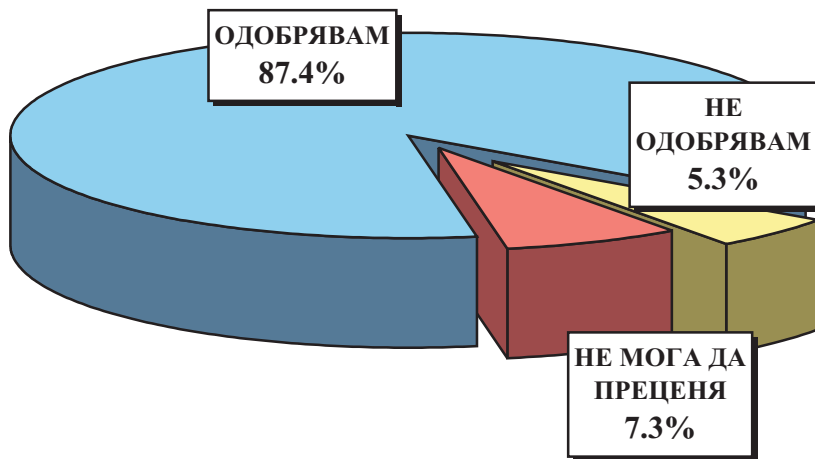
4. В хипотетична ситуация (ако останат без работа) към бюрата по труда биха се обърнали половината от пълнолетните българи. Прави впечатление, че представителите на т. нар. елитни социални групи висшисти, заможни, столичани както и мъжете, търсят собствени пътища и начини за намиране на работа. Докато в случай че са безработни и търсят работа към бюрата по труда биха се обърнали по-често жените, хората на възраст между 40 и 59 години, жителите на малките градове, представителите на етническите малцинствени групи и бедните. Това се отнася и за случаите, при които представителите на тези групи са на работа, но искат да сменят работното си място.

5. Половината от респондентите, които имат непосредствени впечатления от работата на социалните служители, дават добра оценка на социалните работници по критериите компетентност, бързина и отзивчивост. По-възрастните респонденти оценяват по-високо бързината и запознатостта на социалните служители със законите и нормативната база в сравнение с трудовоактивните и по-младите, които вероятно имат по-високи критерии и стандарти на оценяване.

Всичко това сочи в най-общи линии една тенденция на нарастващо положително отношение към провежданата в момента социална политика.

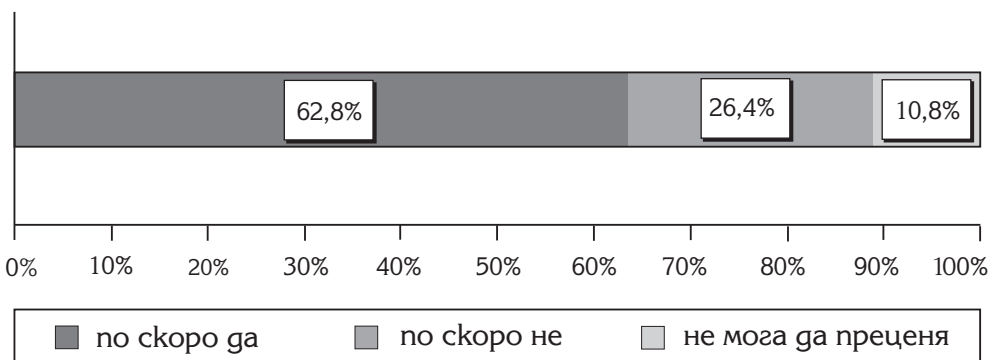
НЦИОМ "Общественото мнение за промени в трудовото законодателство",
експресно национално проучване на общественото мнение, 826 интервюта
с лица на възраст 16 - 63 години, 8 -10 юли 2008

Правителството предвижда въвеждането на по-строги санкции за работодателите при установени нарушения на трудовото законодателство. Одобрявате ли или не многократно увеличаване на паричните глоби за работодатели, при констатирани нарушения на социалните и трудови права на работниците?

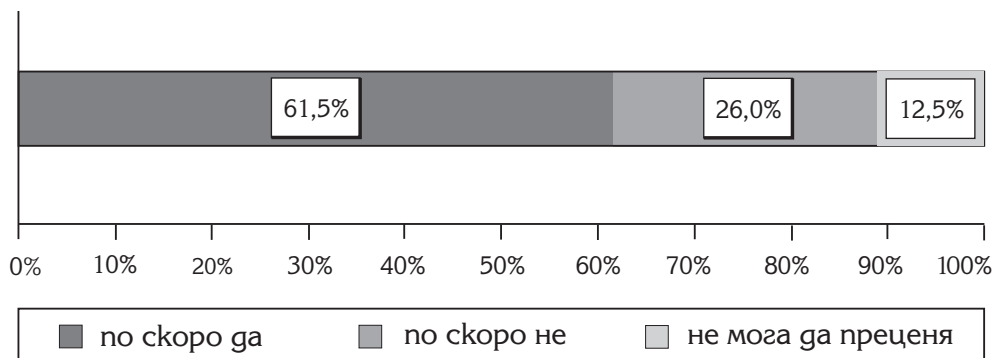
Ако бъдат увеличени сега действащите глоби за работодателите, очаквате ли:

Да намалят нарушенията на правилата за безопасни и здравословни условия на труд

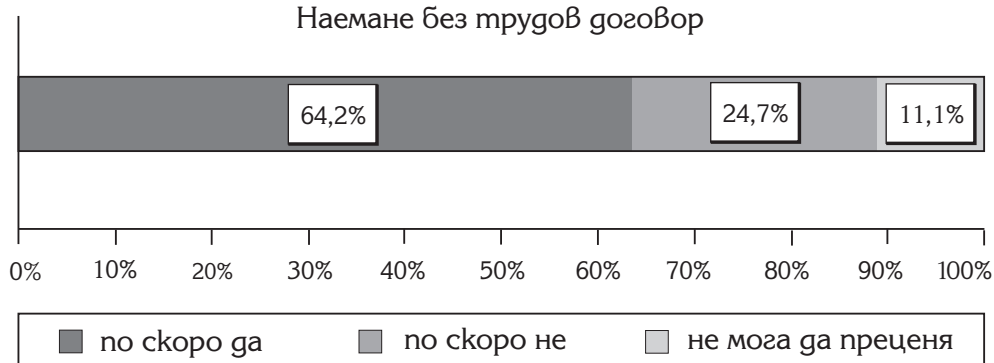

Да намалеет нарушенията по условията на трудовите договори
(работно време, изплащане на дължимото възнаграждение и др.)

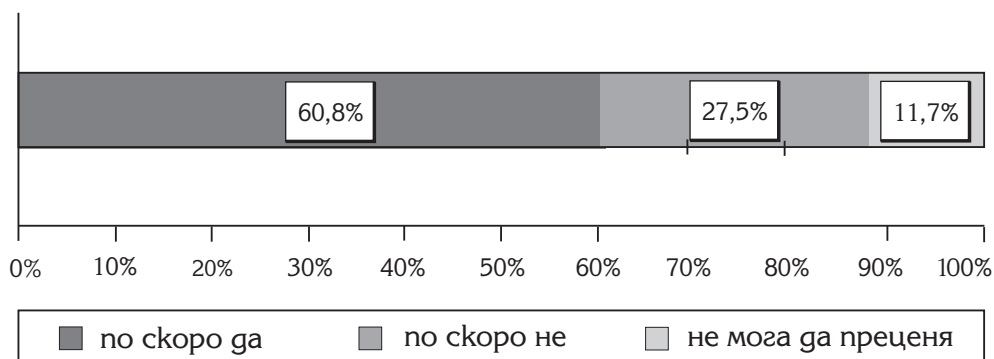

Ако бъдат увеличени сега действащите глоби за работодателите,
очаквате ли да намалее следните нарушения по отделни
разпоредби на трудовото законодателство:

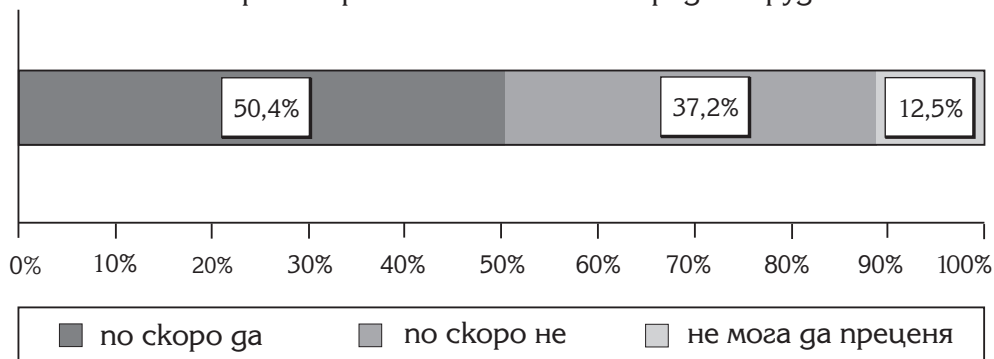
Наемане без трудов договор

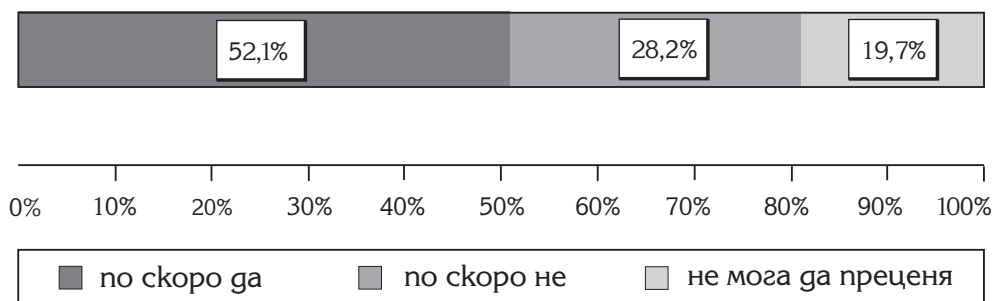
Наемане на работа на непълнолетни лица

Неправомерно полагане на извънреден труд

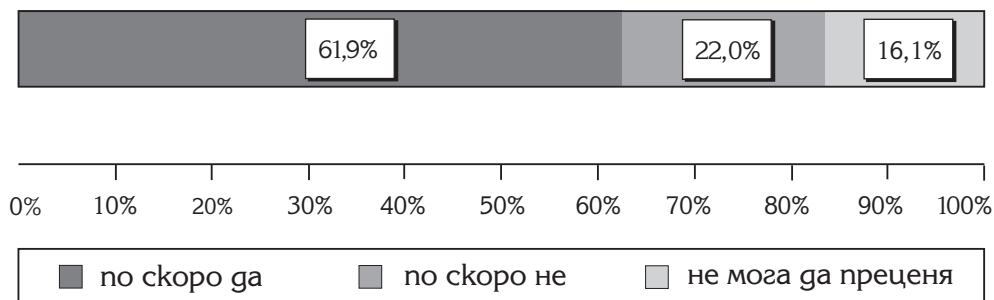

Забрана на ползване на отпуски

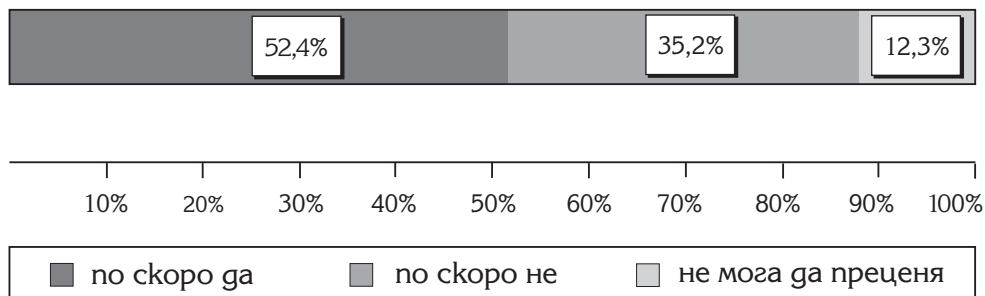

Ако бъдат увеличени сега действащите глоби за работодателите, очаквате ли:

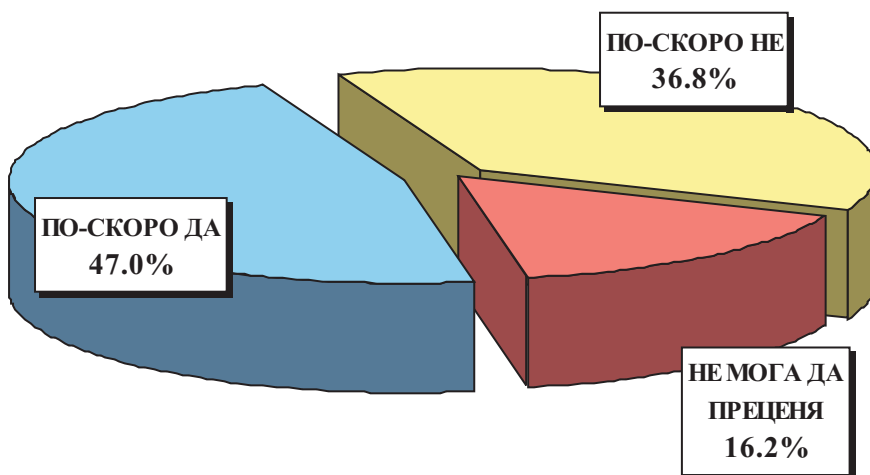
По-малко да се пречи на работата на контролните органи и да се спазват предписанията им

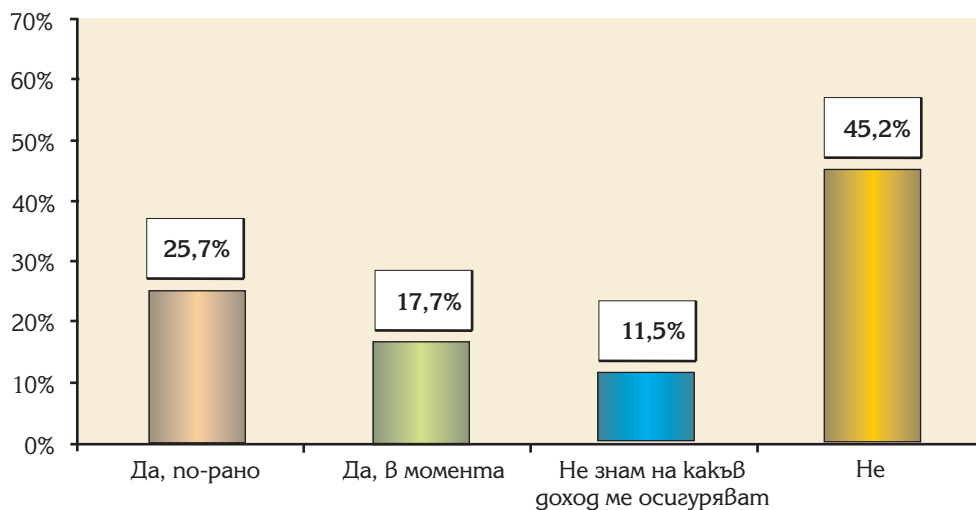
Да намалее случаите на заплаќање на труда "на черно" (без да се внасят гължките осигуровки Върху ВЪзнагражденията)

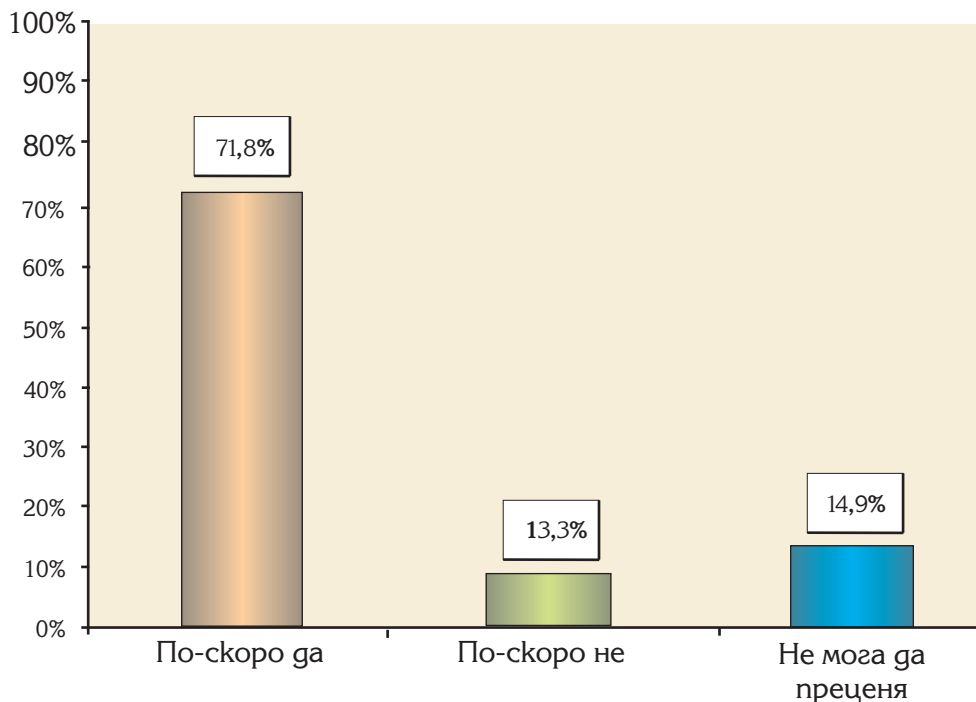
При установени нарушения, трябва ли паричните глоби да бидат по-малки за по-малките предприятия и по-големи за по-големите предприятия

Случвало ли Ви се е Вашият работодател да Ви осигурява Върху доход, различен от този, който получавате в действителност?

Ще намалят ли, според Вас, тежките нарушения на трудовото законодателство от страна на работодателите ако контролните органи по-често спират дейността на предприятия-нарушители?

Данка Матеева
Разгърнатата и ефективна социална политика
в интерес и полза на хората

Аз съм кмет на община Иваново от една година. Това е мой първи мандат, поради което не мога да претендирам за особено богат опит в тази област. Общината е със застаряващо население, намира се в близост до големия административен център Русе и е със селища с население от 150 до 3,000 жители.

Кмет съм на една изключително красива община с неповторима природа и уникално богато културно-историческо наследство със световно значение. В нашата община има обекти, които са под закрилата на ЮНЕСКО. Тъй като природата е много красива развива се туристическа дейност и съществува също изключително голям интерес от страна на групите чуждестранни туристи, които посещават общината.

Това е единствената селска община в Русенска област. Хората са свързани със земята, запазили са в сърцата си традициите, опиращи се на корените им. Това е община Иваново във времето на европеизирането си, във времето на развиващите се динамични глобализационни процеси. Тя е типичен пример за българска община с малки мащаби и с типични противоречия в новата социална среда, с произтичащите от това политики на местната власт, свързани с човека.

Пред вас бих искала да споделя част от нашия опит по отношение на социалната политика, натрупан в обществено-политическата дейност на общината през изминалата част от мандата ми.

Приоритетните области на социалната политика в община Иваново са следните:

На преден план поставяме усилията за преодоляването изолацията на селата. То се осъществява предимно чрез активно съдействие на читалищата от селата в общината и запазване на културата, бита и традициите.

В непосредствена връзка с това поставяме стъпки на местната политика за подобряване на социалната среда, насочени към привличане и ангажиране на жителите за по-активно участие в местното самоуправление при обсъждането и приемането на основни, принципни документи в тази сфера. За целта се изграждат обществени съвети по кметства.

Друга съществено важна насока на нашата социално ориентирана политика е интеграцията на малцинствата. В нашата община - когато започнах да работя като кмет - приехме един модел за срещи на местните духовници, бих казала, за провеждане на диалог на местните религиозни водачи, тъй като те се явяват духовната власт на територията на общината. Оказа се, че такива срещи и такива

диалози преди не са се провеждали и за моя много голяма инненада се оказа също, че имамът и християнският свещеник в съответното дадено населено място въобще не се познаваха. Първата им среща следователно беше напълно, типично опознавателна. Тридесет са населените места в нашата община. От тях само в три имаме мюсюлмани, другите са чисто български населени места. Твърде скоро този модел за диалог и съвместна работа на етническите групи се оказа работещ, при това доста добре. Сега можем вече дори да кажем, че той се утвърди. Провеждаме вече също така срещи на местните религиозни водачи с общинското ръководство.

Друго много важно направление на нашата обществено-политическа дейност са социалните услуги, както и практически стъпки за подобряване на жизнената среда за хора с увреждания. В това отношение политиката е насочена към насърчаване на хората с увреждания и техните близки, към обединяване на усилията им с тези на общината, за да могат да се осигурят възможности за подкрепа и интеграция.

Тези практически стъпки свързваме и съответно ги интегрираме в една относително активна здравна просвета и образование. В тази сфера се работи по изготвяне на проекти, целящи повишаване на здравната култура и съответното практическо поведение на населението.

Инициативите от следващото направление са свързани със следния факт: нашата община има общо взето застаряващо население. Имаме само четири училища, в повечето села училищата са закрити преди доста години. Но въпреки това, или по-скоро именно поради това, ние поддържаме редица младежки инициативи. Те са ориентирани преди всичко към обединяване и ангажиране на младите хора за активно участие в живота на общината. Потенциален партньор тук са на преден план училищните настоятелства.

Тук искам да се върна на въпроса за срещите с имамите и християнските свещеници, които са от изключително голямо значение също за младото поколение, тъй като се оказа че при младите хора колкото и малко да са те в общината и от едната и от другата религиозна общност, негативните моменти сред тях по отношение на алкохол, наркотици, агресивност и т. н. се проявяват независимо от това, кой каква вяра изповядва. В следващите ни срещи с местните духовни водачи ще засегнем именно тези теми поне вече така сме се договорили за да могат да се преодолееят тези отрицателни моменти сред младото поколение.

В тази връзка провеждаме естествено срещи на младежите с други социални и възрастови групи по такива теми, особено като: групови и междуличностни конфликти, прояви на агресивност, за

Вредата от употребата на алкохол, наркотици и подобни. Както и други социално ориентирани инициативи за младежи, като например срещи с училищните настоятелства, с организаторите и ръководителите на културни и спортни организации, изграждаме също спортни клубове и т. н. Така например детско-юношеският волейболен клуб на едно от населените места в общината вече има редица успехи в състезания с други такива на територията на областта.

Успешната социална политика на местно ниво предпоставя изграждане на местни капацитети за нейното реализиране. Това придава самочувствие на хората и те могат да гледат напред с по-голяма увереност в собствените си сили и в бъдещето.

В едно от селата, в Щръклево, започна изпълнението на такъв проект, финансиран от програмата СИФ, както и на друг по линия на програмата "Социален помощник". Изпълнението на тези проекти ни предоставя възможности за следното:

- да постигаме консенсус относно приоритетите в местната социална политика;

- да изграждаме практически умения на участниците за осъществяване на конкретни съвместни действия, както и натрупване на опит и обмен на такъв във всички фази на проекта;

- да създаваме основи за изграждане на механизми за насочване, разпределяне и предоставяне на социални услуги и активно включване на подпомаганите лица и групи в живота на общността;

- да изграждаме мрежа от местни неправителствени организации.

Водещи за нас в тази сфера са взаимодействията, взаимовръзките и взаимозависимостите между социалната политика и гражданското общество. Поради това във всички наши села поддържахме клубове на пенсионера и на инвалида, където лесно можем да усетим и да обсъдим обществените нагласи.

Гражданското общество влияе върху местните политики и чрез традиционните български институти, наречени "народни читалища". Съществуващият в тях потенциал материална база и кадри осигурява осмислянето и адаптирането на малкото село като човешки ресурс в националното, а оттам и в регионалното, съответно в глобалното цяло.

Политиката на общинската администрация е насочена приоритетно също към подобряване обслужването на възрастните хора. Поддържахме четири т. нар. "домашни социални патронажа", които обхващат 280 човека. Те са изключително необходими и популярни поради липсата на социално-битово, а в някои по-малки и по-отдалечени селища също и на търговско обслужване.

Подпомагането на социално слабите и болните се осъществява чрез поевтиняване на храната им, или чрез осигуряване на безплатна

такава, както и чрез осигуряване на домашен помощник или т. нар. социален асистент. Всичко това постигаме чрез привличане на финансови средства по различни социални програми, като "Социален асистент", "Социален помощник", "Зимна трапеза" и подобни.

Друг момент в социалната ни политика е осигуряването на подходяща среда за социални контакти. В моята "Програма за кмет" съм заложила на създаването на "дневни центрове за възрастни хора", където да се предоставя възможност за следното:

- ефективно компенсиране на липсващите безплатни медицински консултации;

- превантивна работа с психолог;

- връзка чрез глобалното комуникационно средство Интернет с децата и внуците, които работят на стотици и хиляди километри от дома.

Обективните трудности за местната власт по въпросите на социалната политика са много. Те са свързани предимно със следното:

- силното намаляване и ограничаване на комунално - битовите услуги;

- липсата на стабилна и ефективна държавна политика в областта на здравеопазването за селските общини и райони;

- скъпия транспорт и възможностите за контакт с близки и роднини от големия град;

- ограничените финансови ресурси, както лични, така и бюджетни.

За да могат да се преодолеят затрудненията ние предлагаме преди всичко следното:

- При разработването на Републиканския бюджет средствата за социални дейности да се съобразяват с потребностите и затрудненията на малките общини.

- Социалното министерство да подпомага проекти на общини със застаряващо население.

Нашето общинско ръководство съзнава ролята на местните граждански групи и възнамерява и в бъдеще да им предоставя възможност за реализация на свои проекти, като им партнира, включително като се обмислят съвместно възможностите за създаване на Общински проектен фонд, който на конкурсен принцип да финансира местните инициативи. Проучваме и възможностите за прилагане на Правилника за частните поръчки.

По този начин ще може:

- да се укрепят местните капацитети;

- да се решават по-бързо и по-ефективно конкретни местни проблеми и да се подобряват условията на живот;

- да се укрепи партньорството като принцип на работа;

- да се мотивира доброволния труд;
- да се включи местния бизнес като корпоративен партньор в гражданското общество;
- да се постигне реално и ефективно включване на гражданите в местното самоуправление;
- да се изгради фундамент за работа в условията на структурните фондове на Европейския съюз и за реализация на Националната програма за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 година.

За реализирането на посочените инициативи и за подпомагане на местната социална политика ние се ориентираме също към ползване възможностите на оперативната програма "Развитие на човешките ресурси" и предлагането на т. нар. подход "Лидер" в България.

Анелия Кардашлиева **Социалната политика, младежта и** **предизвикателствата на глобализацията**

Европейският съюз буди интерес у целия свят със своя социален модел. Той е обединение на група развити държави, споделящи общи ценности като правата на човека, демокрацията и солидарността, обвързване на икономическото развитие, социалната справедливост и опазване на околната среда. Въпреки това Европейският съюз е изправен пред значителни предизвикателства, които поставят под въпрос бъдещето на Социална Европа. В тази връзка глобализацията поставя повече по-високи изисквания пред европейската работна сила и икономика в това число и пред България като страна-член на Европейския съюз.

Самият термин "глобализация" по силата на своята неопределеност има върху широката публика ефектно, почти магическо въздействие. Независимо как ще определим глобализацията, в нейната основа са икономическите процеси, които превърнаха производството, търговията, финансите и свързаните с тях пазари в нещо, което излиза извън границите на отделните държави. Истинският двигател на глобализацията е капиталът и преди всичко транснационалният капитал.

Свързаните с икономическото развитие информационна и технологическа революция все по-тясно обвързват всички региони на планетата, динамизират икономическия, политическия и културния обмен, а това пък от своя страна води до задълбочаване на различията между високо развитите и слабо развитите страни. Развитите страни днес са в ролята си на доставчици на качествено нов безграничен ресурс информация, знания, научни постижения. В 21-ия век усилията на тези страни ще бъдат насочени към реализиране на техните собствени цели и интереси и те само в твърде ограничени рамки ще бъдат склонни да полагат грижи за благоденствието и просперитета на другите страни. Реалната перспектива за развитие на световните процеси е такава, че развитите страни последователно и целенасочено ще се стремят да запазят и увеличават своите предимства, като им придадат необратим характер.

Някогашните Интернационали, създаващи чувството на всеобща солидарност на работниците останаха в историята. Възбужденията обаче, които ги породиха и подхранваха, се възродиха в стремежа за развитие на гражданско общество. Как да разбирате това развитие? Дали да останем само в границите на икономическите му измерения? Идеята за икономическо развитие винаги е имала за основа определена техническо-икономическа база, измервана чрез показатели за приходи и растеж. Развитието само по себе си пре-

небрегва всичко, което не може да се изчисли и измери - живота, страданието, радостта, любовта, като единствената му мярка за удовлетворение е в растежа на производството, на производителността, на паричните доходи. Определението му е само в рамките на количественото, затова то пренебрегва качествата на бита, на живота, на хуманизма.

Икономическото развитие поражда знание, което не е в състояние само по себе си да види проблемите в тяхната многоизмерност. Образованието в развития свят дава много знания, но е и причина за неспособността да се схване същността на редица фундаментални и глобални проблеми. Според мен понятието "развитие на обществото" в условията на глобализацията трябва да бъде допълнено с понятието "политика на човечеството". Щом говорим за глобално развитие, за глобални пазари и финанси, трябва да говорим и за глобална политика. Именно тази политика ще успее да направи хората солидарни, извън тесните рамки на националните им граници. В името на глобалната цивилизация е възможно постигането на огромен напредък в човешкия дух, но не толкова в техническите му възможности, а в истинската му същност като психика и система от ценности.

Лесно може да се определи материалната стойност на отделния човек, но доста трудно се оценява социалната му стойност. Това е така, защото тя не се мери с тегло, пари или друга количествена мерна единица. Всеки човек е ценен и уникален. Всеки човек има право на избор. За всеки човек е важно да осъзнае мястото си и ролята си в обществото. Какво ще направи с бъдещето си зависи единствено и само от самия него. Ролята на държавата и обществото са да помагат и подкрепят изграждането му и реализацията му като личност в същото това общество.

Опитът на България да се впише в новото международно разделение на труда и преразпределение на пазарни позиции на този етап не е много успешен, а това от своя страна оказва директен ефект върху социалната структура. Проблем №1 се явява субектът на социалната промяна и модернизация. Днес липсват достатъчен брой подходящо мотивирани социални субекти, способни да модернизират обществото. Социалните субекти, формиращи социопрофесионални групи, които можеха да се превърнат в масова база за желаните промени, днес са размити, разпръснати и деморализирани. Тъкмо тези групи притежават най-значителния образователен, културен, професионален и социален потенциал. Но за жалост мащабите им са стеснени до границите на критичния минимум. Като следствие от това се явява изкривяването на процеса на социалната трансформация. Най-често социалната трансформация и свързаните

с нея процеси, обслужват интересите на глобализацията, което особено много касае страните в преход в това число и България.

Всеки опит за реформи крие риск за изоставане или едностранчиво развитие на страни, в които липсват възможности за инвестиции, технологични и социални иновации, свързани със заетостта, бедността, маргинализацията и други. Това задържа конструктивните промени в условията на живот на хората, в техния стандарт, създава вакуум в ценностната система, поставя пред изпитания социалната политика. От своя страна, това създава предпоставки за промяна на нагласата за значимост в общественото съзнание, в очакванията отправени към социалната сфера. Формира се социална изолация, която трансформира в негативна посока социалните ценности на групово и личностно равнище. Точно в такава ситуация се намира и България. Социалната политика трябва да се превърне във фактор на производителността, а това означава, че за качествената промяна е необходима инвестиция в човешки капитал. Може би най-основната предпоставка за оцеляване на обществото е възпроизводството на човешкия ресурс, а оттам съчетаването на приемственост и промяна в процеса на смяната на самите поколения.

Като цяло младежите са социално-демографска група, която буквално очертава облика на близкото бъдеще на обществото като система от обществени отношения и ценности и на държавата като структура от институции. За това именно държавата и в частност провежданата от нея социална политика трябва да играе основна роля в грижата за тази важна част от обществото.

Това трябва да бъде политика на интеграция на младежта, която да е принципна и същевременно гъвкава. По този начин тя може да отговаря на условията в един постоянно изменящ се свят и нейното изкарване на преден план не трябва да бъде нещо, с което се играе само по време на избори. Младите хора най-лесно могат да премахнат дистанцията между себе си и институциите. И пак те са тези, които благодарение на медиаторската си функция между поколенията, могат да формират доверие, да гарантират диалога, а и да помогнат за вписването на България в модерния, глобализиращ се и силно технологизиращ се свят.

Младежите са специална целева група на Европейския съюз в региони области. Политиката, насочена към тях е нещо като политика в напречен разрез, т.е. тя е част от много други политики - образователна, социална, политика по заетостта. А в един малко по-общ план, тя се отнася и до насърчаване на младежките активности.

Политиките, които се изработват трябва да бъдат насочени към подобряване на социалната и професионална интеграция и реализация на младежите, отчитайки големия брой проблеми в необлагодетелстваните градски и особено селски райони. Политиките в областта на младежта трябва да се подгредят по приоритети и да се настоява за целенасочено и междусекторно действие, за да се гарантират равни възможности на младежите в тези области.

Процентът работещи млади хора у нас е значително по-нисък в сравнение с връстниците им в Европа, а голям брой от безработните и неактивните са с ниска квалификация. България разполага със значителни неизползвани вътрешни трудови резерви, които биха могли да бъдат активирани за рязко покачване на нивото на заетост и за постигане на необходимия ни висок икономически растеж.

България и по-специално левията трябва да продължи да провежда последователна политика за насърчаване на инвестициите в професионални умения и образование и за привличане на повече хора на пазара на труда

За да бъде насърчена младежката инициативност е необходим диалог и поне минимално равнище на доверие. Това предполага младите хора да бъдат приети като равни в обществото на възрастните. Младият човек има нужда от публично пространство на свободна и честна конкуренция, в което да утвърди себе си. Нашите деца, тяхното поведение и несигурност са плод на новите реалности на днешния ген - такъв, какъвто е за цялото ни общество. Крайно време е не само да се генерират, но и да се планират общи стратегии и визии за решаване на проблемите.

Откъдето и да го погледнем, 21-ия век е век на младите хора. Те са друго, различно от нас поколение - акумулират гражданска енергия чрез блогове и оформят маршрутите си с GPS. За тях Интернет е това, което за нас бяха книгите. Говорят много езици, общуват без проблеми, нямат нашите спомени и травми и им е по-лесно да станат част от един глобализиран свят. По-толерантни са и много по-свободни.

Идентифицирането на младите хора като ресурс на България е от особено значение. Както в представянията на България никога не липсва красивата природа и богатото културно-историческо наследство, така не трябва да липсват и младите хора. Извеждането им напред ще даде повече възможности и перспектива на страната ни, а и ще гарантира привлекателността ни. Защото безспорен е фактът, че младежите, които остават в България засилват нейната привлекателност. Те са гаранция, че модернизирването на държавата ще продължи, че реформите ще се случват и са гаранция,

че страната ни има бъдеще. Много важно е обаче, основните социални ценности и права да не бъдат поставяни под въпрос. Това може да ни гарантира спойката на солидарността и съхраняването на общностното чувство за "Ние". Силата на хуманизма е в неговата привлекателност и непреходност, но това няма как да стане без активното включване на младите хора, защото на всеки един млад човек сетивата и ума му са отворени към хората, към промяната и предизвикателствата на света. И така ще бъде поне в обозримото бъдеще.

Тодор Марков
Глобализацията: Проблеми и последици
на местно ниво. Някои изводи

Уважаеми гости, колеги,

Има някаква провокация в съчетаването на проблемите за глобализацията с локалните проблеми стоящи пред общините в България. Мащабите са толкова контрастни, а трябва да открием връзката между дневния ред в една малка община у нас и процесите развиващи се в световен мащаб. Въпреки това, точно тук ние можем да намерим пресечната точка, фокуса на редица проблеми, пред които сме изправени.

Първият въпрос, който си задавам е, какво представлява глобализацията, доколко е уникална тя като явление?

Този въпрос е твърде общ, но колкото и да не желая това, не мога да го избегна, няма да мога да мина без едно кратко общо въведение в темата. Най-малкото, защото в противен случай лесно може да изпагнем във взаимно неразбиране да говорим с едни и същи гуми за различни неща или обратно с различни гуми за едно и също нещо.

Темата за глобализацията, независимо в какъв контекст се разглежда, през последното десетилетие беше толкова експонирана, че започна да се профанизира. И като разбиране на самото явление и като елемент от обяснителния инструментариум на социално-икономическите и производните от тях процеси в обществото.

Без всякакви претенции, аз ще дам тук едно работно определение за глобализацията, което според мен обхваща нейните основни белези. Глобализацията в същността си е обективен процес на размиване и разчупване рамките на националните държави, ерозиране на техния суверенитет в класическото разбиране на това понятие и паралелно на това постепенно изграждане на нова система от наднационални институции и регулаторни механизми от финансово-икономически, политически и социален характер. Този процес се улеснява и катализира от развитието на съвременните комуникационни и информационни технологии, от развитието и достъпността на средствата за транспорт и свързаната с тях инфраструктура.

Определението, което дадох е предимно описателно, но то ме улеснява, когато разглеждам проблемите, свързани с разбирането на глобализацията, а от там и на същността на проблемите, порогени от нея и предлаганите решения.

На първо място, в определението, което дадох, глобализацията се характеризира като обективен процес. Значи тя не е резултат от нечия воля, добра или лоша, още по-малко тя не е въпрос на субективно възприятие, а явление, което има своите обективни социално-икономически корени.

На второ място, когато се говори за глобализация, често се смесват два различни процеса – процеса на глобализацията и процеса на универсализацията. Тези процеси често се преплитат, но не бива да се смесват – глобализацията има своите социално-икономически и политически измерения, докато универсализацията е на нивото на нормативността, на ценностите и идеите. Едното е преди всичко материално явление, а другото – явление от сферата на духа. Универсализацията като явление съществува много преди глобализацията. Не е нужно да търсим дълго примери. Разпространението на християнството и исляма, разпространението на идеите на Просвещението са все примери за универсализъм.

На трето място, аз искам да напомня, че днешната глобализация не е чак толкова принципно нова като явление. Подобни, сродни процеси, но в по-малък мащаб са протичали и преди. Отново само ще илюстрирам това с няколко исторически примера. На първо място, като пример мога да посоча процеса на налагане на гръко-римския цивилизационен модел в цялото Средиземноморие. Този процес е съпроводен с т. н. елинизация и романизация на покорените народи. Другият пример, който мога да дам, е от доста по-късен исторически период. Той е свързан с процеса на създаването на националните държави в Европа, процес, който като цяло завършва през XIX век. И в двата случая имаме редица общи неща. Процесът тръгва и се насочва от общ властови център (империята на Александър Велики, Римската империя, Пруссия по отношение на Германия и Пиемонт по отношение на Италия), който насочва процеса, имаме налагане на общи правила и ценности, включително общи парични единици, общ език и премахване на съществуващите бариери пред търговския и културния обмен между съставните части на цялото.

Вторият въпрос, който си задавам, е **до какви последици води процесът на глобализация на местно (локално) ниво?**

Предварително искам да кажа, че последиците, резултатите от един процес се виждат едва тогава, когато процесът е завършен и се видят неговите плодове. Казаното се отнася с пълна сила и за глобализацията. Днес тя е все още в началото си, необходимо ѝ е историческо време. Ние обаче не можем и не бива да изчакаме, а трябва още от сега да се опитаме да разкрием същността и последиците от този процес, без да се страхуваме от евентуалните грешки. Защото от това зависи как ще посрещнем и овладеем проблемите и предизвикателствата на протичащите процеси, как ще живеем днес и как ще се подготвим за живота в утрешния ген.

Като **първа последица**, аз бих посочил постепенното отмиране на т. н. „локални острови“ – места и държави с особени правила (регулации), с особена структура и ценностни системи. Изглежда те

нямат бъдеще. Глобализацията „размива“ бариери и локални разлики. Тя на практика отрича плурализма на социално-икономическите системи. В краткосрочен план, глобализацията увеличава ножицата между богати и бедни страни, но в дългосрочен план постепенно нивелира отделните страни и региони като "рендосва" разликите. При нея вече нямаме „мембранна дифузия“, а пряко влияние особено чрез мигриращите транснационални финансови потоци, движени от инвеститорския интерес. За да може глобалният финансов пазар да действа като регулатор на локално равнище, преди това трябва да се "разчисти терена". Главното в това "разчистване" се състои в елиминиране на регулиращата функция на държавата: извършва се толкова любимия на неолибералите процес на дерегулация. Точно финансовият капитал, освободен от опека и контрол на държавата, придвижващ се независимо от националните граници, воден от посоката на инвеститорския интерес, тъкмо той „преначертава“ картата на социално-икономическия, социално-структурния и демографския „ландшафт“ на цели държави и региони. Заг инвеститорския интерес се крие стария принцип за „максималната печалба“ непосредствена или прогностично позиционирана в обозримото бъдеще.

Като **втора последица** бих посочил, че отделните общини и региони започват да излизат като субекти на „глобалния пазар“ и да се "котираат" на него. Рейтингът им се определя от това, доколко те са привлекателно място за инвестиции, от гледна точка на материалните и човешките ресурси, с които разполагат, от това какъв е капацитетът им като производители и консуматори на стоки и услуги от различен характер. Чрез т. н. процес на регионализация, част от прерогативите на централното правителство се делегират на местните власти, на общините. Така например общините могат да кандидатстват за финансиране от структурните и кохезионните фондове на Европейския съюз. По този начин, от една страна, се създават възможности за провеждане на по-самостоятелна политика на местно равнище, а от друга страна се осъществява постепенен процес на унификация, чрез покриването на необходимите общи стандарти и налагането на определени общи модели за социално-икономическо развитие.

Като **трета последица**, аз бих посочил, че в началото се засилват разликите между отделните региони. Капиталът "мигрира" в районите с най-голяма и най-бърза възвращаемост. По този начин в малките селища и общини се формира моноотраслова структура на местното стопанство. А това прави социалната ситуация и социалната стабилност особено уязвими от отрасловата специфика и пазарната конюнктура.

Като цяло, искам да отбележа, че никога досега не е било възможно да се привличат и мобилизират толкова големи капиталови потоци за инвестиране в реализиране на местни (локални) проекти, но и никога досега не е било възможно толкова бързо, ефективно и в глобални мащаби да се блокират финансовите пазари и чрез тях реалния сектор. Развитието на сегашната финансова криза, преминаваща в икономическа криза, ясно го показва.

Третият въпрос, който си задавам е, **какви са основните изводи, които можем да си направим от процесите на глобализация и тяхното влияние на местно ниво? До какви практически изводи можем да стигнем?**

Колеги, както видяхте, глобализацията е обективен процес, който не може да бъде спрял. Според мен, правилният подход е да се възползваме в максимална степен от положителните му страни и да ограничим, доколкото можем, отрицателните. Това е лесно да се каже, но не е толкова лесно да се реализира.

Нашият подход към глобализацията и порогените от нея социални проблеми има **две основни страни**.

Първата страна е принципна. Става въпрос за принципите на социалната политика, която ще следваме, за приетия от нас социален модел, важна част, от който е социалната държава

Левницата стои пред избор. Проблемите не чакат, необходими са решения за овладяването им. Изправени сме отново пред стария въпрос: "Какво да се прави?" Ще оставим ли всичко на действието на механизмите на пазарната саморегулация? Ще продължим ли да приватизираме все повече социални услуги и функции, които досега са били грижа на държавата? Или обратно, ще възстановяваме и засилваме регулиращите и преразпределителните функции на държавата?

Очевиден е провалът на неолибералните решения. Не става дума за това, че рецетите от 1990 г., давани на развиващите се страни и на страните от бившия Източен блок са грешни. Тогава нещата изглеждаха, пък и стояха по съвсем различен начин. Крахът на държавния социализъм се възприемаше като триумф на неолибералния аглосаксонски капитализъм. Всичко изглеждаше дотолкова окончателно, че Френсис Фукуяма написа през лятото на 1989 г. статия с емблематичното заглавие "Краят на историята".

Днес ситуацията е коренно различна. Няма място за триумфални нотки, особено след Ирак и днес, когато се разклащат устоите на световната финансова система. Последиците от това като вълни започват да се разпространяват във всички останали области на обществения живот и на първо място в сферата на реалната икономика. Това поражда необходимостта да се проблематизират

Въпроси, които преди са се смятали за окончателно разрешени. Важна част от тях са въпросите за социалния модел и за социалната политика. Включително за взаимоотношението между пазара и държавата, за отношението към пазарните догми и догмите свързани със собствеността и ролята на държавата в икономиката. Важно в случая е това, че неолибералните решения се провалиха в самите развити страни, които ги предлагаха като успешен продукт на страните с развиващи се пазарни икономики.

Втората страна е на равнището на конкретните политики на секторно ниво, на регионално ниво, ориентирани към отделните социални групи и подгрупи. Тук можем само да посочим някои основни тези, от които би следвало да се ръководим.

Преди да предлагаме конкретни решения, първо трябва да сме наясно какво целим и от какви ценности позиции ще тръгнем към тяхното реализиране. Последното е особено важно за нас, като представители на левицата. Ценностите са **differencia specifica** * на левицата, очертават рамките на приемствеността и единството в нейното многообразие от течения. Тези универсални ценности - солидарността, социалната справедливост, свободата, в последна сметка могат да се обединят във фокуса на едно понятие - социален хуманизъм, в чиято основа е разбирането, че човекът е мяра за всички неща, че икономиката съществува заради човека, а не обратното - човекът заради икономиката.

Основният въпрос за всяка социална политика е въпросът за стандарта на живот, за доходите. Поддържането и повишаването на равнището на доходи може да става по различни начини - чрез регулиране на пазара на труда и равнището на минималните заплати в различните сектори, чрез повишаване на производителността на труда, може да става и чрез различни форми на социалното подпомагане. Най-важното е не само да се преразпределя чрез бюджета, а да се генерират нетни доходи. Това изисква поддържане и дори увеличаване на равнището на заетостта.

За да може да се случи казаното по-горе, трудовият пазар трябва да се диверсифицира, да се разнообрази по отношение на търсене и предлагане. Така ще се намали риска кризата в един или два сектора да се отрази силно върху заетостта, а от там и върху доходите на голяма част от населението в активна възраст.

Разумно е да се инвестира в развиване на социалната инфраструктура - учебни заведения, детски градини, лечебни заведения, социални

---

*/ "Специфична разлика". Във философията предимно в смисъл на специфичен признак, характеристика на явление, разграничаващи го съществено и принципно от други подобни. Бел. на ред.

домове, културни институции. Това обикновено се води за непроизводителни разходи, но всъщност има голям социален ефект с индикативни икономически измерения. Още един довод за това е, че като правило в условията на икономическа криза и рецесия става много важна ролята на държавата като инвеститор.

Проблемът за финансирането на изграждането и поддържането на тази инфраструктура може да се реши по няколко начина. Чрез местната бюджетна политика и преразпределение на средствата от общинските бюджети, чрез централно бюджетно финансиране и чрез проектно финансиране. Друг източник е привличането на външни капитали. За предпочитане е обаче тези капитали да са под формата на инвестиции, а не като заеман капитал. Това е необходимо, за да не задлъжняват общините повече от допустимото.

За успешното реализиране на социалната политика на местно равнище не по-малко важно е доброто взаимодействие между ангажираните в нейната сфера институции. Не трябва да забравяме и пренебрегваме възможностите, които се крият в публично-частното партньорство между общините и бизнеса. А така също партньорството и обединяването на общините при кандидатстване и реализиране на крупни проекти от регионално значение. Това, което една община сама не може да реализира, няколко общини могат да се справят с успех. Според мен подобна кооперация, изградена на принципите на солидарността и взаимната изгода, имат голямо бъдеще.

В заключение искам да кажа, че глобализацията поставя сериозни проблеми пред европейския социален модел и в частност пред българския социален модел. Когато търсим пътища за решаването на съществуващите социални проблеми, важно е да изхождаме, на първо място, от правилни ценностни позиции.

С риск да се повторя, отново ще кажа, че за нас като представители на левията, критерият винаги е човекът, неговия живот и реализация. Социалният хуманизъм е в търсенето и намирането на реални решения на социалните проблеми, за тяхното трайно, а не палиативно решаване.

Глобализацията наистина създава много проблеми, много несигурност, но също така създава и възможности за тяхното решаване. Социалната справедливост трябва да е в основата на социалната политика. Тя изисква грижа за всеки човек, но също така и неговото включване в социалния обмен, присъствието му на пазара на труда. Редица социални услуги могат да бъдат приватизирани, но приватизацията не е панацея, тя е само едно възможно решение, при което трябва да приеме също така като възможно решение и обратния процес този на национализацията при съответна важна обществена необходимост.

Колеги, тук само нахвърлях някои въпроси, без претенции за изчерпателност. Надявам се, че съм Ви провокирал за по-нататъшен разговор по тях. Сигурен съм, че така можем да достигнем и да се обединим около конкретни решения и конкретни политики в социалната област.

Благодаря за вниманието!

Иван Дочев

**Социалната справедливост и сигурността като
предпоставки за демократична и хуманна социална
политика**

Искам да се извиня, че нямам предварително подготвен текст, но въпросът, който ще поставя, има съществено значение и важно отношение към разглежданите проблеми. Няма да развивам философията, доколкото социалната политика и социалното са свързани със сигурността, но съм уверен, че ако водещият погеме тази тема, ще направи много добра връзка между тези две неща. В края на краищата голям брой от гражданите и хората, с които разговарям, не се чувстват сигурни не само защото могат да загубят работата си и да останат гладни. Този мотив не го пренебрегвам, но по-голяма е несигурността за техния живот, за тяхното имущество и въобще за начина, по който очакват да получат някаква справедливост.

Принципът «справедливост» е един от нашите три основни принципа. В едно демократично общество той се реализира според мен със справедливи закони, които имат социална насоченост, с една точна и добре планирана политика в този смисъл. В края на краищата обаче трябва да има някой, който да контролира и да бъде арбитър при прилагането на справедливостта. Арбитър в едно демократично общество може да бъде само съдът. И изведнаж стигаме до нещо, което непрекъснато си го мисля и което можем да наречем чувство за съществуваща липса на отговорност. В основата на това чувство е недоверието в съдебната институция. То се подхранва от практиката на съдилищата, които непрекъснато ни дават примери за несправедливи решения и за протакане на дела с години.

Често пъти, като се сблъскат с несправедливостта и беззаконието, хората в яда си казват: «Ще съдя!» Но после, като размислят малко по-трезво, си казват: «Какво да се занимавам! Нищо няма да постигна. Само ще си давам парите, ще минат години, пък и да получа евентуално някакво удовлетворение, всичко вече ще ми е отминало, омръзнало, претръпнало, и няма да ми се иска.»

Ние нямаме арбитър и затова нямаме справедливост. Затова някои популисти успяват да печелят хората само с обещанието, че ще раздадат справедливост. Но няма такъв, който да може да раздаде справедливост, докато тази съдебна система работи по този начин. Но как да се промени, когато днес, двадесет години след началото на промените, още не може да се реши как да се премахне шуро-баджанащината от различните нива на властта в държавата. А също така: по какъв начин съвсем млади хора по на 22 - 24 години са стигнали до високи професионални върхове, за да изпълняват функцията за реализиране на справедливостта? Те кога се научиха,

кога натрупаха опит, кога се изкачиха на върха на тази йерархия, изграждана в името на справедливостта? По какъв начин бих могъл да обясня това, когато едва 26-годишна юристка е поставена във фирма «Терем» да съветва за нейната приватизация не кого да е, а целия Военен съвет на Министерството на отбраната. Да, «Терем» е в списъка на забранените за приватизация, но неговите дъщерни дружества според тази млада юристка можели да се приватизират. Но тяхната собственост принадлежи 100 % на «Терем». Защото дъщерните дружества това са всъщност заводите, а самият «Терем» е само една «шапка» от директори, администратори и юристи. Но това младо момиче твърди, че техният капитал може да се продава и на мене ми се искаше да я запitam: «Кога те научиха да лъжеш така, и то само две години след като си завършила института?!» Може ли да има такова нещо - самото голямо предприятие, холдингът, да бъде в забранителния режим, а неговото имущество, което е вградено в дъщерните дружества, да не е и да може да се продава?

Използвам тези примери, за да покажа проблема. Не искам да се обосновавам само с Европейския съюз, който ни заявява същото това нещо: че в момента ние нямаме арбитър и нямаме справедливост. А каквито и закони да приемем, колкото и да са хубави и добри те, напредък не може да има, когато те не се спазват. Както и сега продължават да не се спазват.

Сега например се провежда «таен търг» за купуване на гориво. Защо е таен? Какво му е тайното на горивото? Или, може би, защото по това, колко гориво ще купиш, някой ще разбере, колко самолети има в България? Това се знае. Това го пише навсякъде. Броят на самолетите ни не е тайна. Или пък тайната се състои по-скоро в това, да не се разбере, кой го купува? И на каква цена? Да не се допусне някой друг да го купи, макар и по-изгодно за държавата.

Ще споделя още нещо свързано с правосъдието и справедливостта. Нещо също така необяснимо за мен. Когато започнах промените, когато трябваше да се променят законите, имаше една вълна на масово разкриване на правни факултети. Юристи се приемаха и обучаваха на много места. Те завършиха и сега почти навсякъде повечето ръководни длъжности се заемат от тези юристи. Аз като командир на корпус, а преди това на дивизия, съм имал юристи в екипа, с които съм работил съвместно. Сега взаимодействам с юристите и на Министерството на отбраната, и на Министерството на икономиката, и на други министерства, а също и с тези в Министерския съвет. Първото нещо, когато отида при тях, е, да ми кажат: «Това не може!» Можете ли да разберете тези хора? Те работят на такова ниво. И когато такива хора биват поставени за ръководители, а те навсякъде вече застанаха като ръководители, това озна-

това означава, че се тръгва от презумцията «не може!» И след това започваме да се опитваме да докажем или да направим нещо, за да може да се свърши някаква работа. Можем да си представим, че при това положение съдържанието, същността на поставените цели и задачи неизбежно ще пострада, ще се префасонира, изкриви.

Извинявам се, ако присъстващи тук юристи се почувстват с нещо засегнати. Аз - а може би не само аз - така съм почувствал тези неща и моля останалите присъстващи тук да кажат, можем ли да постигнем нещо друго, ако това положение не се промени? Или иначе всичко ще си остане само на книга. Ако се опитам да кажа нещо, няма да откликнат, няма кой да ме подкрепи и защити. Дори заместник министър ми заявява: «Не смея да свигетелствам по този въпрос, защото имам деца!» Не виждам въобще как можем да се преборим по-нататък за всички тези иначе много добри и полезни неща, за които се говори тук. Няма как да въведе справедливостта и реда в държавата, а пък същевременно държавата била на всички и за всичко виновна. Може и така да е, когато говорим за корупцията, когато говорим за другите институции, но в края на краищата крайното решение, справедливото решение се взема от независимия съд, който за мен е най-корумпирания в момента и не може да си изпълни отредената му естествено, демократично и логично обществена роля, с нейните отговорности и задължения пред обществото.

Тошо Кръстев

За някои специфични акценти на социалната политика на местно равнище

Социалната политика на местното самоуправление, т. е. на общината това е най-важната опорна точка на голяма част от населението в съответната община с управляващите.

Ще взема отношение към социалната политика на равнище община, тъй като децентрализацията още не е стигнала до ниво кметство и ние, представителите на местната власт в населените места, сме само едни посредници между общината и различните социални групи на населението.

В условията на реструктуриране на българската икономика в Община Велико Търново се очертават проблеми, свързани с намаляване на реалните доходи на населението, с увеличаване броя на лицата и семействата, които се нуждаят от социална защита. Нараства необходимостта от създаване на трайна заетост за включените в програмите за безработни лица и семейства.

За преодоляване на наличните негативни последици в социалната програма на общината се акцентира върху повишаване на жизненото равнище и благосъстоянието на населението, върху увеличаването и съхраняването на трудовата заетост, създаване на механизми за осигуряване на добре функциониращ пазар на труда, както и пазар на социалните услуги, на достъпна обществена среда за хората с увреждания.

През последните години Община Велико Търново участва в различни проекти, свързани с откриването на нови работни места, като проекта "Социални услуги в замяна на нови работни места" и други. По тази програма се ангажираха 63 социални асистенти в 14 населени места на стойност 46 000 лв. През 2008 г. тези услуги продължават по Националната програма "Асистенти на хора с увреждания" с 40 работни места на стойност 178 724 лв.

През настоящата година приключиха строително-монтажните работи по Проект "Красива България 2007", в които бяха ангажирани също така безработни жители от общината. Увеличи се броят на лицата, включени в различни видове обучения за професионална квалификация. Намали се относителния дял на дългосрочно безработните от общия брой на безработните лица в общината.

Социалното подпомагане и социалните услуги са една следваща по важност задача в социалната политика на общината.

Реализираха се съвместни мерки с институциите на териториално ниво за борба срещу злоупотребите със социални помощи.

Съвместно с Обединени холандски фондации се реализира проект за изграждане Дом за Възрастни хора в село Балван на стойност 210 000 лв.

През 2006 - 2007 г. се реализира проект "Мобилен консултативен център". В клубовете на пенсионера и инвалида в град Велико Търново, в кметствата на Балван, Дебелец, Ресен, Присово, Велчево и други се организираха приеми и домашни посещения за хората с увреждания и техните семейства. Със средства на общината се реализира, оборудва и обзаведе Център за социална рехабилитация и интеграция за лица с увреждания над 18 години, чиято стойност възлезе на 300 000 лв. Съвместно с Великотърновската митрополия на неин терен се преустрои и обзаведе еднокатжна сграда като Център за временно настаняване на бездомни лица. В конкурс за малки градове и общини бе защитен и приет проект в сферата на социалните услуги под наименование "Защитени жилища за младежи".

От началото на 2008 г. до 31 март 2009 г. Община Велико Търново изпълнява в партньорство с неправителствени организации проект по "Национална програма ФАР 2005" към Министерството на труда и социалната политика на тема "Нов живот за хора с умствена изостаналост". Чрез него се изгражда специализирано защитено жилище в село Церова кория.

В същия период в партньорство с Българската асоциация на лица с интелектуални затруднения се изпълнява проекта "Нови възможности за децата с увреждания". В неговите рамки са оборудвани и вече функционират Дневен център за деца и юноши (от 7 до 20 години) с капацитет 36 деца и младежи, както и Център за семейно консултиране.

За периода от 1 април 2008 г. до 31 май 2009 г. Община Велико Търново изпълнява в партньорство със сдружение "Център за социални и здравни грижи" съвместен проект по програма ФАР на тема "Създаване и функциониране на услугите социален асистент", който проект е предназначен в основни линии за малките населени места.

От месец май 2008 г. до месец май 2009 г. тече изпълнението на проекта "Социален асистент и домашен помощник".

В село Балван беше изграден също така Кризисен център за деца, жертви на домашно насилие или на трафик.

На територията на Общината има създадени 30 клуба на пенсионера и на инвалида: 4 във Велико Търново и 26 в кметствата на общината.

През изминалите две години бяха спечелени проекти за ремонт, саниране и оборудване на социални заведения на стойност над 300 000 лв.

До края на 2008 г. и през 2009 г. ще бъдат разкрити и реализирани следните социални услуги:

- Център за настаняване от семеен тип за деца с умствена изостаналост.
- Втори филиал на "Домашен патронаж".
- Защитено жилище за деца с умствена изостаналост.
- Дневен център за деца над 7 години.
- Център за настаняване от семеен тип за деца от 3 до 18 години.
- Център за социална рехабилитация и интеграция за лица над 18 години с увреждания.

От изнесеното дотук е видно, че в Община Велико Търново социалната политика е гъвкава, конкретна, плуралистична и разнообразна, предлагаща шансове и перспективи за реализация на индивидите и социалните групи.

Финансирането на социалната политика както текуща, така и проекти на основата на инициативи се осигурява в основни линии по оперативни програми, които се съфинансират същевременно от общините.

В сегашния период, когато се задава икономическа криза, ще има очевидно промяна в съотношенията между различните социални групи и естествено преди всичко между индивидите, в това число на реалните възможности за живот във всекидневието, шансовете за реализация и перспективите на развитие. Както и вследствие на това във взаимоотношенията между тях. Най-вероятно ще нарастне безработицата, което пък ще увеличи потребностите от по-големи необходими средства за социални помощи. Точно сега е моментът обаче общините да преосмислят и променят социалната си политика, за да бъде тя в крак с времето, като се търсят както нови източници за финансиране, така и нови партньори също по отношение на коопериране и организиране на съответни инициативи и поддръжката им.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНА ЧАСТ НА КРЪГЛАТА МАСА

Резюме, реплики, препратки и някои изводи на модератора на Първи панел Иван Велев

Дискусията в рамките на първи панел на кръглата маса протече изключително интересно. Открити се социално значими аспекти на предизвикателствата на глобализационните процеси към практическата политика на световно, регионално, национално, в това число и местно равнище, както и виждания за принципни реакции в техен отговор с цел овладяването им и съхраняването на социалния баланс и устойчивост в обществото.

Относително подробно бе описана настоящата социално-политическа практика в България, при това на фона на общата политика на Европейския съюз и принципите на т. нар. проект "Социална Европа" (Евгений Матинчев). Още по-задълбочено аналитично и аргументирано бе описано състоянието на здравеопазването в България, в сравнителен анализ бе направена определена креативно насочена и обективно издържана критика по отношение на някои проблеми и практики, съчетани с редица виждания и предложения за овладяване на възникналите предизвикателства в тази област. Същевременно бе подчертана взаимно обусловената ѝ зависимост със социалната политика, като се изтъкна при това необходимостта от съблюдаване принципите на хуманизма. Връзката здравеопазване, социална политика и социален хуманизъм бе определена като гаранция за позитивно и успешно овладяване на предизвикателствата на глобализацията, а успешното и ефективно здравеопазване като "най-сигурната инвестиция за обществото". (Проф. Гайдарски). В тази връзка се обсъдиха също принципни въпроси на регулацията от страна на държавата, на утвърждаването и реформирането на социалната държава, на очертали се нейни нови характеристики и възможностите за прилагане принципите на социално пазарно стопанство в сфери, засягащи повече или по-малко социалната политика. (Анализът на проф. Проданов за тенденциите към една т. нар. "неосоциална държава" бе представен в писмена форма; поради затруднения от служебен характер той не успя да присъства и да се включи в дискусията). Изведени бяха основни тенденции в развитието на съвременния свят с особено значение за формирането на една нова социална политика, като наред с нарастналата и по-сложна икономическа, търговска и промишлена наднационална взаимообвързаност, се постави акцент върху процесите на т. нар. "социално глобализиране" с произтичащите от него нови факти в социално-демографските структури. Както и върху т. нар. "глобално социално политизиране" на световния обществен живот в различните му

области. Което намира израз също в "нарастващата приоритетност на социални и екологически въпроси", както и в засиленото проникване на социалното в политическия живот и повишаване на неговата значимост както относно вътрешната политика на отделните страни, така и за международните отношения и сигурност. Тенденции, от които произтичат същевременно съответни направления на първостепенни предизвикателства за социалната политика в световен, регионален и национален мащаб, не на последно място на равнище местно самоуправление (И. Велев).

С това добро начало се "отприщи" нагласата за по-открито, включително критично-творчески обосновано представяне на проблемите, което пролича и във факта, че редица участници преминаха към свободно изказване и направиха допълнения към предварително представените си материали.

С интерес се посрещнаха констатациите и аналитичните изводи за мястото и ролята на жените в очертаващия се под натиска на глобализацията нов социален модел, в тази връзка перспективите за завоюване и утвърждаване на тяхната значимост и равнопоставеност в обществения живот, включително за повече социална справедливост и социална осигуреност в условията на едно противоборство със съответни противопоставящи се на това насоки и акценти на неолибералните политически тенденции (М. Китанова). В рамките на кратък анализ за социално-икономическите и социално-политическите стъпки в насока интеграцията на ромското малцинство в България беше поставен акцент върху една разгърната просветна, социо-културна и социализационно ориентирана работа с ромските деца като решаваща предпоставка за тази интеграция въобще (Проф. Станков). На базата на периодичните изследвания на Центъра за изследване на общественото мнение към Народното събрание бяха съобщени актуални национално представителни данни за социалното положение на българските граждани, отношението към социалните проблеми и социалната политика, включително удовлетвореност и критика към нея. С особен интерес се посрещнаха информацията и коментарите за общественото мнение относно промените в трудовото законодателство през последните месеци (Т. Траянова). В отделни реплики на участниците се подчерта значението на тези информации за формирането на социалната политика не само на национално, но и на равнище местна власт. В специално изложение за взаимозависимостта между икономическата и социалната политика беше акцентирано в критичен аспект върху необходимостта от "саниране" на редица практики в стопанската сфера, които не само са в противоречие с една рационална и ефективна, справедлива и хуманна социална политика, не само накърняват както вътрешнополитическия, така и международния имидж на

България, но и пречат на самото ѝ стопанско развитие, създават предпоставки за сенческа икономика и внасят определена несигурност, а понякога също елементи на хаос в обществения живот. Експлицитен пример в това отношение бе даден с провеждането на т. нар. "конкурси" при възлагане на проекти от икономически характер и се призова към съответно коригиране на закона за т. нар. обществени поръчки (Ю. Дудев). Идеята намери много положителен отзвук в редица реплики и бе недвусмислено подкрепена, включително от народни представители. В последвалата оживена дискусия бяха засегнати въпроси на държавната регулация и ролята на социалната държава (В. Пешев), за необходимостта от възможно най-бързо и ефективно реформиране на съдебната система, поставянето на преден план на социалната справедливост, активизирането на социалния контрол и не на последно място за акцентирането върху въпроса за връзката между социалната политика и сигурността, разбрана в един по-широк смисъл на думата (о. р. генерал И. Дочев).

* * *

От материалите и дискутираните въпроси в първи панел на Кръглата маса биха могли да се направят в най-общ вид също **някои първи по-конкретни изводи** за очаквани насоки и същностни акценти на социалната политика и нейното подобряване, за изграждане в близка перспектива на една нова такава в съответствие с обективните изисквания на глобализацията:

На преден план се очертават разбирането и обективният факт, че щом е налице "социално глобализиране", то от него произтича също така и тенденция на "глобално социализиране". В смисъл на развитие и усъвършенстване на социалните отношения в световното общество в зависимост от обективни и субективни фактори. Експлицитни примери за това има достатъчно и по численост и по убедителност: като се започне от износ и налагане на демократични порядки в недемократични общества и т. нар. "хуманитарен интервенционизъм" и се стигне до интегриране на отделни държави в големи демократични общности и разгръщане на всестранно сътрудничество на развити демокрации с повече или по-малко изостанали в това отношение страни с цел утвърждаване на демократични порядки и благоденствие в тях. Това означава, че глобализацията просто неизбежно налага, диктува в това отношение нови социализационни норми, които нито могат да се пренебрегнат, нито да се заобиколят. При което следва да се има предвид именно, че социализацията е не само инструмент, а преди всичко цел на социалната политика. На която цел тя е винаги подчинена от усилията по осъществяването на индивиди и социални групи, до тяхното развитие и устойчиво интегриране в обществото и неговата устойчивост.

Социалната политика следва да отчита, от една страна, нагласите на обществеността за нейната същност и насоченост, но трябва да се съобразява преди всичко с обективни налични и възможни предпоставки за провеждането ѝ, съответно с изграждането на такива. Същевременно тя трябва да отчита обективните тенденции в развитието на обществото и да се стреми да преодолява явни субективно обусловени и прокарвани тенденции, независимо от тяхната властова значимост и възможности в дадения конкретно-исторически момент. Т. е. да бъде достатъчно гъвкава и перспективна, за добруването на хората, в служба на социалната справедливост и хуманизма. При което да използва всички политически и икономически инструменти, предоставяни от демокрацията.

Социалната политика не бива да се свежда до моментни, в това число и временно-превантивни стъпки и мерки срещу акутни социални проблеми, до "временно обезболяващи" инициативи и / или проекти на социална помощ. Тя трябва да бъде ориентирана в перспектива, да бъде общообществено значима политика (не само набор от частични политики по направления), в която да фокусират социално-политическите задължения на други сфери от общественно-политическия живот. Тя следва да търси, разкрива, анализира, формулира и утвърждава новите социално-справедливи баланси в обществото чрез политическа координация преди всичко с най-чувствителните за обществото и човека сфери здравеопазването, труда/икономиката, образованието и околната среда. Една координация на принципа на равнопоставеността, на принципа на хоризонталната мрежа без субординация на сферите, тъй като те са взаимно свързани и взаимно решаващо зависими от тази връзка относно собственото си развитие и съществуване. Следователно тя се нуждае от стратегия, при това на ниво, което да е обвързващо за цялото общество. Т. е. нейните позиции и принципи да са своего рода ориентир и критерий за другите политически сфери и за обществото като цяло.

Социалната политика следва да се стреми към оптимизиране на социалната справедливост, към възможно висока хармоничност на взаимоотношенията между хората. И в този смисъл към социален хуманизъм. За целта следва да се използват различните форми и средства на демокрацията, като се започне от законодателната и изпълнителско-административната практика относно регулацията на социално значимите актове и действия, включително социалния контрол като демократичен инструмент и се стигне до една просветно-социализационна работа с цел повишаване на социалната култура и формиране на нагласи за промените в социализационната нагласа в отговор на наложилите се, а също и задаващите се

обективни и необратими изисквания на глобализацията. Всичко това се нуждае естествено от съответна информация и нейното овладяване, усвояване като практика.

Социалната политика следва да отчита културните и ценностните промени в обществото, които са не само плод на прякото въздействие на глобализацията, но и израз на рефлектиращо отношение към нея, на съответните субективно отработени нагласи за нейното овладяване и формиране на тази основа на конкретните, реалните социални взаимоотношения в обществото. Не на последно място защото те са особено важни за неговата функционалност и перспективност. Като на тази основа утвърждава принципите на устойчивост и на хуманистична насоченост в развитието на обществото.

Резюме, реплики, препратки и някои изводи на модератора на Втори панел Тодор Марков

Благодаря на участниците в дискусиата във Втория панел на днешната кръгла маса. Оказа се, че времето е много кратко, за да се обсъдят всички аспекти на тази многообразна тематика, както и различните гледни точки. Независимо от това биха могли да се изведат определени акценти и да се направят някои изводи.

Един първи извод е, че представителите на социалния хуманизъм в местната власт притежават реален експертен капацитет, способни са да правят задълбочени анализи на проблемите по същество, както и мотивирани също така от политически и ценностни позиции предложения за социалната практика. Това е особено важно, защото целта ни в крайна сметка е да се формират ефективни политики в социалната сфера.

Днешният форум показва, че българската левица притежава неизползван още потенциал, че в нея има голям заряд социална чувствителност, социална критичност и самокритичност, както и което е особено важно социална иновативност. Защото смятам, че ще се съгласите няма нищо по-жалко от една левица, която да не е способна да формира и реализира критично отношение към действителността, да не е способна да задава рационално и аналитично формулирани въпроси и да дава обективно обосновани отговори и практически решения за предизвикателствата на времето.

Времето на глобализацията е време на левницата. Левницата беше тази, която първа видя и прие глобализацията още в нейните първи стъпки: тя тръгна да руши националните бариери, да формира «интернационали», да твърди, че пролетариатът и капиталът «нямат родина». Затова левницата не може да бъде тази политическа сила, която да създава реакционна същност на глобализацията. В такава реакция се превръщат онези социални слоеве и течения, чиито взор, сърце и интереси са обърнати назад към миналото, а в това число и съвременния имперски глобализъм. Точно левницата обаче е тази, която трябва да говори - и не само да говори - а също и да създава една друга глобализация, «социалната глобализация». Тя трябва да се бори за налагането на хуманните и справедливи социални стандарти в глобалния обществен живот - в труда, в заплащането, в социалната сигурност: всички основни социални права трябва да се превърнат в глобални социални стандарти в съвременния обществен живот, в стандарти на отношенията между отделните хора и социални групи в обществото.

Само по този начин глобализацията се свят ще може да стане не само «свят на капитала без родина», но и родина на един нов тип човек - човек който знае своя произход, има своята културно-исто-

рическа идентичност и е готов същевременно да влезе с достойнство в света на глобалните комуникации, на конкуренцията и сътрудничество между хората отвъд тесните рамки на националните граници, отвъд етническите, културните и религиозни различия. Що се отнася до нас, до практиката в България, тук се изказа редица ценни идеи и предложения. Бих искал да посоча някои от тях.

На първо място това е идеята за законодателна инициатива с цел изменения на закона за обществените поръчки. Това е важно и като начин за по-ефективно изразходване на публичните финанси и същевременно като начин за внасяне на повече прозрачност, а с това и на повече справедливост в тези процеси и ограничаване на възможностите за корупция.

Друг важен въпрос, който бе повдигнат от представителите в местната власт, това е за нуждата от промяна в политиката на държавата към общините. Тази промяна трябва да е насочена към делегирането на повече права на кметовете при определяне на социалните разходи, за по-активно използване инструментите на публично-частното партньорство за проектното финансиране на редица социални дейности. За да могат да се реализират успешно тези идеи обаче е необходимо в местната администрация да се развива съответен капацитет за създаване и управление на качествени и конкурентноспособни проекти, които да бъдат финансирани от европейските фондове.

В заключение искам да подчертая, че днешната кръгла маса е едно добро начало. Първата крачка е направена, а обикновено тя е и най-трудната. Надявам се, че разговорът, започнат между нас, тук около тази кръгла маса, ще продължи и след това, че ще привлече и други заинтересовани, експерти и политици за търсене на решения за проблемите в духа и смисъла на социалната справедливост и хуманизма.

Благодаря още веднаж на всички участници.

Закриване на кръглата маса от Председателя на УС на Фондация "Пролетна гъга" Александър Рагославов

Уважаеми колеги, скъпи гости, приятели,

Днешната кръгла маса се състоя и това не беше само формално мероприятие. Искам да ви кажа, че тя надмина моите очаквания. Отдавна не съм присъствал на форум, на който да се казват толкова важни и съдържателни неща относно вътрешната политика и по-специално социалната политика у нас. Социалният хуманизъм, така както са ни го завещали г-р Атанас Москов и Стефан Рагославов не е само красив етикет. Той означава на първо място социална чувствителност. Темите и проблемите, които се обсъждаха днес ясно показаха, че ние имаме тази чувствителност. Но социалният хуманизъм е и още нещо. Хуманизмът не е само да виждаш проблемите, но и да предлагаш за тях решения. А аз видях днес да се предлагат решения.

Приятели, видях се, че ние, социалните хуманисти, имаме потенциала, като хора, като експерти, като политици, да анализираме социалните проблеми и да предлагаме адекватни решения. Това ми дава увереност, самочувствие и оптимизъм в моята работа като депутат в парламента и лидер на партия от социалдемократическата левица. Това не е случаен резултат, зад него има много свършена работа. Искам особено много да подчертая усилията на директора на фондацията и заместник председател на ДСХ Тодор Марков и на проф. Иван Велев при организирането и провеждането на този форум. Върху тях ще падне основната тежест също така при подготовката за издаване материалите от кръглата маса. За нас това издание е много важно, защото ще бъде като наричник, като настолно четиво за нашите симпатизанти и активисти по места.

Скъпи приятели, искам да знаете, че при срещи хората ме питат постоянно дайте г-н Рагославов да видим какви са проблемите и как да ги решаваме, какво мисли социалния хуманизъм; дайте да видим какво казват нашите експерти, нашите специалисти в икономиката, в социалната политика, хората от практиката... Затова благодаря на ст.н.с. Евгений Матинчев за участието. Най-сетне имаме форум, на който да можем да използваме неговия капацитет. Силни доклади, според мен, изнесоха ст.н.с. Мария Китанова за положението и проблемите на жените, също Юрий Дудев за влиянието у нас на световната финансова криза и Иван Дочев, който засегна важния въпрос за справедливостта. Ами че това е основна социалдемократическа ценност наред със свободата и солидарността. Без справедливост няма морал, нещо повече няма общество, защото се разрушава вярата и връзката между хората. Ние можем да предлагаме различни решения на социалните проблеми, но често

пъти ефекта от тяхното прилагане ще се види след време. Затова е толкова важно да сме обърнати с лице към проблемите на младите хора, защото те са най-активната и иновативна част от населението. Докладът на Анелия Кардашлиева очертава голяма част от социалните проблеми на младите хора и подходите за тяхното решаване в условията на глобализацията. За мен е важно и участието на нашите представители от местната власт Данка Матеева, кмет на община Иваново, Тошо Кръстев, кмет на кметство Арбанаси, Венцислав Димитров, председател на Общински съвет Драгоман. Проблемите, които те посочиха и опита им от непосредствената работа в местната власт ще бъдат отчетени и ще влязат в програмата на ДСХ. Искам да използвам повода, за да благодаря на гостите поканени за участие в днешната кръгла маса и които ни уважиха с участието си. Благодаря на проф. Радослав Гајдарски неговия опит в областта на здравеопазването и като хирург и като ръководител, включително министър на здравеопазването, може само да респектира. Анализът, който той направи тук пред нас на проблемите в здравеопазването, заслужава да му се даде гласност, защото когато сме наясно с проблемите, едва тогава можем да търсим нужните решения. А той щедро ни предостави да черпим от неговия богат опит.

Благодаря и на г-жа Траянова от НЦИОМ, която ни запозна с най-новите и интересни данни от изследванията на общественото мнение по важни социално значими въпроси.

Тук е мястото да изразя нашата благодарност на проф. Владимир Станков, на проф. Васил Проданов и на проф. Горан Горанов за това, че се отзоваха и взеха активно участие в работата на кръглата маса. Изнесените от тях доклади повдигат научното ниво на дискусиата по социалната политика в условията на глобализацията.

Накрая искам да кажа, че тук на кръглата маса се зародиха много нови идеи, които по-нататък трябва да бъдат разработени. Приятели, това е само едно начало, ние не бива да спираме до тук. Някои предложения ще залегнат като възможност за инициране на промяна в законодателството напр. за промяна на Закона за обществените поръчки. Други могат да влязат в програмата на ДСХ, а по трети можем да организираме нови форуми. Началото е винаги трудно, затова повтарям на днешната кръгла маса показахме, че социалният хуманизъм задава високи изисквания към социалната политика, а ние можем да отговорим на тези изисквания.

Още веднъж благодаря на участниците и на Фондация „Фридрих Еберт“. Обявявам днешната кръгла маса за закрыта.

До нови срещи!

КОЙ КОЙ Е ?

Александър Рагославов, ст. н. с., инж., председател на Фондация "Пролетна гъга", председател на ПП "Движение за социален хуманизъм", народен представител в 40 ОНС на Република България, секретар на парламентарната група на "Коалиция за България"

Анелия Кардашлиева, председател на Постоянна комисия "Младежка политика" към ОБ на НИС на ДСХ

Борислав Богоев, управляващ Финансова група СОМОНИ, зам. председател на ПК "Движение за социален хуманизъм"

Валентин Пешев, собственик на фирма в сферата на услугите, зам. председател на ПК "Медийна политика и връзки с обществеността" на ОБ на НИС на ДСХ

Васил Проганов, проф., д. ф. н., директор на Философския институт на БАН

Венцеслав Димитров, председател на Общинския съвет в Драгоман

Владимир Станков, проф., д. и. н., член на Специализирания научен съвет по отраслова и фирмена икономика към ВАК

Горан Горанов, проф., д. пол. н., преподавател в Софийски университет "Св. Климент Охридски"

Данка Матеева, кмет на община Иваново, председател на ПК "Регионална политика и местно самоуправление" на ОБ на НИС на ДСХ

Евгений Матинчев, ст. н. с., д-р, съветник в МТСП, председател на ПК "Социална политика и здравеопазване" на ОБ на НИС на ДСХ

Елка Киричова, секретар на Фондация "Пролетна гъга"

Иван Велев, доц., д-р, председател на ПК "Идейно-теоретическо развитие и политическо образование" на ОБ на НИС на ДСХ

Иван Гороломов, народен представител в 40 ОНС на Република България от "Коалиция за България"

Иван Дочев, о. р. генерал, председател на ПК "Отбрана, сигурност и обществен ред" на ОБ на НИС на ДСХ

Йордан Йорданов, мениджър по качеството в BETA Industry Corp., зам. председател на ПК "Идейно-теоретическо развитие и политическо образование" на ОБ на НИС на ДСХ

Любомир Велев, старши експерт в община "Възраждане" София, секретар на ПК "Идейно-теоретическо развитие и политическо образование" на ОБ на НИС на ДСХ

Мария Китанова, ст. н. с. д-р, Институт български език на БАН, председател на ПК "За жената и семейството" на ОБ на НИС на ДСХ

Пенчо Хубчев, Програмен координатор на Бюро България на Фондация "Фридрих Еберт"

Радослав Гайдарски, проф., д. м. н., народен представител в 40 ОНС на Република България от "Коалиция за България", министър на здравеопазването 2005 - 2008 г.

Росица Дойнова, старши експерт в Комисията за защита на потребителите

Таня Траянова, научен сътрудник в Националния център за изследване на общественото мнение

Тодор Марков, директор на Фондация "Пролетна дъга", зам. председател на ПП Движение за социален хуманизъм

Тошо Кръстев, кмет на с. Арбанаси, община Велико Търново, председател на Национално сдружение на кметовете на кметства кметските наместници в България

Чавдар Сутински, изпълнителен секретар на НИС на ДСХ, председател на ПК "Организационно развитие" на ОБ на НИС на ДСХ

Юрий Дудев, председател на УС на Българската асоциация на кооперативните кредитни организации, зам. председател на ПК "Икономическа политика и развитие" на ОБ на НИС на ДСХ

СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА **като тема и проблематика днес**

1. За настоящата ситуация. Някои общи положения

Социалната политика е политиката, която е най-близко до хората. Разбрана в широк смисъл на думата тя касае най-съществено и най-значимо техните интереси и шансове за реализация в обществото. Нещо, което не винаги и не от всички се разбира достатъчно добре, съответно не се осъзнава. Още повече пък факта, че тя се намира във взаимозависимост с редица други сфери на политиката и на реализацията на индивида, които влияят върху нея и сами се влияят от нея. Така стои въпросът за взаимоотношенията ѝ с икономиката, образованието, здравеопазването, свободното време, семейната и младежка политики (които са всъщност нейни специфични разновидности като казано най-общо социално-групова и социално-възрастова такава) и други. Особено място в това отношение на взаимозависимост заема сигурността - физическа, индивидуална и / или социална, повече или по-малко пряка или косвена, не на последно място национална и международна.

През последните десетилетия същността, значението и ролята на последната взаимозависимост нарастна неимоверно много. Достатъчно е да споменем в тази връзка успешната практика за овладяване на въоръжени конфликти чрез хуманитарна и социална помощ, или пък експлоатирането ѝ от международния тероризъм, в това число в последно време засилването на пиратството. Хората, които изнасят на гърба си тези антихуманни и по същество човеконенавистни дейности, биват подтиквани към тях фактически от социалната несигурност и битова безизходица, независимо че така обогатяват определени лица и групи.

В същото време, някакси парадоксално, но факт, в наши дни социалната политика е относително слабо обект на задълбочени, целенасочени и сериозни по същество принципни анализи и теоретични обобщения за развитие на социалната практика. На пръв поглед като че ли има голям интерес и движение в тази насока: тя, нейното провеждане и резултатите от това са теми, които почти не слизат от дневния ред на медиите; правят се многобройни емпирични изследвания, социални експерименти, научно-практически и научно-теоретични съвещания и обмен на опит на най-различни равнища, в разнообразен обем и форми, за да се реализират необходими реформи и се отговори на предизвикателствата на социалната действителност. Но като че ли всичко протича повърхностно и формално и в крайна сметка започва да се върти в някакъв затворен кръг, а обявяваните резултати или повтарят вече провалили се практики, или се префасонират

В името на някакъв трудно понятие за публичните и електорални очаквания прагматизъм. Възниква впечатление за недооценяване и /или дори разминаване със същинските интереси на обществото и особено на най-силно засегнатите му общности, малцинства и групи. Като че ли се търсят, но не се извеждат принципи и стратегически постановки, не се формира необходимата теория и не се операционализира такава за практиката, борава се с инструментални ценности или дори квази-ценности. Същевременно се демонстрират на преден план в публичното пространство загриженост и се разходват значителни средства за реклама, имидж и PR на «мейкъри»-политици и експерти в тази сфера. Парадоксът се състои в наличието на множество и разнообразни «активности», за което често пъти се наливат неимоверно много средства, докато резултатността остава скромна, подавяна все по-често от динамиката на нарастващи предизвикателства на новата социалност и политически практики. Това превръща движението напред за овладяването на предизвикателствата и очакванията на социалната практика в проблем.

Засилената критика срещу така възникналата ситуация и / или нейни елементи не променя много нещата. Научната критика продължава да остава общо взето на едно ниво, което в най-добрия случай описва, анализира и формулира негативите и проблемите, но парадоксално дава малко съиздателни идеи за тяхното овладяване. «Практическата» критика предимно от страна на опозиционни или т. нар. независими парламентаристи и политици, експерти и представители на различни граждански сдружения и инициативи, се изживява като изключително «прагматична», предлага и отстоява варианти на нетърпящи отлагане решения «тук и сега» и остава по този начин без визия за устойчива перспектива и стратегия, в най-добрия случай «палиативно заредена», а с това именно също така определено повърхностна.

Резултатът и в единия и в другия аспект, респективно направление може да се оприличи на «движение в затворен кръг», съответно зацикляне на процесите.

2. Глобалните процеси и социалното като предизвикателство и база за социална политика

Светът много обсъжда глобализацията, а разбира под това различни неща. Много се говори за нейни негативи; малко и срамежливо, повече формално и рекламно за придобивките от нея, още по-малко за реалните шансове за реализация на личността и социалните групи. Като че ли публичното пространство е наситено със сугестия, че рискът ни съпътства на всяка крачка, че нещата са предопределени от някаква "невидима ръка" и всяка съпротива срещу това е

повече или по-малко безалтернативна и безперспективна и поради това безсмислена. Поддържа се интригата на скандалното и сензационното. По иначе понятната проста логика, че в един неолиберално ориентиращ се свят "сензационната" информация се радва на повече потребители, носи повече пари, поради което също се лансира възможно масирано. Очевидно е така. Шансовете за реализация доколкото ги има и доколкото са реално достижими се ориентират преди всичко, а понякога и единствено, до трупане според възможности и / или интереси и поставени житейски цели на облаги, до лично облагодетелстване, преживявания и удоволствия. Без оглед на последствията от техен мултиплициращ ефект на местно или глобално ниво за обществото, за идващите поколения, включително за самия конкретен индивид; без оглед на произтичащите за него високи рискове и реални опасности в близко или по-далечно бъдеще.

Но когато балонът на сензационното, на виртуалните успехи, лични придобивки и шансове за лесни големи печалби и недосегаемост се спуска, както стана неотдавна пред очите ни при т. нар. "крънч" и глобалните последици от него, засега все още в ограничен размах и интензивност, настъпва своето рога прозрение. Светът бавно, но все повече осъзнава, че новата действителност, освободена от фойерверките, от евтината и временна декорация, представлява всъщност кън на нови отношения между хората, на нова социалност, наднационална, глобална. Която се нуждае от нова политика, принципна и с глобалистично значение за планетата, за мегаполисите, за всяко затънтено село. Политика на тази нова социалност и политика за нея, за освобождаването ѝ от хаоса, от корисни стремежи и негомислия.

Като процеси на социалната еволюция глобализационните процеси формират неизбежно свои две повече или по-малко противоречащи си направления: глобализацията като обективно протичащ феномен и глобализмът като идейно-политическо целепологане и практика на един краткосрочно ориентиран прагматизъм, пренебрегващ столетия натрупан социален и исторически опит на човечеството. Същевременно науката за глобализационните процеси, глобалистиката, засега очевидно все още в детска възраст, се извява плахо, скромно, преди всичко чрез дескриптивни анализи, едва ли не страхувайки се като всяко новородено от неизвестността и рисковете на всяка първа или все още неотработена стъпка, в това число от формиране, ориентирано съобразно ясно открити и осъзнати потребности, а оттук и социализирането им като ценностни нагласи, ориентации и оценки. Породена от характерната принципна необходимост на социума и на стремежа на човека към не-

говото задълбочено разбиране, обяснение и в крайна сметка овладяване, тя обаче все повече осъзнава своето предназначение, логиката на своята мисия в съвременния свят да представи теоретично обобщен и обоснован и особено практически използваем материал за овладяването и управлението на новите социални процеси. В името и под натиска на исконните основни потребности от сигурност, свобода и справедливост, на присъщия на човека стремеж към по-добър живот и усъвършенстване. В основата на това развитие е отново стремежът към политически действия и формиране на новата социалност в духа на тези исконни потребности и ценности.

В този смисъл на преден план излиза потребността от стратегия, както и от една нова парадигма на социалната политика, базирани се на активна, гъвкава и плодотворна връзка със социално-научните емпирични изследвания като източник и гарант за позитивна политическа практика с цел своевременно и динамично овладяване предизвикателствата на глобализационните процеси.

3. Някои представи за една нова социална политика в светлината на социалния хуманизъм

В условията на глобализационните процеси на обществено развитие социалната политика представлява изключително сериозно предизвикателство за политическите сили и обществено значими фактори от местно и национално, до регионално и световно равнище. Налице са все по-ясно открояващи се **дефицити от решения и практики, които сочат сериозно разминаване с потребности на обективното развитие, на новите социалности.** Разкриват се също сериозни **несъответствия и празноти в съществуващите социално-политически инфраструктури,** включително в страни с признати традиции в това отношение.

Тя се откроява като **политика, която не само зависи от останалите сфери на политическа дейност, не само очаква от тях различни ресурси** предимно икономически и финансови, не по-малко културни и политически за реализиране на своите задачи, **но и сама се превръща в ресурс за тях, отправя свои претенции към тях,** чие то незачитане и / или отхвърляне може да има негативно, дори деструктивно въздействие както за тези други сфери, така и за обществото като цяло. В съвременните условия на глобализация тя концентрира в себе си безпрецедентно политическо значение, а на тази основа също общообществени потребности от регулация на конкретните политики и политически действия в другите сфери. Тази **нова приоритетност поставя въпроса за принципното ѝ пресмисляне, преформулиране и практика.**

Очакванията са социалната политика на 21 век да е гъвкава и конкретна, плуралистична и разнообразна, консенсусно целепологаща и многофункционална, информативна и комуникативна; а преди всичко справедлива и последователна, ясна и транспарентна, предлагаща шансове и перспективи за реализация на индивидите и социалните групи в интерес на отделния човек и на обществото като цяло. Откроява се нейна безпрецедентна социална отговорност за днешните индивиди, групи, общества, за настоящи и бъдещи поколения една нова, уникална социализационна, социално-хуманистична и социално-еволюционна характеристика.

От гледна точка на досегашен обществено-политически опит и равнище на обществено устройство тя следва да се базира политически принципно и в процес на позитивна промяна на практиката на съответно реформираща се социално-правова държава, в това число усъвършенствувано, социално ориентирано пазарно стопанство, за да се гарантира устойчиво и в развитие съблюдаването на основните човешки права, социалната справедливост и благогенствието, разгръщането на личната стопанска, културна и социална инициатива в този дух.

Досегашните практики на социална политика допускат опасно за социалния мир генериране на проблеми, оставят впечатление за ad hoc институционални решения от типа на конюнктурно обусловена социална помощ, за палиативност и отлагане на проблемите и тяхното овладяване по същество във времето; те подгизват възможностите за позитивна и обективно перспективна социална активност и адекватно развитие на социалните отношения в отговор на новите предизвикателства. Като се има предвид, че обективните условия, а с тях и проблемите се менят с развитието, пулсират, намират се в непрекъснато движение, налице е предизвикателството самата социална политика също да се променя прогресивно в крак с времето, да може да бъде и да е едно непрекъснато движение. Фокусирането върху този социалдемократически принцип - да е категория на социалното движение (пулсиране, развитие) - е от изключително значение за съответстващо на глобализационните предизвикателства формиране на социалната политика.

* * *

Икономическото и културно развитие, а с това и социалното, не протича равномерно във всички краища на страната. Процесите на децентрализация, на разгръщане и укрепване на местното самоуправление, на свързаните с това форми и средства на пряка демокрация по места поставят въпроси и проблеми за адаптиране на социалната политика на местно равнище. Там тя се изправя пред

допълнителни предизвикателства от икономически, културен, политически и не на последно място от финансов характер. Търсенето на адекватни решения в рамките на общите принципи и тенденции е особено важно за тяхното овладяване в съответствие със спецификата им.

Непрекъснатото **изучаване, популяризиране и утвърждаване на положителния местен опит** в решаване проблемите и развитието на социалното е от особено значение за формирането на съвременна социална политика. То подсигурира специфичен принос в развитието на пряката демокрация и разгръщането на гражданското общество на 21-ия век.

* * *

Настоящият материал е внесен от доц. Иван Велев за обсъждане на съвместно заседание на Фондация "Пролетна дъга" и комисиите за социална политика и теоретично развитие на ДСХ в София на 22 октомври 2008 г.

ФОНДАЦИЯ "ФРИДРИХ ЕБЕРТ"
ФОНДАЦИЯ "ПРОЛЕТНА ДЪГА"

**СОЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА**

Българска

Първо издание

Съставител
Иван Велев

Редактор
Тодор Марков

Графичен дизайн и предпечат
Рекламна къща "ДЕМА ПРИНТ"

Формат: 1/16 от 70 x 100

Печатни коли -7,5